

42

1 H

10

LOGICES ELEMENTA

MATHEMATICA METHODO DISPOSITA

Ad usum Adolescentium Ordinis Minorum

A

FR. NICOLAO HONORATI DE CRAGO
LUCANO

Ex Ordine Minorum Observantium
S. Francisci

Philosophiae Lectore.

NEAPOLI CID. ID. CCLXXX.

Ex Typographia JOSEPHI CAMPO.

Superiorum Facultate.

4
3
Corona Sapientiae timor Domini.

Eccli. cap. 1. v. 22.

Quomodo ratio ad alia fabricanda transfret, nisi prius suas regulas, & praecepta quasi quaedam machinamenta distingueret, notaret, dirigeret, proderetque ipsam Disciplinarum disciplinam, quam Dialecticam vocant. Hec docet discere, in hac sibi ratio demonstrat quae sit, quid velit, quid valeat: scit autem scire, sola vult Scientes facere, nec solum vult; sed etiam potest.

S. Aug. lib. 1. de Ordine cap. 18.

REVERENDISSIMO PATRI III

FR. PASCHALI FROSCONIO

A V A R I S I O

Lectori Emerito, Catholicæ Majestatis in Regali
Matritensi Congressu pro Immaculata
Virginis Conceptione Theologo,

A C

Totius Ordinis FF. Minorum S. P. N. Franciscæ

MINISTRO GENERALI

Commisario, Visitatori Apostolico Meritissimo,

FR. NICOLAUS HONORATI

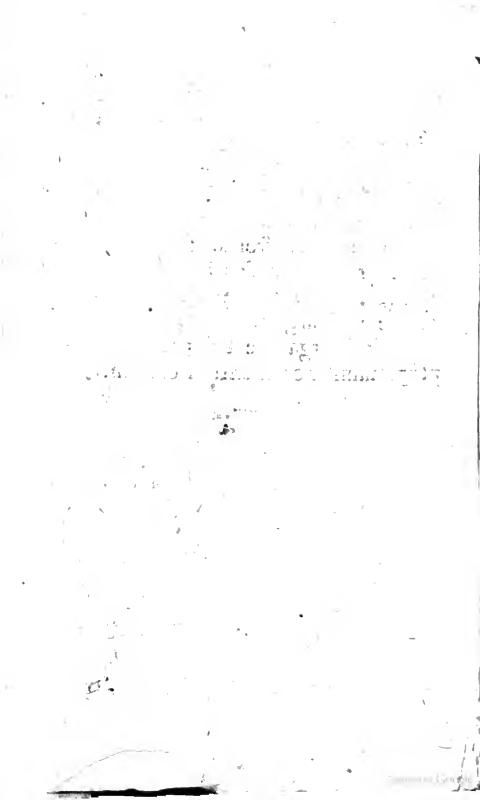
Perpetuam Felicitatem.

Uod tuum est Tibi offe-
ro, REVERENDISSIME PA-
TER, dum hæc a me ad
usum nostri Coëtus Adolescentium
Logices disposita Elementa clarif-

fimo Nomini tuo inscribo libentissime . Tua enim in primis peculiaris voluntas fuit, ut optimos Ordinis Præceptores tum Felfinæ, cum heic Neapoli audirem , qui mihi fitienti fontes sapientiæ aperirent : quidquid ergo sum inibi profectus consequutus , Tibi jure debebatur . Cautum erat insuper, ut quidquid bonæ voluntatis subditis ac filiis elargitur, per Superioris ac Patris manus iisdem confignetur . Præter quam quod hæ laborum meorum primitiæ vagari videbantur, & post earum cursum Te unice , MECOENAS AMPLISSIME , ceu magnes polum , sanguis cor, rivuli Oceanum, acri intentoque animo intueri : quod fane in causa fuit ut velle meum ultimo firmarem ad opus hoc mole parvum , emolumento maximum Tibi unice sacrandum . Plu-

ra ad Tui laudem prosequeretur ,
nisi mihi certo constaret quam
magna sit modestia tua , tuarum-
que virtutum gloria omnibus no-
tissima haud foret . Hosce igitur
labores meos , quicunque illi sint ,
læta qua soles fronte suscipias ,
enixe precor ; & sicuti humillimi
obsequii sunt , gratique animi er-
ga Te mei argumentum ; ita po-
tentissimi erga me tui patrocini
perpetuum monumentum existant.

Ad Lectorem.

SI quas Deo O. M., erudite Lector, pro innumeris nobis largitis benefactis, grates debemus maximas nos mortales, principem & potissimam illam adpellare non ambigo, quæ *Rationem* ac *intelligentiam* spectat, qua decoratos nos in primæva Mundi fabrica benigniter voluit ipse Deus. Hac namque una animantia anteceditur, Deo approximamus. Equidem primum: cætera nostra communia animalibus sunt, ratio autem solius hominis propria. Vivit homo? & arbores, & reptilia, & volatilia, & quadrupeda. Sentit? verum attentius belluæ. Voces mittit? sed quanto dulcior lusciniæ, clarior canes, acutior aquilæ? Fortis est? & leo, & ursus, & panthera. Formosus? & psittaci, & pavones. Advenit tandem ratio, qua homo verum capit & falsum, bonum & malum, unum ex altero infert, futura quoque augurando, juxta Ovidii illud (a):

Augurium ratio est & conjectura futuri:

& bruta ventri tantum obedientiæ a natura subjecta, quocirca nec societati nec legibus adstringuntur, in hoc manca, hominibus inferiora, eorumque potestati ac imperio juxta æternas Dei leges summissæ palam se mancipata commostrant. Secundum etiam: Deus enim rationabiliter omnia initio temporis est molitus, ceu in dies præstat, in sapientia, pondere, & mensura singula ordinando. Magna itaque ratio, jure dicam, quia homines brutis nobiliores, propioresque Deo facit!

At quia in se spectata nuda est mentis affectio, quæprehenduntur colligandi & distinguendi potens, ideoque omnibus communis hominibus, iis pariter quos juxta Virgilianum illud fors tellurem

coli dedit & contemnere ventos:

eo quis fama dignior est ideo confendus, quo saniori, cultiorique ratione illustratur: Nam

Qui plurimum mente pollet, plurimorum vates est (a): hoc ergo inter excultam rationem, & rationem discrimen statuo, quod inter vitam, & bonam vitam. Est igitur ratio colenda, simulque arte regulisque informanda.

Et primo viriliter hoc præstitere e vetustioribus (nil de antediluvianis solliciti) Chaldaei, Ægyptii, Persæ, Græci, Romani, qui sensim rationem augendo, nedum a Majoribus accepta illustrarunt, sed innumera adinvenere ipsi etiam, uti cuique vel parum in prisca versato patescit (b). Hoc ex Ethnicis Thales Milesius, Pythagoras, Zeno Eleates, Socrates, Plato, Euclides Megarensis, Speusippus, Heraclides, Chrysippus, Aristoteles, alique magni nominis Philosophi, qui rationi formandæ & augendæ, plurimum, ceu par erat, impendentes, Logicæ, Rethoricæ, Poeticæ, Musicæ, Geometriæ, Algebræ, Physicæ, Ethicæ, atque Jurisprudentiæ fundamenta jecere. Hoc ex recentibus in suis præsertim logicis lucubrationibus (c) feliciori eventu perfecere Baco, Hobbes, Locius in Anglia; Gassendus, Cartesius, Malebranchius, Arnaldus in Gallia; in Germania Wol-

(a) Menander.

(b) Homines enim sicut in Medicina cum viderent alia salubria alia insalubria, ex observatione eorum effecerunt artem; ita cum in dicendo, alia utilia, alia inutilia deprehenderent, notarunt ea ad imitandum, vitandumque: & quædam secundum rationem eorum adjecerunt ipsi quoque. Hæcque confirmata sunt usu, tum quæ sciebat quisque docebat. *Quintil. Instit. Orat. lib. 3. cap. 2.*

(c) Valerius Antrates dictus, omnium primus labores suos *Lucubrationes* nuncupavit. Sic narrat C. Plin. 11. in *epist. ad Vespas.*

Wolffius; in Italia Corfini, de Brixia, de Soria, Genuensis; & sparsim Muschembroeckius, Thomafius, Rudigerus, Wiencelius, alique permulti, quos recensere nimis molestum foret, qui tamen videri possunt apud Walchium (a). Hi inquam sola ratione ductricæ innumera retexere experimenta, veritates complures in physicis signatim, & mathematicis, adeo ut scientiæ omnes ad supremum fastigium deveniæ jam videantur. Mentem itaque Deo, bonam mentem Philosophiæ, & primo Logicæ debemus.

Rationis demum cultus præ oculis meis fuit, dum hæc Logices Elementa ad usum mei Coetus Juniorum ordinare sum aggressus. Optabam, ingenue fateor, aliquod studii mei indicium erga eosdem, quorum profectum in corde & animo semper habui, ostendere; sed cum considerarem, quod omnis voluntas actione perficitur, Logicam, quam nonnullos ex ipsis edocui, typis dare fategi, ut ad alios quoque, completo desiderio, transmitterem. Habes hinc, Amice Lector, sufficientem consilii mei rationem, quam vehementi ardore expetere videbaris.

Ad Operis autem oeconomiam atque specimen quod maxime attinet, paucis rem expediam. Vocabula 1. quæ passim occurrunt, breviter pandit. De homine 2., ejusque intellectu, & objecto quædam scitu necessaria tradit. Logices historiam 3. expromit. De simplici rerum perceptione, ideis, & vocibus 4. fatetur. Ad judicia, præjudicia, & propositiones 5. sermonem vertit. Ratiocinii, & argumentationis naturam 6. aperit. De methodo, tandem, ejusque legibus; nec non de Critices regulis, uti videre est in Operis Indiçe, disserit. His accedunt Quæstiones Logicales, in quibus, auscultatis etiam Adversantium rationibus, plures de Philosophorum jure, Syllogistica

(a) Tribus libris Logices historiam complexus est Georgius Walchius, qui extant in ejus Parergis Academicis anno 1721. Lipsiæ cussis.

ca arte, Cartesii dubitatione, & veritatis criterio statuuntur assertiones (a). In ipsis vero componendis Logices institutionibus, quidquid ex Auctoribus tam vetustis, quam recentibus Apes imitans libavi, ita disposui (modi ratiocinandi immutantur, non rationes), ut Mathematicos sequens nullo utar vocabulo, nisi accurate definito, nulla utar adsertione, nisi probata. Et quia

ho volto al subbio

Gran parte omai della mia tela breve:

videamus nunc quid mullitent ii, qui umbratili ac defulsoria e voluminum titulis semihoræ spatio eruditione collecta loricati, de omnibus plenis buccis forum agunt:

Irritum fuit, fantur, in tanta Logicarum farragine novas cudere, præcipue cum Logici omnes in idem colliment, rationis nempe culturam. Quod cum a Majoribus sit perspectè factitatum, omnia postera inania sunt: Dignum patella ratiocinium! Ecquis non videt, non adeo circumscriptum esse iter, ut una tantum via ad verum detegendum, rationemque excolendam, debeat necessum incedi? Omnes equidem alicujus artis Scriptores ad eandem metam tendunt, sed non omnes eadem felicitate præintentum finem adipiscuntur. Omnes iisdem pascimur escis, eodem modo non omnes gustamus. Et permissio etiam
nil

(a) Etsi enim omnis cognitio multis est obstrueta difficultatibus, eaque est & in ipsis rebus obscuritas, & in judiciis nostris infirmitas, ut non sine causa & doctissimi & antiquissimi invenire se posse, quod cuperent, diffisi sint; tamen nec illi defecerunt, neque nos Studium exquirendi defatigati relinquemus, neque nostræ disputationes quidquam aliud agunt, nisi ut in utramque partem dicendo (& audiendo) eliciant, & tamquam exprimant aliquid, quod aut verum sit, aut ad id quam proximè accedat. *Cicero 99. Acad. lib. 2. n. 3.*

nil aliud præstare Scriptores ; quam sparsam veritatem in unum redigere ; simulque alia ex aliis transferre , sunt tamen celebrandi (a). Nihil ergo habet vitij Logica isthæc ? Habet : siquidem

Homo sum , humani nihil a me alienum puto . (b)

Si autem ea scire cupis , lege , & iudica , tantum velim ne præventus ad legendum accedas , utpotè

Male verum examinat omnis corruptus iudex .

Vos nunc magnæ expectationis Adolescentes Religionis & Fidei levamen adpello : vos Ordinis decus : vos Litterariæ Reip. membra : vos magnis agendis natos ; æmulamini Majorum nostrorum gloriam , qui in sanctitate & doctrina ubique terrarum florere , quique licet nostris erepti sint oculis , tamen

Multa viri virtus animo , multusque recurset

Gentis honos .

Eja vires omnes exerite , labori , vigiliisque non parcite ; rationem colito , bonamque mentem primo acquirito , utpote nil ipsa optabilius . Eo enim vos vocat Coetus , cui nomen dedisti ; eo patria , parentes , Regnum ; eo tandem ratio ipsa , qua ornaminis , absque cuius equidem , summique datoris Dei contemptu

(a) *Heic aptè quadrant quæ sequuntur .* Quod si extitisset aliquis , qui Veritatem sparsam per singulos , per Sectasque diffusam colligeret in unum , ac redigeret in corpus , is profecto non dissentiret a nobis ; sed hoc facere nemo , nisi veri peritus , ac sciens potest . *Læstant . Instit. lib. 7. cap. 7.*

Id commune omnium fere est artium , aut nova sunt rerum facienda nomina , aut ex aliis transferenda . Quod si Græci faciunt , quanto id magis nobis concedendum est ? *Cicero 1. Academ.*

(b) Nullum est Opos , in quo non accusentur homines ; difficile namque est ità quidquam peragere , ut nihi erres : quod si etiam sine errore quidquam aliquis peragit , difficile est , iniquum nec recipere Iudicem . *Xenophon .*

XII

ptu summis studiis litteras percolere nequitis. Et quoniam in super

*Absque labore nemo Musarum scandit ad arcem ;
hoc semper præ oculis ceu firmum solamen habeto :
Singularum artium amara semina sunt , fructus vero
dulces. Te demum benevole lector quaeso , ut ex his*

Quod placet , accipias : quæ sunt ingrata , relinquantur .

*Quæ scis , prætereas : quæ sunt errata , remittas .
Salve ævumque vive .*

Dabam Neapoli Octavo Idus Martii An. Orbis reparato

CIC. ID. CCLXXX.

IN

I N D E X

CAPITUM.

Logicæ Prolegomena	pag. 1
CAPUT I.	
<i>De Homine, ejusque intelligendi principio, & ob- jecto generatim sumto.</i>	3
CAPUT II.	
<i>Logicæ definitio, divisio, atque historia traditur. 6</i>	
<i>Logicæ Pars prima. De simplici rerum Perce- ptione.</i>	
CAPUT I.	
<i>De simplicis perceptionis natura, & varietate.</i>	15
CAPUT III.	
<i>De Ideis, earumque diversitate.</i>	16
CAPUT III.	
<i>Signa, voces, & termini Idearum explicantur.</i>	19
CAPUT IV.	
<i>De decem Aristotelis Categoriis, seu Predicamen- tis.</i>	23
CAPUT V.	
<i>De post-Predicamentis.</i>	29
CAPUT VI.	
<i>De quinque Porphyrii Universalibus.</i>	31
<i>Logicæ Pars Secunda. De Judicio, & Proposi- tionibus.</i>	
CAPUT I.	
<i>Judicii natura explicatur.</i>	37
CAPUT II.	
<i>De Præjudiciorum fontibus, eorumque opportunis remediis.</i>	38
CAPUT III.	
<i>De Propositionis natura, & divisione.</i>	42
CAPUT IV.	
<i>Divisio Propositionis ratione materiae.</i>	44
	CA-

C A P U T V.

Propositio ratione formæ dividitur. 49

C A P U T VI.

Divisio propositionis ratione quantitatis. 50

C A P U T VII.

Propositio ratione qualitatis dividitur. 51

C A P U T VIII.

De Enunciationum oppositione, conversione, & equipollentia, 55

C A P U T IX.

De definitione, & divisione. 60

Logices Pars Tertia. De Ratiocinio, & Argumentatione.

C A P U T I.

Ratiocinii, seu discursus natura aperitur. pag. 65

C A P U T II.

De Argumentationis natura, atque divisione. 66

C A P U T III.

De Syllogismi natura, figuris, ac nonnullis modis rectè concludentibus. 68

C A P U T IV.

De Syllogismo Composito. 76

C A P U T V.

Reliquæ Argumentationis species exponuntur. 77

C A P U T VI.

De demonstrationis natura, & divisione; ubi loci topici recensentur. 81

C A P U T VII.

De Argumentationum fallaciis, sive sophismatibus. 84

Logices Pars Quarta. De Methodo.

C A P U T I.

Methodi natura, & partes explicantur; ubi de questione, ejusque legibus differitur. pag. 92

C A P U T II.

De Analyticæ methodi regulis; seu de methodo studendi, & primo de legibus illis, quæ unique methodo sunt communes. 94

CA-

C A P U T III.

De Methodi synthetica regulis , sive de methodo docendi. 100

C A P U T IV.

De methodi disputandi. 103

C A P U T V.

De methodo circa Auctoritatem ; ubi Critices principia exponuntur . 106

C A P U T VI.

De methodo dijudicandi genuina Scriptorum opera a spuris , integra a corruptis , vel mutilatis , aut interpolatis . 114

C A P U T VII.

De methodo rite Auctorum verba , & sententiae intelligendi ; ubi Hermeneutica Artis principia traduntur . 116

Quæstiones Logicales.

Quæstio I.

Ubinam Philosophorum jus in rebus naturalibus rimandis situm sit ? 123

Quæstiancula incidens.

Num ad verum detegendum utilis sit syllogistica forma ? 135

Quæstio II.

Num universalis Cartesiana dubitatio veritatis afsecutioni conferat ? 141

Quæstio III.

Quodnam statuendum sit veritatis Criterium ? 156

Adpro

Adprobatio Revisorum Ordinis.

Nos infraſcripti examinavimus librum, cui titulus: *Logices Elementa mathematica methodo diſpoſita ad uſum Adoleſcentium Ordinis Minorum*, a Fr. Nicolao Honorati de Craco Lucano eiſdem Ordinis Philoſophiæ Lectore: in eoque perlegendo nil invenimus caſtigatione dignum, immo potius cuncta laudanda, ſive attendatur optima methodus in tractandis ac exponendis Logices Elementis, ſive in coniugendis rebus ſcholasticis cum modernioribus, ſive tandem in Controverſiis reſolvendis, atque firmandis. Hæc ſiquidem omnia magno uſui, & utilitati fore arbitramur Adoleſcentibus noſtris, pro quibus Auctor ſcribit. Faxit Deus, ut qui in tenera ferè adhuc ætate huiusmodi ſcriptiõibus in publicam clarere incipit, Studia proſequatur meliora; queis ſeipſum; & Ordinem noſtrum decorare valeat! Quocirca Opus adprobamus, & haud indignum typis mandari poſſe cenſemus, ſi Reverendiſſimo Pr. Paſchali a. Variſio totius Ordinis Minorum Miniſtro Generali ità videbitur.

Datum ex hoc Regali Conventu S. Didaci Neapolis Obſervantis Provinciæ Principatus die 24 menſis Septembris Anni 1779.

Fr. Benediſtus de Palma Lector Generalis.

Fr. Gabriel de Cilento Lector Jubilatus.

FACULTAS ORDINIS
FR. PASCHALIS

a Varifio.

*Lector Emeritus, Catholica Majestatis in Regali
Matritensi Congressu pro Immaculata Virginis Con-
ceptione Theologus, ac totius Ordinis S. P. N.
FRANCISCI Minister Generalis, Commissarius,
Visitator Apostolicus, & in Domino Servus.*

CUM Opus, cui titulus: *Logices Elementa ma-
thematica methodo disposita &c.* a Fr. Nicolao
Honorati de Craco Lucano ejusdem Ordinis Artium
Lectore, compositum, a duobus PP. Theologis de
Ordine nostro, quibus id commisimus, revisum, &
approbatum fuerit, vigore presentium facultatem ei-
dem concedimus, quatenus servatis servandis, illud
typis mandare possit.

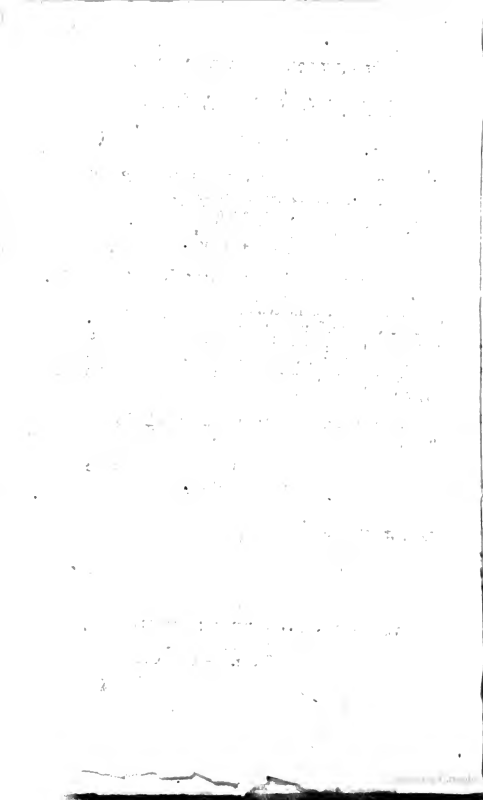
Datum Romæ apud Aram-Coeli die 28. Septem-
bris 1779.

Fr. Paschalis a Varifio
Minister Generalis.

Loco ✠ Sigilli.
Reg.

De mandato Reverendissimi in Christo Patris
Fr. Clemens de Florentia
Secret. General. Ordinis.

In

Eccellentiss. e Reverendiss. Sig.

Giuseppe Campo pubblico Stampatore desidera dare alle stampe un' Opera intitolata: *Logices Elementa* del P. F. Niccola Onorati da Craco. Supplica pertanto l' Ecc. V. Reverendiss. a rimetterne la revisione a chi meglio stimerà , e piacerà ; e l'avrà ut Deus &c.

Illustriss. ac Reverendiss. Dominus Pr. D. Joannes Maria de Turre S. Theolog. Profess. revideat, & in scriptis referat. Die 26. Aprilis 1780.

J. J. HONORATI EP. TROJ. V. G.

Joseph Rossi Can. Dep.

Mandatis tuis obtemperans, Excellentissime Domine, diligenter evolvi Opus inscriptum: *Logices Elementa* Fr. Nicolai Honorati de Craco, & in iis nihil inveni quod fidem, aut bonos mores vel minimum lædere possit; imò omnia, quæ in iis docet, maximè rationi consona unt, & summa perspicuitate, & clara methodo ubique traduntur, ut maximum emolumentum studiosa Juventus capere possit. Quapropter censeo, nisi aliter, Excellentiz vestræ placuerit, ut typis edi possint.

Excellentie vestræ

Humillimus & Addictissimus famulus
Joannes Maria de Turre.

Attenta relatione Domini Revisoris, imprimatur. Die 16. Maij 1780.

J. J. HONORATI EP. TROJ. V. G.

Joseph Rossi Can. Dep.
S.R.M.

7

THE UNITED STATES OF AMERICA
DO hereby certify that
the within and foregoing is a true and correct
copy of the original as the same appears on the
records of the Department of the Interior.

WITNESSED my hand and the seal of the
Department of the Interior at Washington
this 1st day of January, 1901.

LEWIS M. BROWN, Secretary of the Interior.

U. S. DEPT. OF THE INTERIOR

RECEIVED
JAN 1 1901
BUREAU OF LANDS
WASHINGTON, D. C.

THE UNITED STATES OF AMERICA
DO hereby certify that
the within and foregoing is a true and correct
copy of the original as the same appears on the
records of the Department of the Interior.

WITNESSED my hand and the seal of the
Department of the Interior at Washington
this 1st day of January, 1901.

LEWIS M. BROWN, Secretary of the Interior.

U. S. DEPT. OF THE INTERIOR

RECEIVED
JAN 1 1901
BUREAU OF LANDS
WASHINGTON, D. C.

S. R. M.

SIGNORE.

Giuseppe Campo pubblico Stampatore di questa vostra Real Capitale prostrato a' piedi della M. V. umilmente l'espone, come desidera dare alle stampe un'Opera intitolata: *Logices Elementa* del P. Niccola Onorati da Craco. Supplica pertanto la M. V. a rimettere la revisione a chi meglio stimerà, e piacerà; e l'avrà ut Deus &c.

Magnificus D. Joseph Vairus Regius Professor revideat autographum enunciatis Operis, cui se subscribat, ad finem revidendi ante publicationem, num exemplaria imptimenda concordent ad formam Regalium Ordinum, & in scriptis referat. Dat. Neap. die 8. mensis Maij 1780.

MATTH. JAN. ARCH. CARTH. CAP. MAJ.

Illustriss. & Reverendiss. Domine.

Elementa Logicæ a P. F. Nicolao Honorati conscripta nihil mihi accuratè legenti obtulerunt, quod vel Regia jura, vel Civium mores lædere possit. Immo Auctoris ingenium maximè sum admiratus, qui juvenili ætate, selecta ex Veteribus solidiora Logicæ præcepta, optimo connubio cum Recentiorum doctrinis sociavit. Quamobrem studiosæ Juventutis bono edi posse censeo.

Neap. Idibus Maij MDCCLXXX.

Ego Joseph Vairus Professor Regius.

Die 12. mensis Junii 1780. Neap.

Viso Rescripto S. R. M. sub die 7. currentis mensis, & anni, ac relatione U. J. D. D. Josephi Vairo, de commissione Reverendi Regii Cappellani Majoris, ordine prasata Regalis Majestatis.

Regalis Camera S. Claræ providet, decernit, atque mandat, quod imprimatur cum inserta forma prasentis supplicis libelli, ac approbationis dicti Rev. Revisoris. Verum non publicetur, nisi per ipsum Revisorem facta iterum revisione affirmetur, quod concordat, servata forma Regalium ordinum, ac etiam in publicatione servetur Regia Pragmatica; Hoc suum.

SALOMONIUS. PATRITIUS.

Vidit Fiscus R. C.

Illustris Marchio Citus Præf. S. R. C. & cæteri
Illustris Aulæ Præfecti tempore subscriptionis impediti.

Registr.
Carulli.

Athanasius.

Quæ a Typographis nolens sphalmata
 accepi, hæc libenti animo amico
 Lectori comiter emendanda
 trado.

ERRATA CORRIGE.

§. 10. lin 2. præditum	præditus
31. 10. replevit illis scientiam spiritus	replevit illos, creavit illis scientiam spiritus
44. 21. ego	ergo
76. 3. præpostera in ordinem	præpostere
124. 28. Ludimus	Ludificamur
Ibid. 29. ex suo	ex quo
155. 14. queit	potest
160. 5. amabo	ambo
167. 8. realum	realem
183. 19. attendatur	attendantur
188. 1. <i>expositorum</i>	<i>expositorium</i>
189. 12. extremis	in extremis
191. 7. figurare	figuræ
197. 2. sint	sic
199. 4. armante	affirmante
201. 16. quod	quæ
209. 9. deest: Ergo amor vanitatum parit damnationem.	
212. 2. qua uno	qua ex uno
Ibid. 18. quia tibi	qui tibia
238. 10. soldtiones	solutiones
244. 23. dicit	discit
Ibid. 33. aut	haud
251. 28. inniitur	innituntur

266. 42. nisi
281. 4. utile
276. 33. æquo
298. 7. discere

ipfi
inutile
æque
discernere

Reliqua benignus Lector emendabit.

LOGICÆ

PROLEGOMENA

§. I.

OMnes Facultates, atque Artes tum mechanicas, cum liberales ab hominibus aliquo semper sub utilitatis, delectationisve aspectu complecti, innegabilis res est penes omnes. Dubium autem omne solum in eo stat, quod a cunctis vera haud semper noscitur Arrium, Disciplinarumque præstantia, ex quo ipsarum inde nascitur subsannatio, atque despectus, cui de non paucis evidentissimè hodie patescit. Hoc præmissum, cum ex præintento fine rem Logicam ordinare adgrediar, de ipsius primo excellentia, atque bono quædam præfari non abs re sensui. Quanti itaque emolumenti, utilitatis quantæ Logicæ studium sit hominibus, ille tantum noscet, qui singulis valedicens præjudiciis, attentè ad suas reflectat operationes, quas, illa haud dirigente, ad falsum multum proclivas adinveniet. Logica, inquam, animi nostri ductrix est, & præmonstratrix ad rerum capeffendam veritatem manuducens, ac dirigens: jure hinc merito *Ars omnium Artium maxima*, a Tullio dicitur (a), *Disciplina Disciplinarum* a Div. Aug. (b), *Scientia modus* ab Aristotele (c); *Donum* tandem *Deorum* a Sorerate (d), *quod ab homines per Prometheus una cum*
A quo-

(a) *In Bruto.*

(b) *Lib. 3. de Ordine cap. 13.*

(c) *Lib. 2. Metaph. cap. 15.*

(d) *Apud Plat. in Philabo.*

quodam lucidissimo igne descenderit; etenim Antiqui, qui nobis meliores, & Diis propiores fuere, hanc nobis famam prodidere. Quæ cum ita sint, ecquis nisi insipiens, mentemque captus Philosophiæ rationalis studium floccifacere, & subsannare audebit? Ad ipsum, igitur, alacri animo, ac tota mente currant Adolescentes, ut suos actus vero semper, uti fas est, conformes eliciant, atque efforment. Breviter hinc enarratis Logicæ laudibus, ad quædam nunc scitu digna prænotanda descendo.

§. 2. Quod in primis Tirones monere operæ precium duco, est ut postquam Logicæ operam navare decreverint, quantacunque eruditione decorati ipsi sint, ad terminos prius, quæ frequenter utimur, attendant est opus, ne obscuritate suffusa ipsis postea Logica evadat, atque repleta. Vocabula itaque Logices hujus propria hæc sunt: *Caput*, *Definitio*, *Scholion*, *Divisio*, *Animadversio*, & *Corollarium*, quorum en explanatio.

§. 3. Caput est aggregatum, seu complexus plurium cognitionum explicandarum.

§. 4. Definitio oratio est, id quod in re, vel in nomine obscurum est, explicans, atque exponens.

§. 5. Scholion uberius dicitur præfatæ rei declaratio.

§. 6. Divisio est oratio, quæ rem quamlibet in suas partes, ex quibus componitur, resolvit, atque distribuit.

§. 7. Animadversio nuncupatur, quæ nonnulla attendenda proponit ad quasvis vitandas difficultates.

§. 8. Quidquid necessario ex præmissis cognitionibus deducitur, Corollarium nominatur.

§. 9. Definitio vel est *rei*, sive *realis*, vel *nominis*, sive *nominalis*. Definitio realis dicitur, quæ rem per attributa essentialia declarat. Nominalis vero est, quæ nomen duntaxat rei patefacit. His delibatis, veniat.

CAPUT I.

De Homine, ejusque intelligendi principio, & objecto
generatim sumto.

§. 10.

Homo definitur communiter *Animal rationale*; h. e. animalitate, & rationalitate præditum.

§. 11. Duobus videlicet attributis essentialibus, quæ sunt animalitas, & rationalitas præditus est homo, per animalitatem convenit cum brutis, animalitate quoque donatis; disconvenit autem ab ipsis per rationalitatem, utpote ratione, qua pollet homo, destituuntur bruta.

§. 12. *Anima hominis rationalis*, quæ *Mens humana* dicitur etiam, Principium illud est, quo homo percipit, cogitat, intelligit verum, vult bonum, recordatur, suarumque insuper operationum sibi intime est conscius.

§. 13. Dicitur nempe *anima*, quia homo per eam vivit, nec non *animus*, quatenus per eum sapit; *rationalis*, seu *rationis particeps*, quia homo nedum rerum causas, principia, & progressus videt, sed & consequentias respicit. Dicitur tandem quoque *mens*, quatenus vi cogitandi ceteris nobiliore, anima ipsa fulcitur.

§. 14. *Corpus humanum* definitur, quod præter aliarum substantiarum corporearum attributa, & proprietates, tam affabrè dispositum, organizatumque est, ut ab anima rationali informetur, regatur, eique ad agendum interserviat.

§. 15. *Mens humana*, scire heic confert, suas potentias habet, quæ ad tres potissimum a Philosophis reducuntur, ad *Voluntatem*, nempe *Memoriam*, & *Intellectum*. Voluntas illa est animæ facultas, qua bonum adpetimus, malumque averfamur. Ea autem

mentis vis, quæ independenter ab omni prorsus organorum externorum immutatione, rerum præteritarum notitiam retinet, dumque vult reproducit, Memoria nuncupatur. Illa tandem mentis facultas, quæ res percipit, de ipsis judicat, ratiocinatur, ipsasque disponit, Intellectus dicitur.

§. 16. Quatuor itaque sunt intellectus operationes juxta Recentiores, *perceptio* nimirum, *judicium*, *ratiocinium*, & *dispositio*; seu *methodus*. Res autem, quas intellectus percipit, de quibus judicat, ratiocinatur, quasque disponit; quæque idcirco ipsius sunt objectum (omne id, circa quod potentia quævis operando versatur, *objectum audit*), illæ omnes sunt, quæ vel actu in hoc Mundo existunt, vel extare possunt, seu possibiles sunt, quæ *naturales* dicuntur; sicuti & *res Divina*, prout humanæ intelligentiæ sphaeram haud excedunt, h. e. in quantum sunt *naturaliter* cognoscibiles. Humanus insuper intellectus quatenus verum a falso, bonumque a malo discernit, *ratio* nuncupatur: hac homo a brutis distinguitur: merito hinc definitur, *animi nostri facultas, qua verum noscere conatur sive per ratiocinationem, sive per simplicem perceptionem*. Sed melius; est *ratio mentis motio id quod per admirationem conspicitur, connectendi, & discernendi capax*. Homo igitur rationis usum tunc consequitur, cum verum a falso, bonum a malo distinguendi est potens.

§. 17. *Veritas* conformitas est intellectualis cognitionis cum externo objecto. *Falsitas* è converso disconvenientia dicitur internæ cognitionis cum re extrinseca. Sive melius; verum est, quod ita est in se, ut esse dicitur; falsum. secus, quod non est, ut dicitur esse.

§. 18. *Claritas* illa, ille splendor, quo irradiatus intellectus humanus rerum veritatem noscit, *Evidentia* nominatur: carentia vero dictæ claritatis, *Inevidentia* audit.

§. 19. Ex conformitate intellectualis cognitionis
cum

cum objecto externo, *Scientia* enascitur, quæ notitia vera, ac evidens rerum dicitur, per propriam causam acquisita.

§. 20. Ut scilicet rei alicujus, puta hominis scientiam consequar, opus est 1. , ut clarè, ac evidenter ipsius noscam attributa animalitatis, & rationalitatis, quæis constat (§. 10.); causam dein, atque rationem, & quidem propriam adsignare debeo, cur potius homo, quam non planta sit dicendus; hæcque erit, quia animalitas, & rationalitas ad hominis, minime ad plantæ naturam spectant.

§. 21. Scientiæ e diametro opponuntur *error*, & *ignorantia*. *Error* falsa est rerum cognitio. *Ignorantia* vero, carentia dicitur cognitionis scientiam constituentis.

§. 22. *Scientia* duplex est, *speculativa*, & *practica*. Prior, quæ *theoretica* dicitur etiam, in veritatis tantum inquisitione, meditationeque versatur, & in ea jam cognita planè quiescit. Posterior autem non solum veritatem contemplatur, sed ipsam quoque ad praxim reducit. Colligitur hinc, finem scientiæ speculativæ, rerum esse veritatem; practicæ verò opus.

§. 23. Probè hic advertendum, ne cum rerum *notione* scientiam confundamus. Est namque notio mera rei repræsentatio in mente; scientia secus, ut innuimus (§. 19.), præter rerum in mente repræsentationem, ipsarum notitiam, & quidem per propriam causam importat.

§. 24. Sciendum tandem, quod humanus intellectus ut rerum externarum notiones acquirat, a corporeis pendeat sensibus, qui veluti fenestræ quædam sunt, per quas intellectus ipse objecta externa intuetur, contemplatur, noscit. Sensus duplicis sunt generis, alii *interni*, *externi* alii dicuntur. Primi animam immediatè respiciunt, & illa sunt cerebri dispositio, ad quam omnes externorum sensuum fibræ nervæ extenduntur, qui experientia teste, ità humorum, quos *spiritus animales* dicunt, turgidi sunt

sunt, ut si fiat impressio, aut motus in externa corporis parte, puta in naribus, auribus, manibusve, extemplo excitetur impressio eadem per quamdam communicationem in cerebro; tales sunt *sensus communis*, *imaginatio*, *phantasia*, *æstimatoria*, atque *memoria*. Secundi, h. e. externi humanum corpus afficientes, illa dicuntur nervorum, fibrarum, humorumque congeries, quæ in ipsorum structura maximè intuetur; hujusmodi sunt *visus*, *auditus*, *odoratus*, *gustus*, & *tactus*. Hi siquidem internis sensibus objectorum externorum imagines exhibentès, in causa sunt, ut intellectus ipsorum notionem, indeque scientiam adipiscatur: sic ope visus, luminis, atque colorum notionem nanciscimur; ope auditus, notionem soni; ope odoratus, notionem odoris, & foetoris; ope gustus, notionem dulcis, atque amari; ope tactus denique, mollitiei, & duritiei notionem consequimur. His præmissis, sit modo

C A P U T . II.

Logices definitio, divisio, atque historia traditur.

Intellektu humano in sui, eiusque objecti quodammodo deducto notitia, Facultatis illius modo, cui operam damus, notionem aliquam tradere, rectus ordo præcipere videtur; quod ut faciliori itinere assequamur, primò quid ipsa sit, quæ ejus partes; ipsius historiam dein enarrabimus.

§. 25. *Logica* juxta nomen græcum *logos*, quod latinè *sermonem*, & *ratio cinium* significat, definitur scientia, quæ humanum intellectum ad veri assequutionem, falsique detectionem per certas regulas manuducit, ac dirigit.

§. 26. Lumen scilicet præsefert *Logica*, per quod intellectus ad veritatem ducitur. Hæc namque ante quamcunque rerum cognitionem, ut facilius ad ipsam intellectum manuducat, res ipsas primo in partes di-

stri-

tribuit, deinde definit, tandem declarat, si obscuræ, distinguit, si ambiguæ, denegat si falsæ. Merito hinc nuncupatur quoque *ars dirigenda mentis*, *organum*, seu *instrumentum scientiarum*, *ars cogitandi*, nec non & *Dialectica*, seu *Disputatoria*.

§. 27. Apertissime ex modo dictis colligitur, Logicæ objectum, ipsam esse intellectualium operationum rectam directionem ad verum assequendum, falsumque devitandum; ipsius autem veritatis assequutionem, Logices verum finem esse.

§. 28. Logica duplex est, *naturalis*, & *artificialis*. Prior ipsissima est hominibus indita a Deo ratiocinandi virtus, qua plerique rudes, nullisque imbuti præceptis, haud imperitè definiunt, dividunt, ex notis ignota deducunt. Posterior definita jam est §. 25.

§. 29. Heic advertere confert, quod licet homines, dummodo morbo non impediuntur logica naturali, seu recta ratione sint preediti, non ideo artificialis est temnenda: *ars* siquidem *naturam perficit*; & sicuti quamvis *canendi*, *saltandi*, *pulsantique* potestate fulciantur homines, absque *musica* tamen, *saltus*, *sonique* arte hæc minimè præstant; ita quoque licet ratiocinandi, & verum adinveniendi virtute gaudeat homo, absque logica artificiali, perfectè efficere id posse, non est autumandum: igitur necessaria est ipsa ad bene ratiocinandum.

§. 30. Logica itaque, ut modo inquebam, cum rectum intendat intellectus ordinationem ad verum, prono sequitur alveo, tot muneribus fungi illam debere, quot sunt ipsæmet intellectuales operationes, quæ cum quatuor communi Recentiorum voto adsignentur (§. 16.); quatuor sunt etiam officia, seu Logicæ partes. Prima pars *simplicem perceptionem* expendit, simulque regulas tradit, quæ intellectus in percipiendo dirigitur. Secunda de *judicio* differit, eaque omnia exhibet, quæ advertenda a nobis sunt, ne in præjudicia labamur. Tertia *ratiocinationis naturam*, principia, & leges amplectitur. Quarta de-

niue in iudiciorum , atque ratiocinationum recta dispositiōe , h. e. *methodo* tota sistit . De his omnibus post sequentem sigillatim agemus .

Logices historie .

§. 31. Logicæ (*) originem coelestem , ac planè divinam esse , simulque vel ab ipso mundanæ machinæ exordio Protoparenti Adæ , immortalì , ac supremo munere a Deo O. M. impertitam fuisse , nemo ut opinor , ibit inficias . Apertè siquidem ex innumeris Scripturarum testimoniis docemur , quod creauit Deus hominem , & secundum imaginem suam fecit illum ; creauit ex ipso adiutorium simile sibi ; consilium , & linguam , & oculos , & aures , & cor dedit illis excogitandi , & disciplina intellectus repleuit illis scientiam spiritus , sensu impleuit cor illorum &c.

(*) Prima Philosophiæ pars est Logica . Definitur autem Philosophia , si græcum vocabulum ex *philos amor* , & *sophia sapientia* compositum interpretari velimus : amor , siue studium sapientiæ ; quoad naturam vero est : rerum humanarum , & diuinarum lumine naturali noscibilium scientia . Tradita Philosophiæ definitio ità eleganter a Nicolao Graniti *Phil. Lib. cant. 1. oct. 6.* exponitur :

Delle Divine , e delle umane cose
Sola è *Filosofia* la indagatrice ,
Scienza frà le altre Scienze più fastose
Che tien lo scettro in man da Imperadrice :
I sensi ha per valletti , e le più ascose
Proprietà di Natura insegna , e allioe
Colla ragione a dicifrar pian piano ,
Ond' ella ha un *Non socchè* di Sovraumano .

In quatuor partes Philosophia dividitur , in *Logicam* nempe , *Metaphysicam* , *Physicam* , & *Ethicam* , siue *Moralem* .

Ec. (e). Licet autem Adam ob violatam Dei legem orbatus aliquo pacto fuerit habitis per infusionem cognitionibus, remansit tamen in ipso principium quoddam res noscendi, verum a falso secernendi, unum ex altero inferendi. Idipsum quoque autumare fas est de primis Mundi hominibus, cum incredibile sit, quod dum inter se de rebus divinis, atque humanis loquerentur, errores plurimos non observaverint, observatos emendaverint, simulque præcepta haud adhibuerint, quibus unum ex altero inferri ritè posset, & quorum ope utiles ab inutilibus mentis cogitationibus sejungerent. Patet id ex antiquissimis Hebræorum Rabinis, qui suorum Adolescentium eruditionem in solis Dialecticæ regulis, atque in aenigmatum, & parabolarum solvendis fallaciis sitam volebant: opinabantur namque ipsorum animos sic disponi ad sciendam sapientiam, & disciplinam, ut detur parvulis astutia, adolescenti scientia, & intellectus: ut animadvertat parabolam, & interpretationem, verba Sapientum, & anigmata eorum (f): occulta proverbiorum exquisat, & in versutias parabolarum introeat (g); sciat versutias sermonum, & dissolutiones argumentorum (h).

§. 32. Manifestè insuper idipsum ex antiquissima Jobi historia colligitur, in quâ permulti inter se differentes inducuntur, atque ita ex logicis regulis discurrere, objecta solvere videntur, ut certè oportuerit, perfectè facultatis hujus praxim penes Arabes, aliasque veteras Nationes floruisse.

§. 33. Inter omnes vero populos, apud quos Logicam viguisse diximus, primus omnium, qui in artem illam reduxit, ejusque præcepta scriptis suis tradidit,

(e) *Eccli.* cap. 17.

(f) *Proverb.* cap. 1.

(g) *Eccli.* cap. 39. v. 2.

(h) *Sapiens.* cap. 8. v. 2.

didit, fertur *Zeno Eleates* (i). Is cum Athenas venisset, suumque librum præceptis logicalibus refertum Socrati legendum dedisset, ita ipsi accepta fuere, ut præcepta eadem Socrates ipse adhibuerit. Quod autem in ejus Logica deprehenditur, ars est contendendi, seu disputandi; sicuti & regulæ quædam ratiocinia formandi.

§. 34. Zenoni successit Socrates, qui illius logicalibus, ut modo innuimus, adhibens institutiones, quoad aliqua Logicam ipsam auxit, præcipuè vero methodum quamdam peculiarem disputandi induxit, quæ *Erotematica* audit, quatenus ex interrogationibus, & responsis inter binos perficitur, quorum unus Interrogans, seu discipulus, alter Respondens, sive Magister nominatur. Socratica hæc methodus vetustissima est: hanc plures Veteres Patres vel ad Judæos refutandos, vel ad Christianos instruendos suis in operibus sunt amplexati; sicuti & alii complures antiquis temporibus præstitere post Socratem.

§. 35. Perdoctè de re logica Plato egit; nam 1. rerum definitiones, & divisiones ritè instituit; opportunè 2. dubitandum esse docuit; methodum 3. analyticam induxit, qua nihil optari potest efficacius ad veri inquisitionem; modum tandem tradidit ad trutinam argumenta revocandi. Quæ omnia dignum ipsum reddidere, ut a plerisque pro Logicæ inventore haberetur (k). Zenonis, Socratis, Divinique Platonis in Logica perficienda gloriâ æmulati sunt Euclides Megarensis, Speusippus, Heraclides, Carneades, Zeno Stoicus, aliique, speciatim verò Chrysippus Zenonis auditor, qui teste Laertio (l), aded in *Dialectica* insignis fuit, tantæque apud omnes æstimationis, ut plerique dicerent, si apud Deos usus esset *Dialectica*, non futuram aliam, quam *Chrysippeam*.

§. 36.

(i) Ex Plat. apud Laert.

(k) Laert. 3. seg. 56.

(l) In vita Chrysippi.

§. 36. Logicam insuper plurimum auxit, omniumque diligentiam longissime superavit Magnus Aristoteles, qui adeo copiose, & eleganter hanc Philosophiæ partem tractavit, ut jure merito Logicæ inventor, de quo ipse gloriari consueverat (m), a compluribus diceretur (n). Is itaque universam Logicam septendecim complexus est libris. Primus *Categoriarum* dictus, ea omnia complectitur, quæ ad perceptionem attinent. Duo qui sequuntur, *Perihermenias*, h. e. de interpretatione dicti, judicii naturam exponunt. His succedunt quatuor, duo quorum *Analyticorum Priorum*, & duo alii *Analyticorum Posteriorum* vocitantur, in primis de Syllogismo generatim sumto; in secundis de Syllogismo demonstrativo tractat. Occurrunt dein octo *Topicorum*, qui media continent in quovis re argumentandi, quorum præcipue tantum est emolumentum, præstantiaque tanta, ut ab humano ingenio nil potuerit excogitari melius. Veniunt ultimo *Elenchorum* libri duo, de sophistarum fallaciis, vitiis, & methodo differentes.

§. 37. Expositam Aristotelis Logicam sequenti fuere permulti, & quidem eo fervore, ut in ejus verba jurare non sint veriti: ast sæculo 15. labente, Laurentius Valla Romanus, Rodolphus Agricola Germanus, Ludovicus Vives, nec non Marius Bruxellensis, alique sæculi ejusdem Scriptores adversus eam ætatis barbariem clamare coeperunt, simulque meliora, quam majores litteris tradere. Laudati inquam Viri docti studiis ex animo dediti, Logicalia veterum præcepta trutinantes, quasdam eorum ineptias scriptis suis damnavunt, simulque vitandum servitutis philosophicæ jugum excutiendo, posteris ad meliora excogitanda iter aperuere. Sæculo itaque 16. adveniente, vir quidam Gallus, Petrus Ramus dictus, Logicam plurimum illustravit; omniaque Aristotelis futilia opinamenta in unum

(m) *Elenchor.* lib. 2.

(n) *Averroes Proem. Physic.*

ideis 1. differit; de iudicio, & propositionibus 2. tractat; ad ratiocinia, & syllogismos, nec non & ad methodum postremum sermonem vertit. Nicolaus Malebranchius, Sacerdos Oratorii Gallicani, de rebus logicis eodem 17. labente sæculo, anno nimirum 1673. librum *de la recherche de la verité* typis dedit, in quo de errorum causis, de methodo tum analytica, cum synthetica; nec non de Critices regulis abunde, solideque affatur.

§. 41. De Joanne Lockio è celeberrimis Angliæ Philosophis tempus est modo, ut aliqua dicamus. Is itaque libero iudicio de rebus logicis, & metaphysicis peragens, limata castigatione libros quatuor edidit, qui versi sunt ex Anglo latinè, & gallicè sub titulo: *de intellectu humano*. In his plures conclusiones logicas de ideis præcipuè innatis, earumque objectis statuit; de vocabulorum proprietatibus, sicuti & de Critica Arte perdoctè quoque disseruit. Sub Lockii disciplina non parum profecit Joannes Clerchius, qui alia inter logicalia præcepta scitè ab ipso typis data, quædam ad iudicia spectantia abundanter tradidit. Cui insuper calculum suum addidit Doctissimus Mariotte Gallus, in physicis signatim apprimè versatus, qui de modo, quo principia adinveniri debent in aliqua determinanda veritate; sicuti & de modo rectè argumentationes formandi, accuratè opus suum exaravit. His omnibus

§. 42. Recentioribus, qui facultatem hanc illustrarunt, jungi debent Christianus Thomasius, Andreas Rudigerus, & Christianus Wolfius. Thomasius an. 1688. edidit Lipsiæ *Introductionem ad Philosophiam Aulicam*, quæ plura continet Capita, præsertim de Philosophorum sectis, de prudentia cogitandi, iudicandi, ratiocinandi, aliorum mentem intelligendi, aliaque huiusmodi. Rudigerus currentis sæculi initio, h. e. an. 1707. *Philosophiam Syntheticam* typis mandavit, in qua plurium Logicorum vitia, ac errores observat, notat, emendat.

§. 43. Incomparabilis tandem Philosophus ille Germanus Wolfius, vir in mathematicis præcipue, & metaphysicis notitiis versatissimus, Logicam tom. uno 4. Halæ Magdeburgicæ edidit, in qua 1. methodus mathematica cogitationes suas mectens, elucet; vocabulorum 2. accuratæ definitiones nitent; plurimæ 3. veritates, sicut & directæ rerum demonstrationesprehenduntur. Quibus, singulisque omnibus:

§. 44. Postremò se junxere nonnulli quoque è nostris tempestatibus, qui Logicam illustrare, augere, recteque disponere sunt conati; quique num præintuentum finem sint assequuti, judex est Litteraria Resp.; hi sunt viri cæteroqui eruditi P. Eduardus Corsini, Clericus Regularis. Scholarum Piarum; P. Fortunatus Brixienfis è Franciscanorum Familia; Janus Gualbertus de Soria, Pisanzæ Academiæ Philosophus; Antonius Genuensis, Neapolitana in Academia Ethicæ Professor; Aloysius Antonius Vernejus, Archidiaconus Eborensis, aliique per multi, quos brevitatis ergo omitto: hi, inquam, sunt nunc, fortuna licet impari, in populorum acclamatione, ac patrocinio. Omnium tam Veterum, quam Recentiorum Logicarum testem Litterariam advocavi Remp.; nonne siquidem imprudentiæ, & ostentationis reprehenderer meritò, si nonnullorum vestigia premens, arbitrer, ac judex inter tot Auctorum scripta sedere fuisssem ausus? Utique: noscant igitur alteri bonum, vel malum, defectus, vel virtutes Scriptorum; sicque rectum de ipsis judicium ferant, intereaque temporis ego Logices historiæ finem imponens, ad utiliora progredior.

LOGICES¹⁵

PARS PRIMA.

De Simplici rerum Perceptione.

Prima humanæ mentis operatio , simplex est rerum ,
ut diximus §. 16. 30. perceptio : ab hac itaque
exordium fumentes , prodeat .

. C A P U T I.

De simplicis Perceptionis natura , & varietate .

§. 45.

Simplex perceptio , quæ & *apprehensio* a Scholis
dicitur , nuda est rerum contemplatio , expers
omnis affirmationis , aut negationis .

§. 46. Aspicit nempe , intuetur mens mea per
oculos objectum aliquod , puta Elephantem ; non as-
ferit ipsum animal esse maximum , proximumque hu-
mano sensui , sed in sola ejus stat intuitione , Ele-
phantis simplicem consequitur perceptionem . Idque
de aliis dicatur objectis .

§. 47. Simplex perceptio , sciendum modo , varia
obinet nomina , pro objectorum , circum quæ occu-
patur , diversitate : sic si objecta , quæ a mente per-
cipiuntur sunt spiritualia , ut *anima* , *Angeli* , *Deus* ;
talıs perceptio *intellectio* dicitur , quia per intellectum
tantum , independenter a corporeo phantasmate habe-
tur ; si vero corporea , ac materialia , ut *homo* , *arbor* ,
luna , *sol* &c. vocatur *sensatio* , quatenus sub sensus
cadunt . Quando mens spiritualia objecta sub corpo-
reitatis forma contemplatur , Angelum nempe sub fi-
gura pueri , apprehensio illa , *imaginatio* audit : cum
ver-

versatur circa res olim a mente perceptas, *recordatio*, seu *reminiscentia* nominatur; si tandem objectum aliquod humana mens sub unico tantum percipit attributo, vel proprietate, tabulam scilicet sub sola extensione, tunc *abstractionis* nomine talis perceptio prædita incedit.

§. 48. Quælibet humanæ mentis perceptio, sciendum ulterius, ideam semper supponit, & sine ista haberi illa nequit: de ideis itaque sermonem modo instituere nobis exhibetur occasio, de quibus præfari incipiamus, mentem nostram aperire non absere putavimus, nos scilicet nullam velle in præsentia de idearum natura, & origine instituere controversiam, cum id ad metaphysicas spectet quæstiones, quæ moveri a nobis modo non debent, logicalia præcepta solum tradere statuentibus; sit idcirco

C A P U T II.

De Ideis, earumque diversitate.

§. 49.

IDea imago illa objectorum dicitur, in qua mens humana objecta ipsa intuetur, aspicit, noscit.

§. 50. Mens scilicet humana dum objectum aliquod, puta Paulum vel præsentem, vel absentem, vel possibilem, vel actu extantem percipit, illa Pauli imago, quæ menti percipienti obversatur, & in qua a mente Paulus conspicitur, nosciturque, idea vocatur; Paulus autem, cujus illa est idea, talis ideæ objectum nuncupatur.

§. 51. Probè heic advertendum, ne idea, de qua loquuti nunc sumus, cum ea corporea imagine in cerebro depicta confundatur, ad quam mens se vertit, dum corporeum aliquod absens objectum, tanquam præsens, contemplatur. Imago namque isthæc plurimum ab ipsa rei idea differt; illa utpote in cerebro
picta,

pieta, & in ipso veluti in subiecto extans, corporea omnino est, ac materialis; hæc autem tota spiritalis, quatenus mera affectio mentis: illam ergo *ideam materiale*, vel *speciem impressam* cum Scholasticis meritis nuncupamus; hanc vero *intellectuale*, aut *speciem expressam* cum iisdem dicimus.

§. 52. Ideo græcè, latinè idem est ac *specio*, seu melius *video* (*); hinc *idea species* quoque, *forma*, *simulacrum*, *verbum mentis* solet nuncupari. Idem vocabulum omnium primus Plato adhibuisse videtur. Is namque ideam exemplar illud dixit in mente positum, quod continuè intuetur Artifex, dum aliquid extrà molitur.

§. 53. Omnis idearum diversitas quintuplici potissimum ex respectu desumitur: 1. respectu originis earundem, 2. respectu propriæ essentia, 3. mentis percipientis, 4. objectorum, quæ repræsentant, 5. demum respectu comparationis earundem ad invicem.

§. 54. Idea quoad originem spectata est *adventitia*, *factitia*, & *innata*. Idea adventitia addit, quæ sensuum ministerio acquiritur; talis idea *colorum*, *saporum*, aliarumque rerum sensibilibum. Factitia est, quam ex adventitiis ideis vel componendo, vel sejungendo mens sibi format, ut idea *montis plumbei*, ex adventitiis ideis montis, & plumbi composita. Innata, illa a suis Fautoribus dicitur, quæ in nobis sine opera nostra reperitur, quæque a Deo eo temporis momento humanis imprimatur mentibus, quò ipsas creat, organizatoque corpori jungit; ita est per ipsos *idea Dei*, *primorum principiorum* &c., quas innatas in nobis statuendas esse propugnant.

§. 55. Idea respectu propriæ essentia dicitur *intelligibilis*, vel *phantastica*, *simplex*; vel *composita*. Intelligibilis idea nuncupatur, quæ objectum nec corporeum, nec ad instar corporis menti exhibet; ut

B idea

(*) Vetères Latini verbum *specio* pro *video* adhibebant, quod apud Recentiores obsoletum est.

idea vitii, virtutis, meriti, demeriti. Phantastica dicitur, quam mens suo pro lubitu sibi format; talis idea maris lactei, hominis lignei; quæque chimærica, nec non factitia (§. præc.) nominatur. Simplex est idea illa, quæ in plures notiones resolvi nequit; sic idea veri, falsi, essentiæ, existentiae. Composita demum, seu complexa vocitatur idea illa, quæ plures distinctas notiones continet; talis idea arboris, quæ ramorum, frondium, fructuum notionem præferret.

§. 56. Ratione mentis percipientis dividitur idea in *claram*, *obscuram*, *distinctam*, & *confusam*. Idea clara vivida est, ac evidens objecti alicujus menti facta representatio. Obscura vero dicitur, quæ dicta spoliatur claritate, ac evidentia. Sic ex. gr. video Paulum, ipsum intueor, & discendo; si cum iterum mihi obversatur, ipsum recognosco, clara fuit prima Pauli idea; obscura autem si secus. Idea distincta nuncupatur, quæ clare, vivideque non solum objectum, sed ejus quoque proprietates differentiales menti patefacit. Confusa e converso dictas proprietates haud menti exhibet. Colligito hinc, ideam distinctam, claram quoque esse, aut non secus idea clara distincta est.

§. 57. Idea respectu objectorum, quæ repræsentat, est *realis*, vel *non realis*, *adequata*, vel *inadequata*, *absoluta*, vel *relativa*. Realis idea dicitur, quæ objectum positivum, ac existens menti exhibet; quæ vero objectum non existens, ac negativum præferret, non realis idea audit. Idea adequata est, quæ omnes monstrat menti objecti notas, proprietates, partes, ut idea *circuli*, *quadrati*, aliarumque rerum geometricarum. Quæ autem aliquid solum rei menti exhibet, inadequata nuncupatur. Idea adequata convenit cum distincta §. præc. Absoluta vocitatur idea, quæ nullam cum aliis relationem dicit; quæ vero talem importat relationem, relativa cognominatur; talis idea *creatura respectu Creatoris*, *filii respectu Patris*.

§. 58. Ratione demum comparationis inter se ideæ

con-

consideratæ, aliæ dicuntur *pertinentes*, *identificæ* aliæ, aliæ *disparatæ*, & aliæ *oppositæ*. Pertinentes sunt ideæ illæ, quæ talem inter se connexionem important, ut admitta una, altera ponatur, necesse est; talis idea *hominis*, in qua *rationalitatis*, & *animalitatis* ideæ sic connexæ sunt, ut posita una, altera admittatur etiam, necesse est. Ideæ identificæ nuncupantur, quarum una necessario involvit alteram, ut idea *mentis*, *animæ*. E contra intelligendæ sunt ideæ disparatæ, quatenus una, alteram non importat: hujusmodi sunt ideæ *doctrinæ*, *sanctitatis*, *prudentiæ*; non enim doctrinæ idea, sanctitatis ideam includit, cum dentur homines docti, moribus tamen, operationibusque perverſi. Oppositæ tandem ideæ illæ audiunt, quæ eidem rei non eodem tempore conveniunt, & triplicis sunt generis, aliæ nempe dicuntur oppositæ *contrariæ*, *privative* aliæ, & aliæ *relative*. Priores sunt, quæ simul componi nequeunt, ut ideæ *bonitatis*, & *malitiæ*, *frigoris*, & *caloris*. Posteriores, quæ inter attributum aliquod, ejusque privationem versantur, ut ideæ *visionis*, & *cacitatis*, *lucis*, & *tenebrarum*. Ultimæ tandem sunt, quæ per relationem, quam important, opponuntur; sic idea *filii* relative opponitur *ideæ Patris*; sicque de reliquis cogitandum.

C. A P. U. T. III.

Signa, voces, & termini Idearum explicantur.

TAli, ac tanta idearum expositarum varietate mens humana foecunda, gravem susciperet curam, ni quod intellectu percepit, promere vocibus posset: tanta namque est idearum nostrarum cum signis, vocibusque cognatio, ut etiam aliquid taciti cogitando, ipsis cum vocibus objecta menti offeramus. Est autem

§. 59. Signum id quod respicitur, ut aliud representans objectum. Signum videlicet binas ideas uni-

B. 2. ver-

versim includit, & sui ipsius, & illius rei, cuius est signum; huiusmodi sunt omnes *chartæ*, & *tabula picta*, quæ præter ipsarum ideam, alterius rei quoque, cuius signa sunt, ideam important. Et quoniam quælibet res non semper eodem modo, sed diversimodè aliquid patefacit, varia idcirco allignantur genera signorum:

§. 60. Alia nempe sunt, *certa*, *incerta*, & alia *probabilia*. Signa certa dicuntur, quando rem, cuius sunt signa indubiè, certoque monstrant, sic *actio* respectu *vite*; dum enim homo agit, indubitanter vivit. Incerta secus nominantur, quæ fallunt aliquando, talis hederæ parietis nupta, quæ Bacchi venum-dationem non semper aperit. Signa probabilia demum sunt, quæ rarè illudunt, ut *serotina rubedo* respectu *matutina tranquillitatis*: raro siquidem contingit, ut dum rubrum in sero est, mane tranquillitas destrueretur.

§. 61. Signum ulterius vel est *naturale*, vel *arbitrarium*. Primum est, quod suapte natura rem aliquam significat; ut *fumus* respectu *ignis*. Secundum contra dicitur, quod non ex propria natura, sed ex hominum arbitrio determinatam rem indigit; ita est sacrificii pulsatio ad hominis alicujus monstrandum interitum.

§. 62. Dividitur postremo signum in *demonstrativum*, quod objectum præsens, *rememorativum*, quod transactum, & *propheticum*, quod futurum objectum exprimit.

§. 63. Internas ideas nostras foris manifestare dum volumus, ad voces tanquam ad ipsarum signa confugimus: his namque medianibus internos mentis nostræ conceptus aliis revelamus. Est autem vox juxta Aristotelem (p): *sonus ex ore animalis prodierit, & per appulsionem aeris e pulmonibus in fauces incur-rentis, & alissi formatus*. Vox duplex est, articulata,

(p) Lib. 2. de Anima cap. 8.

ta, & *inarticulata*. Prior dicitur, quæ syllabis, atque articulis distinguitur, talis vox *homo*, *leo*, *tigris*. Posterior secus, syllabis orbata, in quibusdam confusis sonis stat, ut *amantium suspiria*, *afflictorum gemitus*, *canum latratus*, *leonumque rugitus*.

§. 64. Ex modo dictis luce meridiana patescit, voces inarticulatas proprias hominum esse, atque beluarum; articulatas vero ad solos homines, minimè ad bruta, quidquid in conversum vendidit Apollonius Thyaneus, pertinere: hoc enim uno, ad rem Tullius (q), *præstamus vel maximè feris, quod colloquimur inter nos, & quod exprimere dicendo sensa possumus*.

§. 65. Voces articulatae solent etiam termini nuncupari, quia ideas nostras dum alius manifestare volumus ad ipsas voces terminamus: unde merito hæc termini definiti possunt articulatae quædam voces, mentis ideas, quas exprimunt, terminantes.

§. 66. Termini vocales alii dicuntur a Logicis *Categorematici*, & *Synecategorematici* alii. Primi per se sumpti ideam aliquam denotant, ut *aquila*, *corvus*. Secundi è contrariò nisi cum categorematicis uniantur, nil ex se indicant, ut *nullus*, *aliquis*, *quidam*.

§. 67. Terminus Categorematicus dividitur in *univocum*, *equivocum*, & *analogum*. Univocus est, qui secundum idem nomen, eandemque naturam pluribus adscribitur, sic *bellua* univocè adseritur de *canis*, *vulpe*, *lepore*. Aequivocus, qui secundum idem nomen, diversam tamen naturam pluribus tribuitur, ut vox *bos*, quæ bovi marino, ac terrestri adjudicatur. Analogus tandem nuncupatur, qui propter quandam convenientiam pluribus adscribitur, talis vox *sanitas*, quæ homini benè valenti, & medicinæ talem valetudinem approbanti tribuitur.

§. 68. Terminorum definitionibus, & divisionibus libatis, ipsorum modò præcipuas proprietates tradere,

operæ precium ducimus, ut facilius earundem usus, & abusus in orationibus, in quibus adhiberi assolent, nosci queat; hujusmodi sunt quinque sequentes: *Suppositio, Ampliatio, Restrictio, Alienatio, & Appellatio.*

§. 69. Suppositio est usurpatio termini pro re significata, ut *Paulus est homo*, ly *Paulus* pro Paulo per illum terminum indicato supponitur. Suppositio duplex est, *materialis*, & *formalis*. Prior habetur, cum terminus pro seipso, non pro re, per illum significata, accipitur, ut *homo est vox*, ly *homo* materialiter supponitur, quia pro ipso nomine, non autem pro re indicata sumitur. Posterior dicitur, cum vice versa terminus pro re, per illum significata, usurpatur, ut *bellua est animal*; dicti termini, ut patet, formaliter supponuntur, cum non pro ipsis vocibus, sed pro rebus per illas indicatis, accipiuntur.

§. 70. Suppositio formalis est vel *propria*, vel *impropria*. *Propria* est, quando terminus pro suo proprio significato usurpatur, ut *Bos mugit*. *Impropria* autem, cum terminus metaphoricè, & improprie accipitur; sic dicitur Christus *petra angularis*, leo de tribu *Juda*, *radix David*.

§. 71. Dividitur tandem suppositio in *distributivam*, *copulatam*, *confusam*, & *determinatam*. *Distributiva* est, cum terminus universalis pro suis omnibus significatis ponitur; ut dum dicitur; *omnis homo est mortalis*, tò *homo* de Petro, Paulo, Francisco, &c. debet intelligi. *Copulata* dicitur, quæ terminos importat, in quibus plura conjunctim sumta, indicantur, ut cum dicitur: *omnes Evangelistæ sunt quatuor*, ly *Evangelistæ* conjunctim sumitur, pro monstrandis Matthæo, Marco, Luca, & Joanne. *Confusa* audit, quando terminus pro aliqua re indeterminata significanda accipitur, ut cum adferitur: *aliqua arbor necessaria est ad fructus producendos*, arbor non determinatur, sed confuse sumitur. *Determinata* tandem est, quæ objectum aliquod certum, ac determinatum respicit; ut *Christophorus Columbus novi Orbis repertor fuit*.

§. 72. Secunda terminorum proprietas, Ampliatio dicitur, estque termini alicujus usurpatio pro omni tempore indigitando; sic cum dicitur: *Justi in perpetuum vivent*, non solum de futuris, sed de transactis, ac presentibus quoque intelligitur.

§. 73. Tertia Restrictio audit, & est termini coarctatio ad pauca indicanda, ut si dicas: *mulier sapiens fortiter operatur*, id mulier in tota amplitudine minime sumitur, sed ad solas Sapientes restringitur.

§. 74. Quarta Alienatio nuncupatur, & est cum a propria termini significatione, ad impropriam transfertur, ut *arbores fient, prata rident*.

§. 75. Ultima terminorum proprietas Appellatio vocitatur, & habetur, cum terminus aliquis alteri connectitur, ut *vulpes est callida*: id calida vulpi tribuitur, ut ejus designetur fraus. His expensis, prodeat

C A P U T IV.

De decem Aristotelis Categoriis, seu Pradicamentis

§. 76.

Magnus ille Stagyrta Philosophus rerum creatarum expositas voces, traditosque terminos præpostere in ordinem redactos intuens, Categoriarum librum componens, Entia omnia creata in nativam seriem ita disposuit, ut mens rem quamlibet non confusè, sed distinctè percipere posset (*). Est autem Categoria idem græce, ac latine *accusatio*, seu melius *pradicamentum*: Categoriarum igitur, Prædi-

B 4

ca-

(*) Non desunt, qui Categoriarum Auctorem, Archytam Tarentinum fuisse proclamant, ut Jamblicus, aliique, quod Scholastici omnes abnuunt; simulque tamen ex doctrinæ subtilitate, cum ex phrasium obscuritate, librorum Aristotelis propriarum, ipsius vere esse partus monstrant.

camenta quoque dici possunt, quatenus prædicari, h.e. affirmari de Entibus queunt. Circa Categoriarum numerum non convenere inter se Veteres Philosophi. Platonem namque unicam admisisse Categoriam, & unicum supremum genus, *Ens* nimirum *reale*, traditur. Xenocrates, teste Simplicio, Entia omnia ad duo suprema genera, *Substantiam* nempe, & *Accidens* reduxit. Pythagorici viginti admittebant, decem bonorum, & malorum decem. Bonæ Categorix ipsis erant sequentes:

Impar, finitum, dextrum, masculum, atque quietum.

Rectum, quadratum, intellectus, lumen, & unum.

Malæ verò:

Impar finitum, sinistrum, foemina, motus.

Obliquum, altera parte longius, opinio, tenebræ, multitudo.

Quatuor statuerunt Stoici, *substantiam* nempe, *qualitatem*, *quantitatem*, & *actionem*. Aristoteles tandem decem sequentes statuit.

§. 77. Categoria quædam est naturalis attributorum series, quæ de singulari substantia quæri, affirmarique potest.

§. 78. Decem itaque per Scholasticos de quavis re quæri; & prædicari queunt: sic de Petro quæri potest, 1. quid sit, 2. quantus sit, 3. qualis, 4. cuius sit, 5. quid agat, 6. quid patiatur, 7. ubi sit, 8. quando sit, 9. quo in situ, 10. tandem qualiter indutus; quæ omnia prædicamenta hocce includuntur disticho:

Arbor, Sex, Servos, Ardore, Refrigerat, Ustos;

Ruri, Cras, Stabo, nec Tunicatus ero.

Arbor substantiam indicat, *Sex* quantitatem, *Servos* relationem, *Ardere* qualitatem, *Refrigerat* actionem, *Ustos* passionem, *Ruri ubi*, seu locum, *Cras quando*, sive tempus, *Stabo situm*, *Tunicatus* demum vestem designat: decem igitur sunt Aristotelis Categorix, h.e. Substantia, Quantitas, Relatio, Qualitas, Actio, Passio, Ubi, Quando, Situs, & Habitus.

§. 79. Substantia est Ens, quod existit per se, nec alio eget, uti Accidens ad standum, ut *arbor*, *bellua*, *homo*, quæ habent *quid* in se (acceptum jam a Deo), unde aliis substantiis non indigent, ut existant.

§. 80. Substantia duplex est, *creata*, & *increata*. Prior dicitur, quæ principium habuit, ut *homo*, *aliæque creaturæ*. Posterior secus nullum recognoscit exordium: talis est solus Deus Coeli, & Terræ Creator Sapientissimus.

§. 81. Quælibet creata substantia tres sequentes admittit notas:

1. *Non habere contrarium*. Quævis nempe substantia, prout talis, alteri substantiæ non est contraria; potest tamen una substantia alteri dici contraria respectu qualitaturn, quæ afficitur: sic *ignis* prout est ens per se existens non adversatur aquæ in per se existendo; non enim magis per se existit aqua, quam ignis; sed prout ignis datis afficitur qualitatibus, *caloris*, nempe, & *siccitatis*, & aqua *frigoris*, & *humiditatis*, ad invicem contrariantur, opponuntur, destruuntur.

2. *Esse contrariorum susceptivam*. H. e. substantia recipere debet in se proprietates illas, & affectiones, quæ sese mutuo expellunt: sic homo modo est *justus*, modo *peccator*, nunc *sanus*, nunc *infirmus*.

3. *Non suscipere magis, & minus*. Una enim *arbor*, non est magis *arbor* altera qualibet, licet si penes ubertatem spectentur, una altera perfectior reipsa sit, possitque esse.

De Quantitate.

§. 82. Quantitas est extensio in partes: sic hæc tabula dicitur *quanta*, quia partes extra partes possidet.

§. 83. Quantitas triplex est, *perfectionis*, *virtutis*, & *molis*. Prima cujuslibet naturæ vel finitæ, vel infinitæ perfectionem indiguit; hoc sensu dicitur de Deo quod sit *justus*, *sanctus*; de homine quoque, quod

quod timeat Deum, charitatem cum proximo exerceat, &c. Secunda potentiae alicujus operantis majorem, minoremve vim indicat, ut cum dicimus: Regis potentiam in subditos, vim illam superare, qua in eodem Principes Civitatum sunt fulciti. Tertia materiae cujuslibet magnitudinem importat; estque duplex, *continua*, & *discreta*. Illa partes omnes ungas possidet, ut *tabula*, *paries*, *linea*; ista secus partibus sejunctis constat, ut *litterae alphabeticae*, & *numeri vulgares*. Quantitas continua

§. 84. Dividitur in *successivam*, & *permanentem*. Prior est, cujus una pars succedit alteri, ut *motus*, *tempus*. Posterior e contrario omnes partes simul exstantes habet, ut *linea*, *superficies*, *corpus*.

§. 85. Tres quoque proprietates seu substantia, quantitas possidet; suntque:

1. *Non suscipere magis, & minus*. Una nempe quantitas non est, nec dicitur magis quanta altera qualibet, bene vero major, vel minor mole.

2. *Non habere contrarium*. Nullum scilicet adinvenitur attributum, quod adeo sit quantitati contrarium, ut a corpore, quod afficit, valeat illam expellere.

3. *Esse fundamentum aequalitatis, & inaequalitatis*. Ut enim una res alteri sit aequalis, vel inaequalis, aequalem, vel inaequalem debet cum illa habere quantitatem, seu molem.

De Relatione.

§. 86. Relatio est respectus, sive ordo unius ad aliud; vel est id, quo unum ad aliud refertur; sic ordo, quem creatura ad Creatorem habet, & servus ad Dominum, relatio dicitur.

§. 87. Dividitur relatio in *realem*, & *rationis*. Illa dicitur, quae inter duo adinvenitur, quin intellectus ad invicem illa referat, talis relatio inter duo pondera trium librarum. Ista ab intellectus operatione, duo inter se comparantis, pendet; sic dum inter aliqua quemdam ponit ordinem, unumque alio prius, vel posterius nominat.

§. 88.

§. 88. Est ulterius relatio *increata*, seu *Divina*, *transcendentalis*, & *categorica*. Prima inter tres Divinas Personas reperitur; Pater namque vere, ac realiter dicit relationem ad Filium, Filius vicissim ad Patrem, uterque simul ad Spiritum Sanctum referuntur, & Spiritus Sanctus ad Patrem, & Filium refertur: unde *Paternitas*, *Filiatio*, & *Spiratio* activa, ac passiva, ex quibus tres Divinæ Personæ sunt, obtinentur. Secunda ab intrinseca ratione rei, quæ refertur, pendet; talis est relatio Creaturarum ad Deum Creatorem, cui ab intrinseco, ratione nempe creationis, & dependentiæ, relationem dicunt. Tertia a fundamento rei distinguitur realiter, quæque ad aliquam Categoriam pertinet.

§. 89. Relationis characteres sunt tres sequentes:

1. *Relata esse simul cognitione*. Relatio namque cum necessario inter duo (§. 86.) reperiri debeat, sequitur, quod uno relatorum cognito, alterum noscatur quoque, opus sit: sic cognito Patre, illico noscitur filius, & vicissim.

2. *Relata esse simul tempore, atque natura*. Sic admissio Patre, ponitur filius, Patre ablato, filius aufertur, cum dari nequeat Pater absque filio, & filius absque Patre.

3. *Relata dici ad convertentiam*. Sic peroptime, ajo: A. est similis B. ergo B. est similis A.

De Qualitate.

§. 90. Qualitas est id, per quod quælibet res, qualis est in se, sive per essentiam, sive per accidens, denominatur: sic *charta* per rubedinem, *rubra*, *anima* per rationem, *rationalis* dicitur.

§. 91. Qualitas dividitur ab Aristotele in *habitus*, *potentiam*, *patibilem*, & *figuram*. *Habitus* facilitas quædam est ad aliquid faciendum, ex repetitis actibus acquisita, ut *ambulare* in pueris, *scribere* in adolescentibus: quando habitus non est totaliter adeptus, *dispositio* audit, quæ *habitus inchoatus* dicitur quoque. *Habitus* vel *infusus* est, vel *acquisitus*. Infusus actus omnes

omnes præcedit. Acquisitus autem constans dicitur in re aliqua vel corporis, vel animi perfectio, quæ non a natura, sed ab industria est parva. Potentia, vis naturalis est nobis indita, qua aliquid operamur, ut *memoria tenacitas* in homine; quæ si debilis fuerit, *impotentia* vocabitur. Qualitas patibilis accidens illud est, quod sensibilibus afficit subjectum, ut *albedo* in pariete, *nigredo* in corvo; affectio vero illa, quæ in sensibus fit, ut *rubor* in vultu ex verecundia oriens, *passio* dicitur. Figura tandem externa nuncupatur corporum terminatio, seu circumscriptio, ut figura *quadrata*, *triangularis*, *rotunda*.

§. 92. Tres pariter adsignantur qualitatis proprietates:

1. *Habere contrarium*. Una scilicet qualitas alteri opponi debet, ne simul in eodem stent subjecto, sed quæ potentior est, debiliorem expellat; sic calor tollit frigus, albedo nigredinem.

2. *Suscipere magis, & minus*, sive ut Scholastici ajunt: *posse intendi, & remitti*, non quidem relate ad se, sed relate ad subjectum, cui inest; sic nigredo nequit modo esse magis, nunc minus; bene vero subjectum aliquod nunc magis, nunc minus nigrum denominari potest.

3. *Esse fundamentum accidentalis similitudinis, & dissimilitudinis*; eo nimirum pacto, quo quantitas fundamentum est æqualitatis, & inæqualitatis.

Reliquæ sex Categoriae explicantur.

§. 93. Actio est id, quo causa actu producat effectum, nominatur. Passio vero id, quo subjectum actu patiens, sive effectum recipiens dicitur. Ubi est relatio objecti ad locum aliquem. Quando est ordo ejusdem ad tempus, ut *hodie*, *cras*, *modo*. Situs dispositio dicitur partium in loco, ut *stare*, *ambulare*. *Habitus* demum modus est aliquid sibi junctum habendi, ut *nummos*, *arma*, *vestes*. Nunc sit

C A P U T V.

De Post-Prædicamentis.

§. 94.

UT exposita decem Aristotelis Prædicamenta magis, magisque innotescant, eorumque intelligentia clarius evadat, non abs re putavimus ipsius Post-Prædicamenta heic subungere, in quibus eorum Entium exponuntur proprietates, & accidentia, quæ in Categoriis locantur. Sunt autem Post Prædicamenta quædam Entium affectiones, ut *Oppositio*, *Prioritas*, *Simultas*, *Motus*, & *Possidere*.

§. 95. Oppositio duorum est, vel plurium attributorum in eodem subjecto non coherentia, seu repugnantia. Estque multiplex, *contraria* nempe, *privativa*, *relativa*, & *contradictoria*. Contraria habetur, cum duo se mutuo ab eodem subjecto expellunt, ut *albedo*, & *nigredo*, *calor*, & *frigus*. Privativa dicitur, quæ inter formam, ejusque privationem reperitur, talis oppositio inter lucem, & tenebras. Relativa inter ea adinvenitur, quæ ad invicem referuntur, inter filium nempe, & patrem, servum, & dominum. Contradictoria tandem est, quæ inter duo per affirmationem, & negationem repugnantia, habetur, ut: *Titius est prudens*, *Titius non est prudens*.

§. 96. Prioritas quintuplici ratione obtineri potest, tempore nimirum, natura, ordine, honore, & causa, juxta sequentes:

Tempore, natura, prius ordine, dic & honore:

Causaque caulato dicitur esse prior.

Tempore quidem una res prior altera esse dicitur, cum illam antiquitate præcedit; sic Avunculus prior est Nepote, Filio Pater. Natura, quando natura sua præcedit alteram; ita animalitas in homine est risibilitate prior, cum hæc ex illa sequatur. Ordine, cum

unum

unum alterum in rerum serie præcedit, ut quatuor respectu decem. Honore, quando unus aliis dignitate præstat; sic Summus Pontifex Episcopis honore, ac dignitate est prior. Causa tandem, cum una res prior est altera eo modo, quo effectus est sua causa posterior, hæcque prior.

§. 97. Tribus modis similtas consequi potest, *tempore* scilicet, *natura*, & *divisione*. Tempore una res simul cum alia esse dicitur, cum eodem temporis momento existentiam habent, ut duo oculi in fronte, duo pedes in corpore. Natura, quando existentia unius ab alterius deduci potest; sic filiatio a Paternitate colligitur, & vice versa. Divisione demum, cum binæ species idem genus, cujus species sunt, actu dividunt; ita species rationalitatis, & irrationalitatis, quæ animalitatis genus, cujus species sunt, bifariam dividunt.

§. 98. Motus sex ab Aristotele numerantur species, h. e. *generatio*, *corruptio*, *accretio*, *diminutio*, *alteratio*, & *latio*, de quibus agere Physicorum est.

§. 99. Postremo octo modis aliquid possideri potest, 1. ad modum qualitatis, ut *prudens*, *urbanitas*; 2. ad modum quantitatis, ut *magnitudo*, *longitudo*; 3. ad modum indumenti, ut *palium*; 4. ad modum ornamenti, ut *horologium*, *ensis*; 5. ad modum partitis, ut *pedes*, *manus*; 6. ad modum contenti, ut *vinum a dolio*; 7. ad modum dominii, ut *pecunia*, *ager*, *domus*; 8. tandem ad modum societatis, ut possidere *famulos*, *discipulos*, *amicos*. Verum de his plusquam satis. Veniat itaque

CAPUT VI.

De quinque Porphyrii Universalibus.

§. 100.

Sæculo Christi tertio, Aureliano, & Diocletiano Imperatoribus, vir quidam nomine Malchus, Porphyrius dein ob vestis purpureæ indumentum, dictus, natione Judæus, patria Tyrius, arte Philosophus, secta Platonicus, Christianæ militiæ, cui nomen dederat, hostis infensus, a Chrysaorio Juvène Romano Auditore rogatus, ut faciliiori itinere ad Aristotelicum Categoriarum palatium ipsum manuduceret; et morem gerens Porphyrius *Isagogem*, h. e. Introductionem ad Categorias ipsas conscripsit, in qua naturas omnes Universi ad quinque capita, seu ad quinque universales ideas felici eventu reduxit, ad Genus nempe, Speciem, Differentiam, Proprium, & Accidens.

De Genere.

§. 101. Genus est attributum universale, quod prædicatur de pluribus sola specie differentibus. Sic se habet *animalitas*, quæ de hominibus, & brutis, *Petro* nempe, & *cane* enunciatur; communis namque illis omnibus est, quamvis specie discriminentur, natura scilicet, ac essentia.

§. 102. Genus dividitur communiter in *proximum*, *remotum*, *supremum*, *medium*, & *infimum*. Proximum ita de pluribus specie differentibus prædicatur, ut nullum aliud attributum inferius admittat, de quo sub ratione generis enunciari itidem queat; talis est *animalitas* respectu speciei hominis. Remotum immediate speciei non hæret, sed aliud sub se genus continet, talis *vita*, quæ ut ad homines, & belluas referatur, genus animalitatis sub se complecti debet. Supremum est, quod nulla alia genera supra se habet;

bet; tale est *Ens*, quod substantiæ, & accidentis genus supremum dicitur. Medium vocatur, quod supra, & infra genera alia possidet; sic *vita*. Infimum denique nuncupatur, quod sub se solas species continet, ut *animalitas* respectu hominis, & *bellux*.

De Specie.

§. 103. Species attributum universale dicitur, quod de pluribus numero solum differentibus enuntiatur. Ità *Natura brutina*, quæ de omnibus belluis, *equo* nempe, *bove*, *cane* solo numero discrepantibus, prædicatur.

§. 104. Dividitur species a Porphyrio in *supremam*, *mediam*, & *infimam*. Suprema unicum tantum genus supra se habet, ut *corpus* respectu substantiæ. Media sub medio genere est posita, ut *animal*, quod respectu hominum, & brutorum genus dici potest. Infima tandem, quæ *specialissima*, atque *atoma* etiam dicitur, nullam sub se speciem continet, sed tantum individua, *Paulum* nempe, *Petrum*, *Jacobum*. Definitur autem *Individuum* natura singularis proprietatibus constans, quarum collectio in uno, talis non adinvenitur in alio.

§. 105. Omnia scilicet alicujus speciei Individua, puta homines, eadem essentia, ac natura humana decorati incedunt; & nonnisi quibusdam accidentalibus affectionibus ad invicem differunt, juxta sequentes.

Forma, *figura*, *locus*, *tempus*, cum nomine, *sanguis*, *Patria* sunt septem, quæ non habet unus, & alter.

Difficile, ni impossibile dicam, est, ut duo Individua, *Petrus* nempe, & *Paulus* simul adductas possideant qualitates, 1. *formam*, h. e. temperamentum, 2. *figuram*, externam nempe partium dispositionem, 3. *locum*, eandem patriam videlicet, eandemque civitatem, 4. *tempus*, eandem scilicet aetatem, 5. *nomen*, idem nempe vocabulum, quo quisque nominatur, 6. *sanguinem*, nimirum eosdem Parentes, 7. *patriam*, h. e. eandem Provinciam, vel Regnum.

§. 106. Omne id, quod prætat, ut unum Ens ab altero differat, Differentia vocitatur: sic *rationalitas*, qua homines, & bruta discriminantur, eorum differentia est.

§. 107. Differentia triplex est, *essentialis*, *propria*, & *accidentalis*. Prior, res per attributa essentialia facit differre; sic *materialitas* in corpore, *spiritualitas* in mente illa duo attributa essentialia sunt, per quæ corpus, & spiritus essentialiter differunt. Posterior, per proprietates Entia differre facit; sic ferrum, per duritiem differt a stamno. Ultima per sola accidentia facit res differre; talis est *virtus*, qua docti, & indocti discriminantur.

§. 108. Est ulterius differentia *suprema*, *media*, & *infima*. Suprema genus supremum, media medium, & infima, infimum genus dividit: sic *corporeitas* relatè ad substantiam, differentia suprema est, *animalitas* media, & *rationalitas* infima. De cetero, ut quæ hæcenus de genere, specie, & differentia diximus clariora evadant, sequens attendatur.

Porphyriana Arbor.

Substantia.

in Corpoream.

in Incorpoream.

Corpus.

Spiritus.

Animatum.

Inanimatum.

Vivens.

Lapidem.

Sensitivum.

Insensitivum.

Animal.

Plantam.

Rationale.

Irrationale.

Hominem.

Brutum.

Paulus.

Canis.

G

Expli-

Substantia dividitur in *corpoream*, & in *incorpoream*. Substantia corporea constituit *corpus*, incorporea *spiritum*. Corpus est vel *animatum*, vel *inanimatum*: corpus animatum constituit *vivens*, inanimatum *lapidem*. Vivens aliud est *sensitivum*, *insensitivum* aliud: vivens sensitivum constituit *animal*, insensitivum *plantam*. Animal est *rationale*, vel *irrationale*: rationale constituit *hominem*, irrationale *brutum*. Paulus est individuum hominum, & canis brutorum.

§. 109. Tres itaque descripto in schemate lineæ distinguuntur, una media, & duo collaterales. Quidquid in media adinvenitur, genera, & species sunt: sic *substantia* genus supremum est; *corpus* verò suprema illius species, h. e. corpus rerum corporearum, & spiritus incorporearum. Corpus relatè ad vivens genus est; *vivens* autem ejus species, sicut & lapis. Vivens respectu animalium, genus est, animal verò, & planta ejus species. Animal tandem est genus hominum, & brutorum; hi autem ejus species. Paulus, & canis individua sunt, ille hominum, iste brutorum: supremum genus, igitur, est *substantia*, medium *corpus*, & *vivens*, infimum *animal*. Pariter suprema species est *corpus*, media *animal*, & *vivens*; infima, seu atoma *homo*, & *brutum*.

§. 110. In lineis autem collateralibus locum occupant differentie, quæ genera dividunt: sic *substantia*, ut in schemate, dividitur a dextris in *corpoream*, & a sinistris in *incorpoream*: igitur substantiæ corporeæ, & incorporeæ supremæ sunt substantiæ differentie; mediæ animalitas, & inanimalitas, sensitivum, & insensitivum; infimæ demum, rationalitas, & irrationalitas.

De Proprio.

§. 111. Proprium illud est attributum, quod accidentaliter quidem, sed necessarid, & inseparabiliter mul-

multis, vel specie, vel numero differentibus, convenit.

§. 112. Proprium quatuor modis haberi potest, 1. quod convenit *soli*, *sed non omni*, ut Geometram esse, soli homini convenit, sed non omni; 2. quod convenit *omni*, *sed non soli*, ut duos habere oculos omni utrique homini, sed non soli convenit, cum etiam bruta duobus oculis prædita incedant; 3. quod *omni*, *soli*, *sed non semper* convenit, ut canescere convenit quidem omni, & soli homini, at non semper, cum mors juventuti non parcat; 4. quod *omni*, *soli*, & *semper* convenit, ut scientiarum intelligentia, omni, soli homini, semperque convenit.

De Accidente.

§. 113. Accidentis est id, quod adesse, & abesse potest, absque subjecti, cui hæret, destructione.

§. 114. Accidentis nempe cum rerum essentiam haud ingrediatur, sit quod cum ipso, & sine ipso, talis semper res sit in se, qualis est essentialiter: sic prudentia sive adsit, sive desit in homine, utpote accidentalis, ejus essentia talis semper in se remanet.

§. 115. Accidentis multiplex est, *separabile* nimirum, *inseparabile*, *intrinsicum*, *extrinsicum*, *physicum*, & *metaphysicum*. Primum a subjecto, cui hæret, suo in esse permanente, tolli potest, ut *albedo* a pariete. Secundum è converso non a parte rei, sed tantum per *intellectus abstractionem*, ceu scholæ affantur, tolli potest, ut *nigredo* ab æthiope, *albedo* a cycno. Tertium intrinsicè Entia afficit, ut *doctrina*, *prudencia*. Quartum secùs extrinsicè afficit subjectum, ut *laus*, quæ doctis tribuitur. Quintum Entia corporea physicè afficit, ut *sanguis*, *patria*, *nomen*. Ultimum denique objectum tantum denominat, hujusmodi est relatio unius ad aliud, servi nempe ad Dominum.

§. 116. Scire heic confert, quod exposita Aristotelis Prædicamenta, Porphyriique Universalia nonnullis Recentioribus haud arrident, sed septem duntaxat

Entium genera , seu Prædicamenta statuunt ; simulque in ipsa definienda substantia sic incedunt : Substantia , ajunt , vel corporea , vel incorporea ; substantia incorporea vel est increata , infinita , summeque perfecta , & habetur *Deus* ; vel est creata , finita , nec summè perfecta ; quæ ulterius vel regendo corpori non est destinata , & dicitur *Angelus* , vel corpori regendo destinata est , & *anima rationalis* ; nuncupatur quæ insuper vel corpus non informat , estque ab ipso sejuncta , & vocatur *anima post mortem* , vel est juncta corpori , & audit *homo* . Similiter de corpore loquuntur : Corpus vel est non vivens , ut *sol* , *lapides* , aliaque hujusmodi , vel vivens ; hoc vel sentiendi vim habet , & adpellatur *animal* , vel vi sentiendi caret , & *planta* vocitatur . Animal vel ratione destituitur , & vocatur *bellua* , vel ratione pollet , & dicitur *homo* , qui utramque participat naturam , spiritualement nempè , & corpoream . Septem dicta Recentiorum Prædicamenta sequenti comprehenduntur disticho :

Mens , Mensura , Quies , Motus , Positura , Figura ,
Sunt cum *Materia* cunctarum exordia rerum .

§. 117. *Mens* est substantia spiritualis , ut *anima* , *Angeli* , *Deus* . *Mensura* quantitatem , h. e. extensionem in partes significat . *Quies* nuda est motus privatio , sive permanentia est corporis in eodem loco . *Motus* translatio est corporis ab uno in alterum locum . *Positura* partium dispositionem , ac ordinem denotat . *Figura* extrinseca est partium textura , quæ salva rei substantia , variari potest . *Materia* demum corpoream substantiam designat . Ast de his sat . Veniat itaque .

Prima Partis Logices finis .

LOGICES

PARS SECUNDA.

De Judicio, & Propositionibus.

PRima intellectus humani operatione, simplici nimirum perceptione, exposita, de ipsius judicio sermonem modo faciendi nobis panditur via: tanta namque mentis nostræ vis est, ut in sola rerum apprehensione stare haud patiens, statim ac aliquod ipsa sensibus repræsentatur objectum, exemplò aliquid de ipso affirmat, vel negat; & hac propriè *judicare* dicitur.

C A P U T I.

Judicii natura explicatur.

§. 118.

INterna illa mentis nostræ operatio, qua aliquid de alio affirmamus, vel negamus, *Judicium* audit.

§. 119. Dicitur nempe 1. *Judicium mentis operatio*, ut ejus designetur convenientia, quàm cum simplici perceptione dicit, quæ pariter mentis est operatio (§. 45.). Dicitur 2. operatio affirmans, vel negans aliquid de alio, ut disconvenientia eruatur, quæ inter ipsum, & simplicem perceptionem intercedit, cum hæc affirmationis, & negationis expers sit omnino (ibid.). De aliqua re, igitur, judicamus, cum *bonum*, vel *malum* dicimus: sic de Palatio judicamus, quando adserimus: Palatium hoc ritè elaboratum est; vel hoc Palatium juxta architectonicas regulas extructum minimè est. De hominibus, ex. gr. de Paulo judicamus, cum ipsum doctum, vel indoctum, pruden-

dentem, vel imprudentem nuncupamus : verbò *judicamus*, quando rei aliquid convenire, vel non convenire adstruimus.

§. 120. In quolibet itaque mentis nostræ judicio binarum idearum semper adinveniuntur notiones, una scilicet rei illius, de qua aliquid affirmamus, vel negamus, & altera illius, quæ datæ rei vel affirmando jungimus, vel negando ab ipsa removemus: sic judicare haud possumus, *Paulum esse prudentem*, ni primò *Paulus*, & *prudentia* nobis consent; idque de aliis dicatur.

§. 121. Judicium essentialiter duplex est, *affirmativum*, & *negativum*. Primum unam ideam alteri convenire pronunciat, ut *Petrus est prodigus*. Secundum secùs unam ideam alteri non convenire, adserit, ut *Angelus non est corporeus*.

§. 122. Veritas, & falsitas binæ sunt judicii proprietates: judicium itaque illud verum est, quod proprio objecto est consentaneum, ut *Deus est bonus*; bonitas namque rei ipsa competit Deo. Falsum è converso proprio objecto minimè congruit, ut *Deus est finitus*. Falsum mentis judicium vocitari assolet quoque a Logicis *Præjudicium*, cujus nomine mentis præcipitatio venit, seu opinio animo præconcepta, antequam præviè de rebus judicavimus.

C A P U T. II.

De Præjudiciorum fontibus, eorumque opportunis remediis.

§. 123.

TRiplici potissimum ex fonte defectus illi, quæ judicia nostra labefactari solent, promanare videntur; vel: scilicet a *sensibus*, vel ab *intellectu*, vel demum a *voluntate*.

§. 124. Ab errore quidem sensuum 1. præjudicia
na-

nascuntur, quia vel ab ipsa infantia non aliter de rebus iudicium ferre consuevimus, quam juxta sensum, quæcunque fuerint, repræsentationes: sic ab oculis in infantia decipimur, dum *Lunam bipedalem* esse iudicamus, eo quod sub tanta oculis nostris appareat magnitudine, nihil de ipsius ab hac nostra tellure intervallo, solliciti. Decipiunt insuper nos oculi circa rerum magnitudinem, & figuras, quæ aliter ac exhibentur ab ipsis, ope microscopii deprehenduntur. Nec non & circa motum. Plerumque enim stare dicimus, quæ moventur, & secus moveri, quæ stant; sic dum de navium motu iudicamus. Nec inferioris notæ sunt præjudicia illa, quæ de aliis sensibus imbibit mens nostra; & quod spectat ad *nares*, *ures*, & *gustum*, si dictis sensibus fides præstanda est, *odores*, *sonos*, & *sapores* qualitates esse corporum reales indicant, cum nihil aliud apud Philosophos sint, quam sensationes, h. e. potentia quædam sensationes huiusmodi excitandi aptæ. Ad tactum denique quod attinet, vulgi opinio est, voluptates, & dolores aliquos ad eas corporis partes esse referendas, in quibus sentiuntur (de tactu interno loquimur); cum voluptates primæ ex solis animi cogitationibus exoriantur, & secundæ ex placidis corporis motionibus: sic etiam primi dolores ex dolorificis animi cogitationibus originem ducunt; secundi autem ex violentis corporis moribus. Ludimus quoque a tactu externo, quando ex suo soliditatem, quæ Corporum attributum est, æqualem in omnibus corporibus haud experiamur, qualitatem remissionis, & intentionis capacem dicimus. Idipsum dicito etiam de gravitate, duritie, mollietate &c.. Hæc inquam, aliaque huiusmodi sensuum præjudicia in causa sunt, ut mens multoties in iudicando fallat. A quibus ut aliena prorsus sit mens ipsa, ad sequentes canones attendat, est opus:

1. *Curato ut sensus sint perfecte constructi, atque dispositi*; secus enim fideliter externorum objectorum imagines menti haud repræsentabunt, ceu tempore

somni, infirmitatis, &c. accidit.

2. *Objecta, de quibus judicamus, in proportionata sint cum sensibus distantia:* quo namque pacto poterit oculus ex. gr. veram, genuinamque *turris* alicujus menti exhibere repræsentationem, si illam a longè vel nullimodè, vel aliqua saltem ex parte attingat?

3. *Medium, h. e. locus, in quo objecta extant, sit simplex, & homogeneum cum loco, in quo stant sensus:* sic qua ratione poterit intellectus verum de *remo* judicium, partim in aqua, & partim foris, scilicet in aere posito, ferre, si curvus, & fructus ille sensibus adpareat, sicque menti repræsentetur?

4. *In iis, quæ a sensibus repræsentantur, omnis infantia, consuetudinisve seponendus est error, neque de re sensibili judicandum, nisi ex variis sensationibus pluries eadem res constanter ostendatur.*

5. *In ambiguis sensuum repræsentationibus suspendatur judicium, donec consilio, rationeque adhibitis, ipsarum veritas menti pateat;* si namque secus mens se geret, & ullo absque examine, ac præcipitanter de rebus ipsis judicabit, ipsa propriè, formaliterque errorum erit causa, minimè sensus, utpote qui fideles sunt internuncii, resque externas prout afficiuntur, ac immutantur menti repræsentant. Meritò hinc italicè Cambailla cecinit, inquiens (a).

Non erra la *potenza sensitiva*,
Che sempre sente ciò, che sente il senso;
E se alla *realità* pur non arriva,
E' mera sol *debilità* del senso;

Erra la *facoltà mia volitiva*,
Se al *dubio suo sentir* presta il consenso.

§. 125. Sua quoque habet intellectus præjudicia, quæ retentus, liberè nequit de rebus conceptis judicare, sed a primo errore, tacitè in alium abripitur; idque fit, quod cum mens inconsulto judicium aliquod tanquam verum, sibi que conveniens conceperit,

(a) Cant. 1. num. 65.

nit, singula, & omnia judicia, quæ præconceptæ opinionioni consona adparent, inconsideratè, ulloque absque examine amplectitur, eaque ceu rectè judicata admittit. Enasci autem videtur id, quia omnes ad scientiarum ardorem trahimur, nil de mentis nostræ finitate, rerumque obscuritate solliciti. Quapropter necessum est, ut mens.

1. In judicando de rebus perceptis, nullos admittat terminos, quos prius accuratissimè non perceperis; atque si obscuritate suffulti illi sint, explicentur, si confusione, distinguantur.

2. Terminis, ideisque clarè, distinctèque perceptis, si termini inter se conveniant, unus de altero affirmetur; si vero disconveniant, denegetur.

3. Si autem terminorum convenientia, vel discrepantia illicè non appareat, tandiu cohibeatur iudicium, donec aliqua saltem ex parte illa innotescat.

§. 126. Nec inferioris demum momenti sunt præjudicia illa, quibus *Voluntas* obvolvitur. Licet enim recta ratio dicat, ut velle nostrum mentis lumen, verumque iudicium constantissimè sequatur, tamen varios ob affectus, amore potissimum sui ipsius, aliorumque odio, omnem iudicii mentis actum præcedit, propriisque affectionibus ipsum accomodat. Amo hunc, ajunt hujusmodi præjudicati homines: est ergo hominum optimus; illum odi: ergo est pessimus. Ex hoc nimio sui ipsius amore, aliorumque contemptu deducendum, omnes homines sapientes, stultosque esse: sapientes in proprio iudicio, stultos in iudicio aliorum. Ad rem hinc Tullius (a): *Suum cuique pulchrum est: adhuc neminem cognovi Poetam, qui sibi non optimus videretur, sic se res habet, te tua, me delectant mea*. Majoris insuper pernicipi sunt iudicia illa

(a) *Tuscul.* 5.

illa , quæ ex aliorum , & præsertim vulgi (*) opinionione formant nonnulli ignari homines , quorum proprium est pecudum more alios sequi , nil de causa , qua sic affantur , solliciti . Verum potius quam hujusmodi compatiatur homines , remedia ipsis exhibemus opportuna , quibus mediis , si velint , a dicta judicandi consuetudine mala possent se eximere .

1. *Operam dato , ne animus in judicando aut odio , aut amore , aut cupiditate , aut iracundia , aut dolore , aut latitis , aut spe , aut timore , aut aliis affectibus occupetur .*

2. *Vulgi , & suspecti hominis adsertiones perpedito , nec statim proprium judicium illorum opinioni accommodato , sed illud suspendito donec cum aliis fide probatis sermone habito , veritas elucescat .*

3. *Quæ judicasti affectu agitato , serena mente ad incudem revocato ; simulque rationem cole , qua sola duttrice , verum semper judicabis . His inquam legibus ex animo si attenderit mens humana , mehercle judex justitiæ erit .*

C A P U T III.

De Propositionis natura , & divisione .

§. 127.

INternum mentis nostræ judicium verbis expressum , *propositionem* , *enunciationem* , sive *adsertionem* constituit , quæ idcirco definitur merito : Oratio unum de alio affirmans , vel negans .

§. 128.

(*) Quæsitus Summus Pontifex Joannes XXIII. *quid foret a veritate remotius ?* respondit revera divino afflatus spiritu , *vulgi sententia . Quicquid enim laudat , vituperio dignum est : quicquid cogitat , vanum : quicquid loquitur , falsum ; quod adprobat , malum : & quicquid extollit , infame ,*

§. 128. Quemadmodum mentis iudicium binarum idearum notiones continet (§. 120.), sic & propositio quævis iudicii interpret duobus terminis constare debet. Horum autem unus rem denotat, de qua iudicamus; alter id, quod de data re affirmamus, vel negamus: ille *subjectum*, hic vero *prædicatum* dicitur: sic hacce in enunciatione: *Socrates est Philosophus*, subjectum est *Socrates*, prædicatum vero *Philosophus*; verbum autem *est*, utriusque termini, subjecti nempe, & prædicati *nexus*, sive *copula* vocatur.

§. 129. Advertere hic 1. confert, propositionis verbum esse vel *substantivum*, vel *adiectivum*. Primum affirmationem solummodo indicat, ut *sum*, *es*, *est*. Secundum præter affirmationem, alterutrum etiam, sive quoque utrumque enunciationis terminum, seu extremum, h. e. subjectum, & prædicatum implicite continet, ut *scribo*, *ambulo*, &c. Est namque *scribo* idem ac *ego sum scribens*; *ambulo* perinde ac *ego sum ambulans*. Hocce præmissio.

§. 130. Sciendum 2. quod non semper opus est, ut in omni adsertione subjectum, prædicatum, & verbum exprimantur, utpotè subjecti, & prædicati vires gerere potest verbum, quando est adiectivum: hinc exoriuntur propositiones illæ Scholasticorum, de *primo* nempe, *secundo*, & *tertio* *adjacente*: Prima dicitur, in qua subjectum, & prædicatum non exprimuntur, latent tamen in verbo, ut hæc: *sedeo*, quæ idem est, ac *ego sum sedens*. Secunda subjectum tantum exprimit, reticendo prædicatum, ut: *ego sedeo*. Tertia tandem subjectum, prædicatum, & verbum promit, ut: *ego sum peccator*.

§. 131. Advertendum ultimò, quod in enunciationibus idea subjecti diversa esse debet ab idea prædicati, alioquin propositiones *identicæ* obtinentur, ut in illis sit palam: *planta est planta*, *animal est animal*, *homo est homo*, in quibus, ut patescit, subjectum sui ipsius prædicatum est, quæ propositiones *nugatorie* dici quoque solent.

§. 132. Ut autem clarius enunciationis natura innotescat, sicuti & mira ejus varietas, quatuor potissimum in ipsa veniunt consideranda, *materia* nempe, *forma*, *quantitas*, & *qualitas*. Propositionis materia illa vocabula sunt, ex quibus componitur; sic se habent *subjectum*, & *prædicatum*. Forma unius est de alio affirmatio, vel negatio; sive conjunctio, vel separatio prædicati cum subjecto. Quantitas extensio est ad plura, vel pauciora indicanda. Qualitas demum subjecti, & prædicati simul junctorum proprietates exprimit. Has seorsim trutinabimus.

C A P U T IV.

Divisio Propositionis ratione materiae.

§. 133.

Materia propositionis, ut modo dicebamus, termini illi sunt, quæ ipsa constat: hinc cum termini quatuor potissimum modis connecti inter se queant, *necessariò* scilicet, vel *contingenter*, *possibiliter*, vel *impossibiliter*, sequitur quod propositio ratione materiae quadruplex est, *necessaria*, *contingens*, *possibilis*, & *impossibilis*.

§. 134. Propositio necessaria dicitur, quæ necessariam importat convenientiam prædicati cum subjecto, ut ista: *Deus est sapiens*; ita namque *sapientia* necessario Deo convenit, ut removeri ab ipso nullo pacto queat. Contingens secus illa est, in qua per accidens, & contingenter prædicatum de subjecto enunciatur; ut hæc: *Andreas est doctus*; ita siquidem *doctrina* contingenter de Andrea prædicatur, ut possit ipsi convenire, & non convenire; quin ejus vel tantillum essentia lædatur.

§. 135. Possibilis propositio illa audit, in qua prædicatum actu subjecto non convenit quidem, potest tamen illi convenire, ut ista: *Juvenis est canis*; vel
per-

peccator est famulus Dei; canities enim Juveni, servitus Dei peccatori actu non conveniunt quidem, possunt tamen ipsis absque repugnantia convenire. Impossibilis tandem illa audit enunciatio, cujus prædicatum nec actu, nec potentia subjecto convenit; ut *equus est arbor*; *arbor est lapis*. Omnes traditæ enunciationes *absolutæ* dicuntur, si prædicatum absolute de subjecto affirmetur, vel negetur; ut *Mens humana substantia est spiritualis*; *Angelus non est corporeus*. Si verò modus, quo de subjecto prædicatum affirmatur, vel negatur, explicetur, *modalis* enunciatio habebitur; ut ista: *Deus necessario est sanctus*; vel *homo contingenter est prudens*.

§. 136. Propositio ratione materiæ dividitur ulterius in *simplicem*, & *compositam*. Simplex est, quæ simplicibus constât terminis, unico nempe subjecto, & prædicato; ut *Lupus est latro*. Composita verò secus ex pluribus terminis componitur; ut hæc: *Beata Virgo Maria, quæ concepta est absque originis novo, Mater est Unigeniti Filii Dei*.

§. 137. Enunciatio composita ob varias particulas componentes, quas in se complectitur, sex alias consequitur species, nimirum est *copulativa*, *disjunctiva*, *causalis*, *conditionalis*, *relativa*, & *discretiva*. Copulativa, sive conjunctiva illa est propositio, quæ plures simplices jungit enunciationes per particulas conjunctivas &, atque, ac, nec non; ut sunt istæ: *Abstrahunt a recto divitia, honores, potentia, & cetera, quæ opinione nostra cara sunt, pretio suo vilia* (a).

Forma bonum fragile est, quantumque accedit ad annos,

Fit minor; & spatio carpitur illa suo.

Lapides, aurum, & argentum terrena sunt pondera, quæ non potest amare sincerus animus, & nature sue memor (b).

Matrem.

§. 138.

(a) Seneca *epist.* 81.

(b) Idem *epist. consolat. cap. 11. ad Elviam*.

§. 138. Disjunctiva propositio est, quæ simplices enunciationes per particulas disjunctivas *aut*, *vel*, *sive* unit, ut sequentes: *Inimica est multorum conversatio. Nemo non aliquod nobis vitium aut commendat, aut imprimit, aut nescientibus allinit* (a).

Consules fiunt quotannis, & novi Proconsules;

Solus aut Rex, aut Poeta non quotannis nascitur. Citius mori, vel tardius, ad rem non pertinet: bene mori, vel male, ad rem pertinet. Bene autem mori, est effugere male vivendi periculum (b).

§. 139. Causalis illa nuncupatur, in qua simplices propositiones per causalem particulam *quia*, ut, quod junguntur; ut: *Torquet ingratus se, & macerat: odit quæ accepit, quia redditurus est, & extenuat: injurias vero dilatat, atque auget* (c).

Prima fere vota, & cunctis notissima templis

Divitiæ, crescant ut opes, ut maxima toto.

Nostra sit arca foro (d).

Amet quod cogitur discere, ut non opus sit, sed delectatio, non necessitas, sed voluntas (e).

§. 140. Conditionalis est, quæ simplices unit enunciationes per particulam conditionalem *si*, *nisi*, ut: *Nihil est tam angusti animi, tamque parvi, quam amare divitiæ: nihil honestius, magnificentiusque, quam pecuniæ contemnere si non habeas; si habeas, ad beneficentiam, liberalitatemque convertere* (f).

Quis enim virtutem amplectitur ipsam,

Pramia si tollas? (g).

. . . . Ciceroni nemo ducentos

Nunc dederit nummos, nisi fulserit annulus ingens.

§. 141.

(a) Idem *epist.* 7.

(b) Seneca *epist.* 70.

(c) Idem *epist.* 81.

(d) Juvenal. *satyr.* 10.

(e) S. Hieron. *epist.* ad Gaud.

(f) Cicero *lib. 1. off. num.* 68.

(g) Juven. *satyr.* 10.

§. 141. Relativa illa est, quæ simplices enunciationes per relativas particulas *ibi*, *ubi* copulat, ut: *Tunc autem consumata est infelicitas, ubi turpia non solum delectant, sed etiam placent: & desinit esse remedio locus, ubi quæ fuerant vitia, mores sunt (a).* *Ubi sunt Mulieres, ibi mala sunt omnia (b).*

„ Nullum habent momentum vexatio, & dolor, &
 „ quidquid aliud incommodi est; virtute enim ob-
 „ ruitur. Quemadmodum minuta lumina claritas So-
 „ lis obscurat; sic dolores, molestias, injurias virtus
 „ magnitudine sua elidit, atque opprimit; & quo-
 „ cumque affulsit, ibi quidquid sine illa apparet, ex-
 „ tinguitur: nec magis ullam portionem habent in-
 „ comoda, cum in virtutem inciderent, quam in
 „ mari nimbus (c).

§. 142. Discretiva tandem enunciatio illa audit, quæ simplices propositiones per particulas discretivas *verum*, *sed*, *tamen* coniungit, ut: „ Malè de te lo-
 „ quuntur homines. Sed mali. Moverer, si de me
 „ Marcus Cato, si Lælius sapiens, si alter Cato, si
 „ duo Scipiones ista loquerentur. Nunc malis displi-
 „ cere, laudari est. Non potest ullam auctoritatem
 „ habere sententia, ubi qui damnandus est, damnat.
 „ Malè de te loquuntur. Moverer, si iudicio hoc
 „ facerent: nunc morbo faciunt; non de me loquun-
 „ tur, sed de se. Malè de te loquuntur. Benè ne-
 „ sciunt loqui: faciunt non quod mereor, sed quod
 „ solent; quibusdam enim canibus sic innatum est,
 „ ut non pro feritate, sed pro consuetudine latrent (d).

Cadaver nec habet suum sepulchrum,

Sepulchrum, nec habet suum cadaver.

Sepulchrum tamen, & cadaver intus.

*Quemadmodum stultus est, qui equum emturus, non
 ipsum*

(a) Sen. *epist.* 39.

(b) Menander.

(c) Sen. *epist.* 66.

(d) Seneca.

ipsum inspicit, sed stratum ejus, ac frenos; sic stultissimus est, qui hominem aut ex veste, aut ex conditione aestimat (a).

§. 143. Composita enunciatio dividitur adhuc in *exclusivam, comparativam, & reduplicativam*. Exclusiva dicitur, quæ prædicatum ita subiecto copulat ope particulæ exclusivæ *solum, duntaxat, tantum*, ut illud nulli alteri convenire possit, sic: *Rex solum imperat*. Comparativa est, in qua prædicatum de aliquo subiecto enunciat per comparationem ad aliud, ut:

..... Libertas pauperis hæc est;

Pulsatus rogat, & pugnis concitus adorat (b)....

Nil habet infelix paupertas durius in se,

Quam quod ridiculos homines facit... (c).

„ Quid autem foedius, quid indignius, quam comparare veneranda contemptis? Veneranda enim sunt fides, iustitia, pietas, fortitudo, prudentia: è contrario vilia sunt, quæ sæpe contingunt pleniora vilissimis, crus solidum, & lacertus, & dentes, & horum fanitas, firmitasque (d). Reduplicativa demum illa audit enunciatio, in qua nedum prædicatum subiecto jungitur, sed per particulas *reduplicativas quatenus, prout, quoad* idem prædicatum subiecto convenire dicitur, quia subiectum tale determinatur, & non aliud; ut: *Faber ferrum incurvat, quatenus Faber est*. Patet hinc, reduplicativam propositionem cum causali convenire (§. 139.), cum illius vis per hanc exprimitur: sic *Faber ferrum incurvat, quatenus Faber est*, valet idem, ac *Faber, quia Faber est, incurvat ferrum*.

§. 144. Addunt hæc nonnulli propositiones *complexam, & incidentem*. Prior illa dicitur, quæ inter simplices, & compositas enunciationes ponitur, quæque

(a) Idem *epist.* 47.

(b) Juven. *satyr.* 3.

(c) Idem *ibid.*

(d) Seneca *epist.* 92.

que terminis complexis constat, ut hæc: *Homo qui justificabitur, vivet*; Td *homo qui justificabitur*, subiecti locum tenet: *qui justificabitur* autem implicite saltem enunciationem exprimit, cuius subiectum est pronomen *qui*, *quæ*, *quod*. Dicta propositio si incidere in aliam videatur, *incidens* nominabitur, quæ aliud iudicium exprimit antea formatum, vel alteri notum, vel concessum; ut in ista adparet: *Christus, qui est Filius Dei, pro omnibus mortuus est*; qua in propositione, ceu patet duo prædicata de Christo enunciantur, quod nempe sit *Filius Dei*; & quod *denatus sit pro omnibus*: hoc secundum iudicium tanquam modo formatum exprimitur; primum verò veluti antea expressum supponitur.

C A P U T V.

Propositio ratione formæ dividitur.

§. 145,

Affirmatio, vel negatio unitus de alio, enunciationis, ceu diximus (§. 132.), forma sunt: ratione igitur formæ est propositio *affirmans*, vel *negans*. Affirmativa dicitur, quæ prædicatum de subiecto enunciat; ut: *Mens humana est substantia spiritalis*. Negativa secùs prædicatum de subiecto negat per particulam negativam *non*; ut: *Anima non est corpus*; *Franciscus non est prudens*.

§. 146. Advertendum heio, quod dum de negativa agitur enunciatione, negatio prædicati de subiecto, h. e. particula negativa *non* cadere semper debet supra verbum, nempe supra vinculum, seu nexum extremorum; alioquin si in prædicatum, vel subiectum caderet, propositio adhuc affirmans, minimè negans foret, sic se habent sequentes: *Andreas est non sapiens*; *non Angelus est corpus*; videlicet *Andreas* &c. idem est, ac *Andreas est, quid diversum a non sapien-*

re, nempe est sapiens; ita etiam Non Angelus &c. perinde est, ac Angelus non est corpus, seu incorporeitate gaudet.

C A P U T VI.

Divisio propositionis ratione quantitatis.

§. 147.

JAm diximus (§. 132.) propositionis quantitatem, ipsius extensionem esse ad plura, vel pauciora indicanda. Hujus idcirco ratione dividitur enunciatio in particularem, universalem, singularem, & indefinitam. Particularis est, cujus prædicatum indeterminatè, ac confusè peculiare aliquod respicit subiectum, ut *aliquis studens est vaser; aliquis est candidus*. Universalis autem subiecto constat universis ejusdem generis, vel speciei applicabile; ut *omnis homo est ratione præditus*: Ubi sciendum, quod si enunciatio universalis omnia inferiora genera, species, & individua, ne uno quidem excepto, comprehendat, universalis universalitate metaphysica dicetur, ut mox dicta: *omnis homo &c.* Si autem non omnia sibi inferiora, sed fere omnia complectatur, universalis universalitate morali vocitabitur; ut:

Semper habet lites, alternaque jurgia lectus;

In quo nupta jacet, minimum dormitur in illo (a).

Omnibus hoc vitium est cantoribus; inter amicos

Ut nunquam inducant animum cantare, rogati,

Injussi, nunquam desistant . . . (b).

Crine ruber, niger ore, brevis pedes, lumine laesus,

Rem magnam præstas Zoile, si bonus es. (c).

§. 148. Singularis est, quæ subiecto constat determinata

(a) Juven. satyr. 6.

(b) Horat. satyr. 3. v. 1.

(c) Martial. lib. 12. epist. 54.

minato, ac singulari; ut: *Paulus bonum operatur*. Indefinita tandem subjectum universale, & indefinitum possidet, ut: *bellua est irrationalis; homo ratione pollet*.

§. 149. Satis clarè ex nunc dictis patescit, propositionem indefinitam æquivalere universali universalitate metaphysica: illud namque attributum, quod necessario uni convenit individuo alicujus speciei, vel repugnat; convenit pariter, vel repugnat omnibus, ac singulis individuis eidem specie subjectis; sic *bellua est irrationalis*, æquivalet huic: *omnis bellua est irrationalis*. Diximus *necessariò*, seu in *materia necessaria*: in *materia* verò *contingenti* indefinita enuntiatio æquivalet tantum particulari, vel etiam universali universalitate morali; sic ista: *homo est prudens*, huic æquivalet: *aliquis homo est prudens*; sic pariter hæc: *Cani sunt impatientes*, æquivalet huic: *omnes ferè canes impatientes sunt*. Patet etiam discrimen inter enunciationem particularem, & singularem: illa non determinat; ista secus subjectum constituit.

C A P U T VII.

Propositio ratione qualitatis dividitur.

§. 150.

ASSERTIONIS qualitas, veritas, & falsitas sunt (§. 132.): ratione itaque qualitatis propositio duplex est, *vera*, & *falsa*. Prior habetur, cum prædicatum revera subjecto convenit, ut; *Deus est simplex*; simplicitas enim de facto convenit Deo. Posterior è converso, cujus prædicatum haud subjecto convenit, ut: *Angelus est corporeus*; corporeitas siquidem haudquaquam in Angelis reperitur, ac per consequens nonnisi falsò de ipsis enuncjatur.

§. 151. Propositio vera, sciendum modo, talis esse potest *materialiter*, vel *formaliter*, ut scholæ loquuntur.

tur. Materialiter vera est, cum attributum, sive prædicatum non naturæ, sed nomini, seu voci subjecti convenit, ut *homo est nomen bisyllabum, substantivum, &c.* Formaliter vera secus non nomini, sed subjecti essentiae prædicatum tribuit, ut *Mens humana substantia est spiritualis.*

§. 152. Est ulterius propositio vera in *sensu litterali*, vel in *sensu allegorico*. Litteraliter vera est enunciatio illa, qua ita res accipiuntur, prout litteraliter voces, quæ exprimentur, denotant, ut: *Qui ex Deo est, verba Dei audit* (a). In sensu autem allegorico, seu *metaphorico* vera dicitur propositio illa, in qua voces ipsæ in aliqua translata significatione usurpantur, ut: *Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola est* (b). Addunt heic nonnulli sensus *Anagogicum & Moralem*. Verum hi in Allegorico comprehenduntur. Rē: si sensus Allegoricus circa Coelestem Patriam, æternamque beatitatem verseturo *Anagogicus* nuncupatur; ut: *Illam quæ sursum est Jerusalem, libera est: quæ est Mater nostra* (c). Si autem Allegoria humanas mentes alloquatur, ut convertantur ad operandum id, quod recta ratio, Divinaque Lex præcipit, sensus *moralis*, sive *Tropologicus* obtinetur, ut: *Jerusalem, Jerusalem convertere ad Dominum Deum tuum* (d); vel: *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & proice abs te* (e). Dicitur sensus hocce continentur disticho:

Littera gesta docet; quid credas Allegoria;

Moralis quid agas; quo tendas Anagogia.

§. 153. Enunciatio tandem vera esse potest in *sensu composito*, vel in *sensu diviso*. Priori modo habetur, quando prædicatum importat eodem tempore sub-

(a) Joan. 8. v. 47.

(b) Idem 15. v. 1.

(c) Apost. ad Galat. c. 4. v. 26.

(d) Jeremi. Proph.

(e) Matth. 18.

Subjecto conveniens, nec mutatur; ut si quis diceret: *aqua est elementum humidum*, hunc sensum efficeret; *aqua quantum est aqua*, dum aqua remanet, *elementum est humidum*. Posteriori autem in sensu habetur, cum prædicatum non tempore præsentis, sed futuro de subjecto enunciatur; ut: *homo peccator est servus Dei*; *homo dormiens, vigilat*, hunc sensum faciunt: *ubi homo iniquitates reliquerit, servus Dei erit*; *ubi dormire desierit, vigilabit*.

§. 154. Quoad propositiones veram, & falsam (§. 150.) scire est, quod cum earum veritas, vel falsitas non semper eodem modo innotescat, sed varios obtineat veritatis, falsitatisque gradus, sequens attendenda est enunciationis divisio. Est scilicet tandem *per se nota*, *necessariè vera*, *evidens*, *certa*, *probabilis*, *verisimilis*, atque *dubia*.

§. 155. Propositio *per se nota* est, cujus veritas ex sola terminorum, quæ constat, perceptione, illico innotescit; ut: *totum est sua parte majus*; *binis binis addita quatuor efficiunt*; *impossibile est idem simul esse, & non esse*, aliaque hujusmodi; quæ *Principia*, *Axiomata*, & *Prologia* dicuntur etiam. Necessario vera illa audit, quæ ita cum veritate jungitur, ut de ejus opposito dubium esse nequeat; estque triplex, *metaphysice* nimirum, *physicè*, & *moraliter*. Primo modo verà est propositio, cum impossibile est, contradictionemque involvit, ut diversa ratione se habeas, ac exprimitur; sic se habent dicta axiomata: *totum est* &c. Secundo modo vera dicitur, quæ attentis naturæ legibus talis esse debet, nec fallere queit; tamen si falleret, nulla inde sequeretur absurditas sic verum est: *omne corpus grave libere relictum ruit deorsum*. Tertio tandem modo vera audit illa, quæ revera est talis, nec falsitati subicitur; tamen si falsa esset, nec inde leges naturæ violarentur, nec aliqua sequeretur contradictio; ita verum est: *hominis mendacis nulla est auctoritas*.

§. 156. Enunciatio evidens dicitur, quæ ita vera

relucet menti, ut ipsa prædicati ad subjectum habitu-
do, vivide mentem ipsam percellat. Certa est, cui
mens firmiter hæret absque ulla de ipsa dubitatione,
quia talis menti apparet, ut necessario ipsi teneatur
assentiri. Probabilis nuncupatur, quæ cum veritate ut
plurimum conjugitur, sed potest mens de ipsa dubita-
re, quod possit nempe falsitati subjici, ceu multoties
accidit; ut hæc: *rubrum in sero, indicat mane fere-
num*. Verisimilis dicitur, quæ veritati approximatur,
& aliqua ratione cum probabili convenit. Dubia tan-
dem propositio est, quæ vera, vel falsa num sit nul-
læ rationes extant; vel si adsunt, æqualis sunt pon-
deris.

§ 157. Ex hucusque dictis, colligendum 1. quod
licet propositio per se nota (§ 155.) sit quoque evi-
dens, non tamen enunciatio evidens (§ præc.) per
se nota dici potest: plures namque reperiuntur adser-
tiones evidentes, quarum veritas, vel falsitas, habi-
ta quoque terminorum perceptione, illico, & imme-
diate haud elucet; quò circa duplex distinguenda est
in propositionibus evidentia, *immediata* nempe, &
mediata: prior in laudatis adinvenitur enunciationibus
totum est &c. (§ 155.); posterior, sive mediata in
illis adest propositionibus, quæ ex aliis per se notis
immediate deducuntur; ut hæc: *brachia minore sunt
toto corpore*, quæ, ut patescit, ex illa: *totum est* &c.
immediate inferitur. De ducendum 2. certitudinem,
qua enunciatio certa fulcitur, affectionem potius men-
tis, quam propositionis esse adstruendam: sæpe enim
contingit, adserptiones quasdam certas ab aliquibus de-
fendi, quæ aliis incertæ apparent; immo & pro tem-
porum verietate ipsis, quibus certæ videbantur, incer-
tas observari. Fatendum tamen, enunciationem posse
in se certam dici, modo certitudo pro dati objecti
immutabilitate, sumatur. Hinc ut omnis hanc circa
rem dubietas tollatur, duplex distinguenda venit cer-
titudo *subjectiva* nempe, & *objectiva*. Prior adinveni-
tur in mente firmiter hærente objecto illi per enun-
cia-

ciationem prædicato. Posterior vero in objecto reipsa immutabili, reperitur. Probe insuper hec cavendum, ne propositio certa cum evidenti confundatur (§ præc.) Licet enim omnis enunciatio evidens sit etiam certa; non tamen omnis propositio certa est evidens: plura siquidem apprimè obscura sunt, de quibus tamen, num vera sint, nullo pacto metuere debemus.

Inferendum 3. adsertionem probabilem suos habere probabilitatis gradus. Nemo enim inficias it, enunciationem illam, altera probabiliorem esse, quæ magis vero approximatur: duplex hinc distinguenda probabilitas, *intrinseca*, & *extrinseca*. Prior, est, quæ propter aliquam rationem veritati approximatur. Posterior autem, cuius probabilitas ex humana sumitur auctoritate, atque ideo veritati consona videtur. Patet hinc convenientia, & disconvenientia enunciationis verisimilis cum probabili, conveniunt, quia ambo tendunt ad verum; disconveniunt, quia probabilis varios admittit probabilitatis gradus, verisimilis, autem, ut vox ipsa sonat, cum veritate ipsa similitudinem aliquam ac analogiam præsefert.

Colligendum ultimo, propositionem dubiam ratione momentorum pro vero, & falso militantium, duplici modo posse talem dici, *positive* nempe, & *negative*. Enunciatio positive dubia est, quæ momenta æque valida, ejusdemque ponderis admittit. Negative dubia vero dicitur, pro cujus veritate, vel falsitate nullæ rationes extant.

C A P U T VIII.

De Enunciationum oppositione, conversione, & æquipollentia.

§. 158.

Enunciationum proprietatibus ratione materiæ, formæ, quantitatis, & qualitatis expositis; de

tribus aliis nunc earumdem qualitatibus differere nobis remanet. Ejusmodi autem sunt *Oppositio*, *Conversio*, & *Aquipollentia*.

§. 159. *Oppositio* binarum est propositionum eodem Subjecto, & attributo præditarum repugnatio, vel secundum formam, vel secundum quantitatem, vel secundum utramque simul.

6. 160. Binæ scilicet hujusmodi enunciationes vel contrariæ sunt ad invicem secundum formam (§. 145.) ea nempe ratione, ut una sit affirmans, & negans altera; & tunc dicuntur *contrariæ*, vel *subcontrariæ*; *contrariæ* quidem, si amabo universales fuerint; ut: *omnis homo est prudens*; *nullus homo est prudens*: *subcontrariæ* autem, si amabo fuerint particulares; ut: *aliquis homo est prudens*; *aliquis homo non est prudens*. Vel pugnant ad invicem secundum quantitatem (§. 147.), ita ut una sit universalis, altera particularis, & Subalternæ vocitantur sive affirmantes sint, sive negantes; ut: *omnis homo est prudens*; *aliquis homo est prudens*; vel secus: *nullus homo est prudens*; *aliquis homo non est prudens*. Vel demum discriminantur in forma simul, & quantitate (ibid.), ut una universalis, & affirmans sit, altera particularis, & negans; vel vice versa, universalis negans, & particularis affirmans, *Contradictoriæ* nuncupantur; ut: *omnis homo est prudens*; *aliquis homo non est prudens*; vel: *nullus homo est prudens*; *aliquis homo est prudens*. Cæterum etiam ratione formæ binæ enunciationes singulares ad invicem discrepantes *Contradictoriæ* sunt, ut: *Paulus est sapiens*; *Paulus non est sapiens*.

§. 161. Manifeste ex modo dictis deducitur 1., enunciationes contrarias simul veras nunquam esse posse, cum una, ut diximus (§. præc.) alteram necessario destruat; queunt tamen ambæ in materia *contigenti* falsitati subjici; ut: *omnis homo est prudens*; *nullus homo est prudens*. Colligitur 2., *subcontrarias* simul falsas esse non posse, sed si una vera est, altera falsa sit oportet; *contigenter* tamen, seu in materia

via contingenti, queunt simul veritate fulciri, sed distributive loquendo; ut: *aliquis homo est prudens; aliquis homo non est prudens*: de facto verificatur, quod aliquis homo, puta Daniel fit prudens, & alter non. Inferitur 3., quod propositiones subalternæ aut simul veræ sunt, aut simul falsæ, licet quandoque evenire possit, quod universalis enunciatio sit falsa, Particularis autem vera; ut in istis patet: *aliquis homo est prudens*, en particularis vera; *omnis homo est prudens*, en universalis falsa. Deducitur ultimo, contradictorias adsertiones nunquam simul veras, vel simul falsas esse posse, sed una vera, altera falsa sit, necesse est, cum vera contradictio, affirmatio sit, & negatio ejusdem de eodem secundum idem; & ideo quod in una contradictoriarum affirmatur, directe negatur in altera; ut: *Andreas est doctus; Andreas non est doctus*.

§. 162. Conversio propositionum reciproca est mutatio, sive inversio subjecti in prædicatum, & prædicati in subjectum, salva tamen illius veritate, licet quandoque enunciationis extensio, vel quantitas mutetur. Estque triplex, *simplex*, *per accidens*, & *per contrapositionem*. Simplex est, quando prædicatum fit subjectum, & subjectum prædicatum, eadem remanente propositionis quantitate, & qualitate (§. 147. 150.); ut: *nulla planta est lapis; nullus lapis est planta*. Per accidens dicitur, cum prædicatum vertitur in subjectum & subjectum, in prædicatum, eadem manente enunciationis qualitate, sed non quantitate; ut: *omnis planta est vivens; aliquod vivens est planta*. Per contrapositionem denique conversio habetur, quando de prædicato fit subjectum, & de subjecto prædicatum, eadem manente qualitate, & quantitate, mutatis tamen terminis finitis in infinitos, adjecta particula negativa *non*; ut: *omnis bellua est animal, in hanc convertitur: omne non animal est non bellua*.

§. 163. Quoad enunciationum conversionem adven-

ten-

tendum 1., quod propositiones universales negativæ simpliciter convertuntur; ut: *nulla planta est lapis; nullus lapis est planta*. Simpliciter convertitur quoque particularis affirmativa; ut: *aliqua bellua est animal; aliquod animal est bellua*. Sciendum 2., quod universales propositiones affirmativæ, & negativæ convertuntur per accidens; ut: *omnis planta est vivens; aliquod vivens est planta; nullus homo est lapis; aliquis lapis non est homo*. Ulterius universalis affirmativa per contrapositionem convertitur; ut: *omnis bellua est animal; omne non animal est non bellua*. Simili ratione convertitur particularis negativa; ut: *aliquod animal non est rationale; aliquod non rationale est non animal*. Advertendum 3., quod per enunciationum conversionem mutari haud debet terminorum suppositio (§. 69.); sic si quis diceret: *canis est vox bisyllaba; vox bisyllaba est canis*, illegitimam committeret conversionem. Cavenda pariter est temporis transpositio in enunciationum conversione; sic non valet conversio hæc: *aliquis Lector fuit studens; ergo: aliquis studens fuit Lector*; quæ ita converti debet: *ergo: aliquis qui fuit studens, modo est Lector*. Sciendum tandem, quod attributum enunciationis, quæ conversa dicitur, integre accipi debet; sic haud tenet conversio isthæc: *Episcopi timent Summum Pontificem; Summus Pontifex, ergo, timet Episcopos*; ita agenda est: *ergo, aliquis timens summum Pontificem, Episcopus est*. Verum ut traditæ conversionis regulæ facilius memoriæ hæreant, sequens distinctio attendatur.

E, I simpliciter convertitur; E, A per accid.

A O per contrap. sic fit conversio tota.

Nimirum: Littera vocalis E significat propositionem universalem negantem; I. particularem affirmantem; A. universalem affirmantem; & O. particularem negantem; juxta sequens:

Afferit A, negat E, sed universaliter ambo.

Afferit I, negat O, sed particulariter ambo.

Prio-

Priorum versuum sensus est, enunciationem universalem negantem, & particularem affirmantem per E, & I designatas, converti simpliciter (§. 162.) ; 2. universalem negantem, & affirmantem denotatas per E; & A, converti per accidens (ibid.) ; 3. propositionem particularem negantem, & universalem affirmantem per A, & O expressas, converti per contrapositionem (ibid.).

§. 164. Aequipollentia tandem enunciationum, conciliatio est oppositarum propositionum idem subjectum, idemque prædicatum habentium, quæ ope particulæ negativæ non ad eundem sensum reducuntur. Particula itaque negativa non conciliat enunciationes contrarias, si alterutrius propositionis verbo, seu copulæ præponatur; ut binæ illæ: *omnis homo &c.* ; *nullus homo &c.* (§. 160.), simul conciliantur, dicendo: *omnis homo est prudens; nullus homo non est prudens* Propositiones subcontrariæ nequeunt fieri æquipollentes: nam si negatio subjecto unius præponatur, suæ contradictoriæ æquivalet; si verò una negatio præponatur subjecto enunciationis affirmantis, & altera ejusdem verbo præfigatur, propositio ipsa evadet universalis affirmans, ut vel parum consideranti sit manifestum.

§. 165. Subalternæ adsertiones conciliantur etiam, si particula negativa non præponatur subjecto nempe, & verbo, sic illæ: *omnis homo &c.*, *aliquis homo &c.* (§. 160.), æquipollentes redduntur, dicendo: *omnis homo est prudens; non aliquis homo non est prudens*, Contradictorias demum propositiones particula negativa non simul conciliat, si alterutrius subjecto præfigatur, sic dictæ: *omnis homo &c.* *aliquis homo &c.* (ibid.), simul conciliantur, dicendo: *omnis homo est prudens; non aliquis homo non est prudens*; & vice versa prima conciliatur cum secunda, ajendo: *non omnis homo est prudens; aliquis homo non est prudens* Verum de his plusquam abunde.

C A P U T IX.

De Definitione, & divisione.

§. 166.

INter enunciationum species non infimum tenent fatigium *definitio & divisio*, quarum quanta sit utilitas, emolumentum quantum, ex magno ipsarum in scientias usu dignoscere est: *id faciam*, inquebat Cicero de definitione loquens (a), *quod in principio fieri in omnibus disputationibus oportere censeo*, ut quid illud sit, de quo disputatur, explanetur, ne vagari, & errare cogatur oratio, si ii, qui inter se dissenferint, non idem esse illud, de quo agitur, intelligant. Et Seneca divisionis utilitatem exprimens, sic fatetur (b): *Facilius per partes in cognitionem totius inducimur: quidquid in majus crevit, facilius agnoscitur, si discefferit in partes*. Hac inquam primæ illæ faces sunt, quæ intellectui humano in cognitionibus Disciplinarum assequendis lucem præbent, sternuntque iter. De quibus seorsim differemus.

§. 167. Quid, & quotuplex sit definitio, diximus (§. 4. 9.). Modo sit utriusque definitionis realis nempe, nominalis exemplum, sic cum dico: *Logica est scientia sermocinalis, & ratiocinatrix*, definitionem nominalem Logices consequor, explicando duntaxat græcum vocabulum *logos*: quando vero ipsam definio, quod sit *facultas illa, quæ humanum &c.* (§. 25.), realum ipsius definitionem obtineo, utpote per essentialia principia ipsam explico. Brevi hac præmissa utriusque definitionis praxi, scire juvat, definitionem nominis quam maxime differre ab illa vocabulorum declaratione, *etymologia* a Grammaticis dicta. Per hanc siquidem illæ tantum dictiones traduntur, e quibus data

(a) *Orat. lib. 1.*(b) *Epist. 89. (2) Lib. 1. de Legib. cap. 7.*

datæ rei vocabulum ortum trahit; per illam vero notio determinatur, quæ tali vocabulo est alligata.

§. 168. Quoad definitionem realem scire quoque est, ipsam dividi in *essentialem*, & *accidentalem*, prior, res per attributa essentialia, quæ conſtant, explicat; & *phyſica* quidem essentialis erit, si per attributa phyſica exprimat; ut *Corpus est substantia Solida, extensa, figurabilis* &c.; essentialis verò metaphyſica erit, si per attributa metaphyſica res explicaverit; ut *homo est animal rationale*. Posterior secus per quasdam externas qualitates, ac adventitias res describit; ut cum Tullius hominem indicat (2), quod sit *animal providum, sagax, acutum, memor, plenum consilii, & rationis*; vel per effectus, aut efficaciam; ut ignis elementum est *calefactivum, combustivum, illuminativum*; vel denique per accidentia, quæ ita rei conveniunt, ut possint ipsi non convenire; ut homo est *albus, doctus, prudens* &c., quæ rei *descriptions* potius, quam definitiones dicuntur, ut potè per ipsa rei essentialia attributa palam minime fiunt, sed illius tantum proprietates extrinsece declarantur.

§. 169. Ex modo dictis apparet manifeste, nullam rem posse a nobis definiri, nisi prius nota fuerit nobis; nisi illa rei essentialia nobis innotescant attributa, quæ primo in ipsa re concipiuntur, & sine quibus res ipsa haberi haud potest.

§. 170. Ut autem facilius noscatur, num institutæ de rebus definitiones reales rectæ sint, nec ne, ad sequentes recurrere, fas est, canones.

1. *Definitio rerum essentialis constet proximo genere, & ultima differentia.* (§. 102 108.). Hæc namque attributa illa sunt, quæ res immediate constituunt; genus quidem Entium convenientias ostendit; differentia vero eorundem disconvenientias monstrat.

2. *Definitio sit re definita clavior.* Quod ut obtineatur, in definitionibus condendis, adhibenda sunt vocabula perfecte nota, vel prius declarata.

3. *Definitionem definitum non ingrediatur.* Idem namque

que secus explicatur per idem, atque ignotum per æque ignotum. Cavendum ergo ne in definitionibus termini adhibeantur, ad quos res definita spectet: sic circulum describunt, qui horam definiunt: *est vigesima quarta dies pars*; diem vero: *tempus 24. horis constans*.

4. *Definitio sit brevior, quo fieri potest*. A. e. nec sit superflua, nec manca, sed, tot contineat terminos quot res definita perfecte ab aliis distinguatur.

5. *Definitio reciproca sit cum re definita*. Scilicet, quidquid affirmatur de re definita, verificari debet etiam de definitione. Hæ inquam notæ illæ sunt, quæ in realibus Entium definitionibus adinveniri debent. Definitiones autem nominales cum arbitrarie omnino sint (*), cumque nulla lis moveri de ipsis queat, præfenti stante vocabulorum usu, ab omni lege idcirco immunes incedunt.

§. 171. Ast videamus quæso, an traditæ a nobis in decursu operis reales definitiones quinque expositis decorentur characteribus? ad examen itaque accedat definitio hominis, tradita (§. 10.) : homo igitur est *animal rationale*; optima sane definitio, omnes siquidem præfatos continet canones. De facto: 1. homo prout definitur *animal*, cum belluis convenit, animalitate quoque præditis, & en proximum definitionis genus, in quantum vero dicitur *animal rationale* a belluis, ratione destitutis, differt, in quo certe ultima stat definitionis differentia. Clarior est 2. re definita: hominem enim duobus exprimit attributis essentialibus, uti sunt *animalitas*, & *rationalitas*. Non ingreditur 3. definitum; vocabula namque *animal*, & *rationalis* nullam cum hominis voce convenientiam dicunt, ut cuique patet. Gaudet 4. brevitate; cum duo-

(*) Multa renascentur, quæ jam cecidere, cadentque, quæ nunc sunt in honore, vocabula, si volet usus; quem penes arbitrium est, & jus, & norma loquendi. V. Horat. Arte Poet. vers. 70.

duobus tantum constet terminis, cœu apparet. Reciprocatum tandem cum re definita, hoc pacto: *homo est animal rationale; animal rationale est homo*. Omnes, ac singulas ad trutinam revocarem, ne tempus inutiliter terere scirem; verum tanquam examinatas habeto.

§. 172. A definitione ad divisionem gradum facimus. Quid divisionis nomine intelligi debeat, innuimus (§. 6.). Modo advertendum, quod divisio totuplex est, quotuplex est totum, quod dividi potest; hinc cum totum sit præcipue quadruplex, *potentiale* nempe, *ætuale*, *accidentale*, & *integrale*, quadruplex etiam est divisio. Potentialis est, qua universale quodlibet in sua inferiora dividitur, puta genus in species, species in individua; talis est divisio animalitatis in hominem, & brutum. Actualis dicitur, quæ totum in partes, ex quibus componitur, distribuit; quæ *physica*, erit, si partes physicæ fuerint; ut corporis humani alia pars est *caput*, alia *pectus*, & *artus* alia; *metaphysica* autem si partes metaphysicæ, ut *animalitas*, & *rationalitas* in homine. Accidentaliter totum accidentale in suas partes dividit; estque triplex, 1. cum Entia distribuit in accidentia; ut *paries alius est niger*, *alius albus*; 2. cum secus accidentia in sua subiecta dividit; ut *bonum aliud est corporis animæ aliud*; 3. cum accidens in sua accidentia dividitur; *album ex.gr. in amarum*, & *dulce*. Integralis demum, totum in suas partes integrales distribuit; talis divisio corporis humani in *caput*, *brachia*, *pedes*, *nervos*, *carnem* &c.; quæ ad ejus integritatem, ac perfectionem spectant.

§. 173. Pro divisione rite formanda sequentes habentur regulæ:

1. *Divisionis partes simul sumptæ æquales sint ipsi toto*; h. e. nec illud excedant, nec ab ipso deficient; divisio namque totum non destruere, sed distribuere debet: sic mancam committeret divisionem, qui divideret *viventem* in hominem, & brutum, omittendo plan-

plantas, quæ sub viventis genere continentur quoque.

2. *Divisionis membra ad invicem sint opposita* ; scilicet una pars non includatur in altera ; peccat hinc divisio humani corporis in *caput, oculos, nares, aures, brachia, manus* &c. nares enim, oculi, & aures in capite ; manus in brachiis continentur.

3. *Divisio brevior sit quoquo fieri potest* : ex multitudine siquidem partium confusio in mente oritur.

4. *Divisio fiat in membra proxima, & immediata.* Nimirum in partes illas, quæ proxime, ac immediate in toto comprehenduntur ; male hinc divideretur animal in aquilam, vulpem, canem &c. bona namque divisio est in *rationale, & irrationale*, quia rationalitas, & irrationalitas membra proxima sunt Animalis, ut cuique patescit.

Secunda Partis Logices Finis.

LOGICES

PARS TERTIA.

De Ratiocinio, & Argumentatione.

QUum non omnes rerum notitias queat humana mens ob virium suarum imbecillitatem simplici intuitione, seu se gerit circa prima principia, aliasque ejusmodi veritates, dignoscere, fit ut ad ipsas non judicio, sed alio itinere, *ratiocinio* nimirum, sive *discursu* pervenire cogatur. Postquam enim mens ipsa iudicii ope ad obsectorum externorum convenientias, vel disconvenientias noscendas, devenerit, ulterius propria vi gradiendo, ex formatis de rebus iudiciis, alias inde infert, acquiritque ipsarum notiones; & hoc proprie *ratiocinari* est, sive *discurrere*: quæ ergo ad ceteris præstantiorem hanc mentis nostræ operationem maxime attinent, heic delibanda aggredimur.

C A P U T I.

Ratiocinii, se discursus natura aperitur.

§. 174.

RATIOCINIUM, sive discursus interna illa est mentis nostræ operatio, qua ex noto, ignotum colligimus; seu ut Tullius loquitur (a): *quæ ex rebus perceptis ad id, quod non percipiebatur, adducit.*

§. 175. Ratiocinia scilicet, seu discursus tunc a mente nostra formari dicuntur, cum ex notis, iudicii ope, Entis alicujus attributis, vel proprietatibus,

E

in

(a) Lib. 4. 99. Academ. cap. 8.

in aliorum notitiam ignotam super concepta reflectendo judicia, devenit: sic de *Angelis* ratiocinamur, dum ex quo judiciorum ope nobis constet, ipsos substantias esse spirituales, reflectendo intuper, quod spiritualitas immortalitatem præferet, deducimus, Angelos immortalitate quoque donari.

§. 176. Quemadmodum judicia suas important idearum notiones (§. 120.); sic ratiocinia plura judicia in se continent; hujusmodi sunt *antecedens*, & *consequens*. Judicium illud, ex quo aliud infertur, dicitur antecedens; illud vero, quod deducitur ex alio consequens truncatur. Consequentia autem, seu *illatio* ipsa est consequentis ex antecedente deductio: sic hocce in ratiocinio.

Omnis substantia spiritualis est immortalis.

Angelus substantia est spiritualis.

Ergo *Angelus est immortalis.*

Bina illa judicia: *omnis substantia &c.*, & *Angelus &c.* sunt antecedens; *Angelus autem est immortalis*, est consequens. Consequentia vero, ipsa est deductio, ly ergo expressa.

§. 177. Sequitur hinc, ratiocinium illud verum, ac legitimum esse, quando consequens ita in antecedente continetur, ut hoc sit veluti illius causa; si autem secus res se geret, nonnisi falsum, ac illegitimum ratiocinium obtinebitur.

C A P U T II.

De Argumentationis natura, atque divisione.

§. 178.

Quemadmodum quicquid a nobis per ideas mente concipitur, vocibus, & terminis exprimimus quicquid de percepto objecto sive affirmando, sive negando judicamus, enunciationibus palam facimus; sic ratiocinia a mente nostra formata, *argumentatione* pandimus.

dimus. Est propterea Argumentatio : oratio pluribus referta propositionibus, sic inter se nexis, ut una ex aliis deducatur.

§. 179. Sicut nempe discursus plura judicia completur (§. 176.); ita argumentatio plures continere in se debet enunciationes, ut infra videbimus.

§. 180. Argumentatio ex consequentis natura suam capit denominationem, ita ut si consequens fuerit affirmans, Argumentatio affirmativa erit; negans, negativa. Item consequens particulare particularem, universale, universalem efficit argumentationem.

§. 181. Argumentatio affirmativa bina sequentia admittit principia.

1. *Quae identificantur cum uno tertio, identificantur quoque inter se; sive: quae sunt eadem uni tertio, eadem sunt inter se.* Sic L. M. conveniunt cum O. ergo conveniunt etiam inter se.

2. *Quidquid affirmatur de omnibus, affirmatur etiam de singulis.* Sic de omni homine affirmo rationalitatem, enuncio ipsam quoque de Petro, Francisco, Andrea &c. Principium hocce nuncupatur a Scholasticis dictum de omni.

§. 182. Pro argumentatione negativa etiam quae sequuntur stant principia, duobus prioribus opposita.

1. *Quae non identificantur cum aliquo tertio, nec identificantur inter se:* sic P. Q. non non conveniunt cum R. ergo nec inter se.

2. *Quidquid negatur de omnibus, negatur etiam de singulis:* sic de omnibus brutis rationalitatem nego: eandem inficior quoque de cane, bove, equo &c. Hoc principium, dicitur a Scholis dictum de nullo.

§. 183. Quoad illationem seu consequentiam scire juvat, ipsam esse *materialem*, vel *formalem*. Formalis quidem, cum consequens, ceu effectus a sua causa ex antecedente deducitur; sic se habet sequens:

Omnis bestia est irrationalis.

Canis est bestia.

Ergo Canis est irrationalis.

Materialis vero secus, habetur, cum consequens non ita ex antecedente sequitur, ut ex hoc illius veritas deducatur; ut ex sequenti patet:

Canis est bellua.

Sed Canis est irrationalis.

Ergo omnis bellua est irrationalis.

Veritas namque consequentis non ex antecedente, sed ratione *materia necessaria*, in qua dicta est argumentatio, inferitur, cum non posset aliquis canis irrationalitate tueri, ne cuilibet belluæ ipsa quoque competat: Ceterum ut in argumentationibus formalis illatio semper noscatur, & a materiali distinguatur, sequentes attendatur canones:

1. *Illatio formalis est, ideoque optima, cum ex antecedente vero, verum habetur consequens; & ex falso, falsum.* Cum namque consequens ad initar effectus se habet respectu antecedentis, quod illius est causa (§. 176.), optime est illatio, si ex antecedente vero, verum, falso, falsum inferitur consequens.

2. *illatio est optima, si ex contradictorio antecedentis, habeatur contradictorium consequentis.* Si enim ex vero, nonnisi verum, ex falso nonnisi falsum perit, ex contradictorio pariter antecedente, nonnisi contradictorium consequens inferri debet.

§. 184. Argumentationis septem numerantur species, *Syllogismus* nempe, *Enthymema*, *Epichirema*, *Dilemma*, *Sorites*, *Inductio*, & *Exemplum*. De his seorsim agemus.

C A P U T III.

De Syllogismi natura, figuris, ac nonnullis modis recte concludentibus.

§. 185.

SYllogismus secundum græci idiomatis etymologiam colloquium unius cum alio, seu collectio unius
ex

ex alio, audit. Juxta naturam vero definitur: argumentatio tres complectens propositiones tribus terminis compositas, taliter inter se nexas, ut ex duabus prioribus, tertia enunciatio ceu effectus a sua causa rite deducatur.

§. 186. Tres nimirum propositiones, totidemque terminos complecti debet syllogismus, quia cum argumentationis natura posita in eo sit, quod ex binarum idearum convenientia cum tertia, inferatur earundem convenientia inter se (§. 166. & seq.), manifeste patet, tres propositiones tribus terminis compositas in perfecta argumentatione, cujus syllogismus species est, necessario requiri. Sic hocce in syllogismo, vel huius simili.

Onnis homo est mortalis.

Marcus est homo.

Ergo Marcus est mortalis.

Tres enunciationes, tresque termini reperiuntur. Prima propositio, h. e. *omnis homo* &c., dicitur *major*; secunda, scilicet *Marcus* &c., vocatur *minor*; tertia, nimirum *Ergo Marcus* &c. *conclusio* audit. Major, & minor propositio simul consideratæ, *præmissæ* nuncupantur; ea autem, quæ ex illis deducitur, earundem *illatio*, seu conclusio salutatur. Sunt quoque in eodem tres termini, 1. est *homo* 2. *mortalis*, 3. *Marcus*. Terminus, qui bis in præmissis recurrit, ut *homo*, *medium*, seu *medius terminus* dicitur, reliqui vero, *extrema* nuncupantur; terminus nempe, qui prædicatur in maiore, ut *mortalis*, *majus extremum* audit; alter vero, qui subjicitur in minore, ut *Marcus* *minus extremum* nominatur; connexio tandem conclusionis cum præmissis, *consequentia* dicitur.

§. 187. Syllogismus duplex est, *simplex*, & *compositus*. Simplex, qui & *categoricus* vocatur etiam, tribus simplicibus propositionibus, totidemque terminis perficitur; ut:

Onnis planta est vivens.

Populus est planta.

E 3

Ergo

Ergo populus est vivens.

Compositus è contra est, cujus una præmissarum, major ut plurimum composita est; ut:

Deus si sanctus est, est quoque iustus.

Sed Deus sanctus est.

Ergo est etiam iustus.

§. 188. Syllogismus simplex dividitur in *expositum*, & *determino communem*. Prior, singularibus enunciationibus constat; ut:

Homo mendax est filius Diaboli.

Hic homo est mendax.

Ergo hic homo est filius Diaboli.

Posterior est ille, cujus utraque, vel alterutra præmissarum est propositio universalis; ut:

Omnes Avari pecunia inserviunt.

Complures homines sunt avari.

Ergo complures homines pecunia inserviunt.

Syllogismus compositus suas quoque habet species, de quibus infra.

§. 189. Quoad Syllogismum simplicem, sciendum modò, quod duo potissimum in ipso considerata veniunt, *materia* nempe, & *forma*. Materia Syllogismi est vel *proxima*, vel *remota*, proxima sunt propositiones, remota termini. Forma autem Syllogismi simplicis vel materiam proximam respicit, & dicitur Syllogismi *modus*; vel respicit materiam remotam, & vocitatur *figura* Syllogismi. Modus syllogisticus recta est enunciationum secundum earum universalitatem, particularitatem, affirmationem, & negationem combinatio. Figura verò syllogistica apta est dispositio medi termini extremis in præmissis.

§. 190. Figura itaque syllogistica rotuplex est, quotuplex est modus, quo medium cum extremisungi potest; modus autem est quatruplex, sic etiam se habet figura syllogismi. Prima medium habet, quod locum subjecti occupat in majore, & prædicat in minore enunciatione; ut:

Omnis homo est rationalis.

Titius est homo.

Ergo Titius est rationalis.

Hocæ in syllogismo *homo* est medius terminus, qui ut patet, subjicitur in majore, & prædicatur in minore.

§. 191. Secunda figura illa est, cujus medius terminus rationem habet prædicati in utraque præmissa; ut:

Omnis homo est rationalis.

Nullus bos est rationalis.

Ergo nullus bos est homo.

Medium hujus figuræ, quod bis in præmissis prædicatur est *rationalis*, ut cuique patet.

§. 192. Tertia dicitur, in qua medium in utraque præmissarum subjecti rationem obtinet; ut:

Omnis homo est creatura.

Omni homo est animal.

Ergo aliquod animal est creatura.

§. 193. Quarta demum, medium habet, quod prædicatur in majore, & subjicitur in minore; ut:

Omnis planta est vivens.

Omne vivens est substantia.

Ergo aliqua substantia est vivens.

Tres dictæ priores figuræ, ut facilius memoriz hæreant, hocce includuntur disticho:

Prima modo subjicit medium, modo prædicat ipsum;

Prædicat altera bis, tertia bis subjicit.

Ultima verò, *Galenica* dicta, a famosissimo Medico Galeno vel inventa, vel frequentius adhibita, ceu inutilis rejicitur, utpote cum prima convenit, per inversionem nempe majoris in minorem, & vice versa minoris in majorem.

§. 194. Variæ sunt regulæ illæ, quæ ad syllogismorum consistentiam statuuntur a Logicis tam in communi, quam in particulari. Canones in communi sunt sequentes:

1. *Syllogismus cujuscunque figuræ tres terminos*

tantum completi debet, quacunque ipsorum dempta amphibologia, equivocatione &c. Nam ut supra diximus (§. 181.), tota syllogistica ars sita in hoc est, ut duo termini inter se identificentur ex eo, quod identificati fuerint cum uno tertio; sic vitiosè arguitur:

Omnis canis est latrabilis.

Stella est canis.

Ergo stella est latrabilis.

Vox enim canis cum duplicem habeat sensum, duobus æquivalet terminis, quibus addendo *latrabilis*, & *stella*, quatuor, non tres in dicto syllogismo dantur termini.

2. *Medius syllogismi terminus particulariter non est fumendus in utraque præmissa, sed distribuendus est; sic malè diceretur:*

Aliquod animal est rationale.

Bos est aliquod animal.

Ergo bos est rationalis.

Medium siquidem, quando in una præmissarum distributum non est, fieri potest, ut utraque præmissa diversam ideam importent, & per consequens plures, quam tres terminos admittant, quod adversatur reg. 1.

3. *Medius terminus non distributus in præmissis, distribui nequit in conclusione; sic malè infertur.*

Omnis homo est animal.

Nullus bos est homo.

Ergo nullus bos est animal.

Ratio est, quia variatur suppositio, utpotè vox *animal*, quæ indefinitè, & confusè in majore accipitur, in consequentia distributivè supponitur.

4. *Ex meris enunciationibus negativis nil infertur; ut:*

Nullus bos est rationalis.

Nullus homo est bos.

Ergo nullus homo est rationalis.

Nequit enim ex negativis præmissis, conclusio affirmativa deduci, ratione comparisonis binarum idearum cum tertia, & inter se (§. 182.)

5. *Ex binis præmissis particularibus, nihil sequitur; ut:*

Ali-

Aliquod animal est rationale.

Aliquod animal est irrationale.

Ergo aliquod rationale est irrationale.

6. *Conclusio nequit esse affirmativa, si utraque præmissarum sit negativa; neque potest esse negativa, si alterutra præmissarum sit affirmativa.* Patet ex argumentationis principiis (§. 180.)

§. 195. Ex traditis regulis satis apertè patet, conclusionem semper sequi debiliorem præmissarum partem, h. e. negans erit, si alterutra præmissarum fuerit negativa; erit autem particularis si particularis quoque fuerit præmissarum alterutra,

§. 196. Regulæ vero figuras syllogismi in particulari respicientes, sequentibus includuntur versibus:

1. *Sit minor affirmans, major verò generalis.*
2. *Una negans esto, nec major sit specialis.*
3. *Sit minor affirmans, conclusio particularis.*
4. *Major ubi affirmat, generalem sume minorem; Si minor affirmat, conclusio sit specialis;*

Cumque negans modus est, major generalis habetur. Videlicet: primæ figuræ syllogismi (§. 190.) minor propositio affirmans esse debet, quia si negans foret, conclusio, quæ debiliori semper innitur parti (§. præc.), negativa quoque deberet esse; cumque autem ex meris negativis nil sequatur (reg. 4.), major affirmativa esse deberet; ideoque medius terminus universaliter sumeretur in conclusione negativa, quam in major affirmante, quod est contrà reg. 3. Major autem propositio debet esse universalis, quia si particularis feret, medium, quod illius subjectum est, particulare esset; adeoque particulare feret etiam in minore affirmate, cujus est prædicatum, ac per consequens ambæ præmissæ particulares essent, ex quibus nil inferri posset (reg. 5.).

§. 197. Secunda figura duas regulas habet, 1. quod una ex præmissis sine negativa, quia cum medium in utraque præmissa prædicetur (§. 191.), si secus res se haberet, medium bis particulariter acciperetur, si
ambe

ambe affirmantes forent, quod reg. 2. adversatur: 2. est, quod major non sit particularis, quia majus extremum, quod illius est subiectum in ipsa particulariter sumeretur, universaliter verò in conclusione negante.

§. 198. Tertia has consequitur leges, 1. quod minor sit affirmativa, eadem ratione, qua minor affirmas est in prima figura, 2. quod conclusio sit particularis, quia cum minor sit affirmativa, si conclusio universalis esset, in illa distribueretur prædicatum, quod distributum non erat in minore.

§. 199. Pro quarta demum figura tres stant canones, 1. quod quando major enunciatio est affirmativa, minor sit universalis, quia cum medium in maiore armante, cuius prædicatum est (§ 193.) particulariter accipiat, ne peculiariter sumatur quoque in minore, cuius est subiectum, minor universalis esse debet per 2. reg.; 2. est, quod si minor est affirmativa, conclusio debet esse particularis; nam majus extremum cum particulariter in maiore affirmante sumatur, cuius est prædicatum, particulariter quoque in conclusione, cuius subiectum est, accipi debet (§ 195.); 3. tandem, quod si modus negans est, h. e. si majus extremum universaliter in conclusione negante sumatur, universaliter debet quoque accipi in maiore, cuius est subiectum, adeoque illam universalem efficere.

§. 200. Quid sit modus syllogismi, diximus (§ 189.). Nunc quatuor duntaxat modos* recte concludentes recensemus ad primam figuram spectantes; huiusmodi sunt BARBARA, SCALARIS; DARII, FERIO, in quibus vocabulis littera A significat propositionem uni-

* 64. modi syllogismi assignantur, quorum quantum sit vitium, ex illorum consideratione deprehendet; simulque noscet quatuor solum pro prima figura recte concludere. Qui hæc desiderat, adeat *Auctorem Art. cogit. pag. 148. ; de Brixia pag. 135. ; Corsini pag. 229.*

universalem affirmantem, E universalem negantem,
I particularem affirmantem, O particularem negan-
tem, juxta versiculos illor.

Asterit A, negat E, sed universaliter ambo.

Asterit I, negat O, sed particulariter ambo.

Pro quibus modis illustrandis, sequentia attendantur
exempla:

I.

BA Omnes homines sunt mortales.

bA Omnes Principes sunt homines.

rA Ergo omnes Principes sunt mortales.

Dicto in vocabulo *Barbara* tres AAA continentur;
ideoque tres propositiones universales affirmantes com-
plecti debet, ut patet.

II.

CE Nullus animal est planta.

IA Omnis homo est animal.

rEt. Ergo nullus homo est planta.

III.

DA Qui liberalis est, multos habet Amicos.

ri Nonnulli homines sunt liberales.

I Ergo nonnulli homines multos Amicos habent.

IV.

FE Nulla arbor est lapis.

ri Aliquod vivens est arbor.

O Ergo aliquod vivens non est arbor.

§. 201. Omnes, & singulæ hæcenus traditæ syl-
logismorum regulæ, ne in syllogizando menti sint
confusionis potius, quam adjumenti, cum difficile sit
omnes, & singulas præ oculis habere, valde idcirco
utile est, ut mens in syllogismorum formatione huic
sequenti generali principio, quod veluti fundamentum
est, cui recensitæ omnes innituntur regulæ, attendat
est oculus: in omni scilicet syllogismo curandum, ut
una præmissarum conclusionem contineat, & altera
patam faciat, conclusionem in illa contineri: princi-
pii hujus ratio est, quia cum conclusio ceu effectus
a sua causa deducatur, necessum idcirco est, ut una
præ-

præmissarum conclusionem ipsam comprehendat, juxta illud; *Premissæ debent contineri conclusionem*: propositio autem illa, quæ conclusionem continet, enunciatio continens; altera vero, quod id ostendit, exponens; sive applicans nuncupatur: sic ut syllogismo probem, huic tantum innixus principio, ingratum beneficia accepta in odium habere; sic incedere debeo.

Omnis ingratus odit beneficia accepta.

Aliqui homines odunt beneficiæ acceptæ.

Aliqui homines, ergo, sunt ingrati.

C A P U T IV.

De Syllogismo Composito.

§. 202.

Quid sit syllogismus compositus, innuimus (§. 187.), modò sciendum, ipsum dividi in *hypotheticum disjunctivum, & copulativum*: Primus, qui *conditionalis* dicitur etiam, est, qui majore constat composita conditionali, vel affirmante, ut:

Si Deus est bonus, diligendus est.

Atqui Deus est bonus.

Ergo Deus est diligendus.

vel negante, ut:

Si sol non lucet, dies non est.

Atqui sol non lucet.

Ergo dies non est.

Prior syllogismus affirmans huic hæret principio: *Posito antecedente, ponitur consequens*; seu *verum est antecedens: ergo & consequens*. Posterior negans secus huic altero innititur: *Sublato antecedente, consequens aufertur*; sive *falsum est antecedens: ergo & consequens*. Tota igitur syllogismorum conditionalium vis in connexionione sita est antecedentis cum consequente, taliter ut hac ablata, nil syllogismus conditionalis foret.

§. 203.

§. 203. Disjunctivus est ille , cuius major propositio disjunctiva est , h. e. cuius partes per particulas disjunctivas *vel* , *aut* , coherant ; ut :

Titius aut amat , aut odit .

Non odit .

Ergo amat .

Syllogismus huiusmodi falsitati subiicitur , quando eius partes revera disjunctivæ non sunt , sed aliquod admittunt medium , unde utraque præmissa vera esse possit , ut :

Petrus aut dormit , aut scribit .

Non dormit .

Ergo scribit .

Siquidem inter dormire , & scribere datur medium , nempe *ambulare , sedere , manducare* &c.

§. 204. Copulativus demum syllogismus majore copulativa constat , tali lege distributa , ut una ipsius pars affirmetur in minore , & altera in conclusione negatur , ut :

Nemo potest duobus dominis servire , Deo , & mammonæ .

Averus servit mammonæ .

Non servit ergo Deo .

C A P U T V.

Reliquæ Argumentationis species exponuntur :

Non solum syllogismus in ratiocinando est menti subsidii , sed sunt ejusmodi quoque reliquæ argumentationis species , quæ sequuntur :

Enthymena .

§. 205. Syllogismus imperfectus , sive truncatus Enthymena dicitur , eo quia argumentatio est duabus tantum fulcita propositionibus , tertiaque , utpote in illis inclusa , reticetur : unde prima *antecedens* , *consequens* altera dicitur ; ut :

Paulus est homo .

Ergo est mortalis .

minor

minor propositio, nempe : *sed omnis homo est mortalis* continetur in ipsis , & brevitatis ergo reticetur , ut constat : enthymena igitur licet in se truncatus, syllogismus sit , in mente tamen perfectus , completusque est .

Epichirema .

§. 206. Definitur communiter Epichirema : syllogismus , cuius alterutri , vel etiam utrique præmissæ sua probatio nectitur ; ut :

Omne quod operatur , existit : nam operari supponit esse .

Sed corpora operantur , ambulant nempe , moventur , &c.

Ergo corpora existunt .

Dilemma .

§. 207. Argumentatio cornuta Dilemma vocatur , utpotè duabus propositionibus disiunctivis , simulque in antecedente oppositis , constat , quæ mediis sic Adversarius perstringitur , ut vel quod negat , admittat ; vel incommodum aliquod patiatur est opus . Sic nolentes offensoribus dare veniam constringere solitum fuisse Senecam , traditur .

Aut a potente laesus fuisti , aut ab infirmo :

Si ab infirmo ; ipsi igitur parcas : si a potente , tibi ipsi parcas :

Offensoribus , ergo , concludebat , parcendum est .

§. 208. Diligentissimè heis observandum , ut hacce in construenda argumentatione binæ partes conclusioni inserpientes , ad invicem , quantum fieri potest , sint oppositæ , nullumque inter illas relinquatur medium , cui Adversarius possit inniti . Sic haud subsistit illud Novatorum dilemma : *Vel peccatum veniale est offensa Dei , vel non : si hoc secundum : nullam ergo meretur poenam ; si primum : igitur pro poenâ merebitur infernum ; non inquam dilemma hoc subsistat : quis enim haud nescit , peccatum veniale esse quidem Dei offensam , sed levem , & inter poenas peccato debitas , adesse poenas temporales , quæ vel*
in

in hac, vel in futura vita pro levibus culpis Divinae Justitiæ satisfiet? Si dilemma insuper plures, quam binas amplectatur partes disjunctivas in alias, & alias subdividendas propositiones, quibus tamen semper aliquid contrà Adversarium inferatur, dilemma complexum dicitur; huiusmodi est illud Gellii (a) adversus Genethliacos sic arguentis: „ Genethliaci aut „ adversa ventura dicunt, aut prospera: si dicunt pro- „ spera, & fallunt, miser fies frustra expectando: si „ adversa dicunt, & mentiuntur, miser timendo. Si „ vera respondent, eaque non sunt prospera, iam inde „ animo miser fies, antequam fato fias; si felicia „ promittunt, eaque eventura sunt, tum plane duo „ erunt incommoda; & expectatio te spei suspensum „ fatigabit, & futurum gaudii fructum spes tibi iam „ deflorabit. Nullo igitur pacto utendum est istius- „ modi hominibus res futuras præfagientibus.

Sorites.

§. 209. Est Sorites argumentatio pluribus, quam tribus fulcra propositionibus, sic inter se dispositis, ut prædicatum præcedentis evadat subiectum subsequæntis, donec ad illationem deveniatur, ut:

Amor venustatum parit pigritiam.

Pigritia parit ignorantiam.

Ignorantia parit pertinaciam.

Pertinacia parit damnationem.

Inductio.

§. 210. Inductio definitur ab Aristotele a singularibus ad universalis progressio; sive est argumentatio, qua ex recta particularium numeratione, universale inde consequens inferitur; ut: *Fabius est rationalis, Cæsus est rationalis, Titius est rationalis: ergo omnis homo est rationalis.*

§. 211. Ut autem Inductio rectè semper concludat, advertere est quod eius præmissæ sint in materia necessaria, non contingenti: sic si quis diceret:

Petro-

Petronius est prudens, Paulus est prudens, Petrus est prudens: ergo omnes homines sunt prudentes, vitiolam, falsamque committeret inductionem, quia cum prudentia sit accidentalis, nequit necessarid de cunctis prædicari hominibus.

Exemplum.

§. 212. Postremò exemplum argumentatio definitur, in qua uno singulari, aliud singulare illi simile inferitur per similitudinem; ut: *Christus Dominus Divo Augustino, & S. Maria Magdalena peccatorum suorum poenitentiam agentibus, veniam dedit: ergo mihi quoque peccatorum meorum poenitentiam agentis, veniam donabit*. Hujusmodi argumentatio quando circum duo singularia in materia necessaria versatur, necessarid etiam, vereque semper concludit; nonnisi autem probabiliter, si quæ referuntur in materia sint contingenti. Quum insuper hujusmodi duo singularia in omnibus ad invicem conveniunt, Exemplum dicitur *argumentatio a pari*; ut: *Petrus quia est homo, percipit, judicat, ratiocinatur: ergo Paulus quia est homo, similia præstat*. Quando dicta duo singularia non omnimodè, & totaliter, sed aliqua tantum ratione ad invicem conveniunt, Exemplum vocatur *argumentatio a simili*; ut: *quia tibi claudicat, cadit faciliter: ergo qui perversè animo procedit, faciliter in peccatum cadit*: unde argumentatio a pari, ad exemplum in materia necessaria; a simili verò ad exemplum in materia contingenti a nonnullis refertur merito.

§. 213. Ad exemplum referuntur *parabola*, & *apologus*. Parabola habetur, si factum quod assumitur, possibile, & verisimile sit, licet non contingerit. Apologus autem secus, si factum repugnans, ac impossibile sit, ut in fabulis evenit, in quibus res inanimatæ inter se loquentes inducuntur.

*De Demonstrationis natura , & Divisione ; ubi loci
topici recensentur .*

§. 214.

HAstenus , & quidem abunde de ratiocinii , & argumentationis natura peregrimus . Nunc demonstratione , & locis topicis , seu dialecticis ; ex quibus demonstratio ipsa , seu potius *argumenti inventio* sumi assolet ; differemus . Est itaque *demonstratio* : oratio quædam , qua propositio quælibet per se inevidens , ac obscura , clara , evidensque per alias enunciationes , seu potius argumentationes redditur . Estque multiplex , *a priori* scilicet , *a posteriori* , *directa* , *indirecta* , & *probabilis* .

§. 215. Demonstratio *a priori* , quæ etiam *propter quid* a scholis dicitur , illa est , quæ posterius per prius , h. e. effectum per suam causam , rei proprietatem per suam essentiam , ostendit . E converso se habet demonstratio *a posteriori* , utpotè prius per posterius , causam nempe per suum effectum , rei essentiam per suas proprietates monstrat . *Directa* , quæ & *ostensiva* dicitur , res ex intima ipsarum natura , ac essentia manifestat . *Indirecta* verò secus per absurda , quæ sequerentur , si data res inficiaretur , demonstrat . *Probabilis* demum , probabiliter tantum propositionem aliquam expromit ; ideoque *opinionem* tantum efficit , h. e. cognitionem non adeo claram , atque perspicuam , ut mens suspicari nequeat , an res demonstrata tali modo se habeat , nec ne , prout demonstratio probabilis concludit .

§. 216. Colligendum ex dictis est , enunciationes , vel argumentationes demonstrationem constituentes , evidentiores debere esse propositionibus , seu rebus ipsis , quæ demonstrantur ; secus enim in obscurum semper esset incedendum ; & nunquam rerum veritas in lu-

cem prodiret, ut per se patet.

§. 217. Innumeri sunt loci illi universales, sive topici, quos Dialectici statuunt, ex quibus cujusque rei demonstratio Sumi possit, quos idcirco *Argumentorum sedes* dicunt etiam. Nos universales exponemus, & quidem ea, qua incepimus, brevitate. Primus itaque locus nuncupatur.

1. *Ab ethymologia nominis*, ut: Philosophus dicitur a Sapientiae amore: ergo sapientiam amet.

2. *A definitione*, ut: Tigris non est animal rationale: ergo nec homo.

3. *A divisione*, ut: Gigantes nec reperiuntur in Europa, nec in Africa, nec in America: ergo nec in Mundo.

4. *A Genere, & Specie*, ut: Planta non est animal: ergo nec sensitiva. Vel: Paulus est homo: ergo etiam animal.

5. *A proprio*, ut: Titius est risibilis: ergo est homo.

6. *A causa: effectu*; a causa quidem *materiali*: ut Petronius nec calamum, nec chartam habet: ergo nec scribit. *A formali*, ut: Tigris destituitur anima rationali: ergo non est homo. *Ab efficiente*, ut: Faber perfectus est: ergo eius opera perfecta sunt. *A finali*, ut: Iustitiae finis bonus est: ergo & iustitia bona est.

7. *A contrario*, ut: rumor turbat mentem: ergo quies juvat.

8. *A simili*, ut: famulus servit Domino: ergo & Dominus Deo.

9. *Ab Auctoritate*, ut: Christus dixit: vix homini illi, per quem scandalum venit: ergo scandalosi acerrime punientur. Circa hos omnes sequentia prodita axiomata.

1. *Circa ethymologiam nominis.*

Cui convenit definitio nominis, convenit et nomen ipsum.

Cui non convenit ethymologia, nomen ipsum non convenit.

2. *Cir-*

2. *Circa definitionem .*

Quod convenit definitio, convenit etiam definitioni,
& vicissim .

Quod removetur a definitione, removetur quoque a
definitione .

3. *Circa divisionem .*

Positis omnibus partibus, ponitur totum .

Sublata quacunque parte, tollitur totum .

Posito toto, ponuntur omnes partes .

Totum est minus sua parte .

4. *Circa Genus, & Speciem .*

A quo removetur genus, removetur & species .

Quod convenit generi, convenit & speciei, sed non
vicissim .

5. *Circa Proprium .*

Proprietates naturam sequuntur .

Proprietates naturam arguunt .

6. *Circa causas, & effectus .*

Posita causa, ponitur effectus .

Sublata causa, effectus tollitur .

Qualis est causa, talis est effectus .

Quod est causa causæ, est etiam causa causati .

Causa nobilior est suo effectui .

Causa est prior suo effectui .

Causa, & effectus simul sunt .

Posito effectui ponitur causa .

Cujus generatio bona est, ipsum quoque bonum est .

7. *Circa Contraria .*

Contrarium contrariæ sunt causæ .

Contraria non sunt ejusdem speciei .

Unum uni tantum est contrarium .

Contrariorum eadem est ratio, seu scientia .

Posito uno contrariorum, tollitur alterum .

Contraria versantur circa idem subjectum .

8. *Circa simile .*

Similium eadem est ratio, idem iudicium .

Disimilibus conveniunt dissimilia .

Omnis similitudo claudicat .

Simile simili gaudet.

Similium facilis est congregatio.

9. Circa Auctoritatem.

Cuique perito in sua arte credendum.

Quod omnibus, vel pluribus, vel sapientibus videtur, probabile est, nec sine gravi causa a communi, aut Sapientum iudicio recedendum.

In usu verborum sequenda est consuetudo.

Quidquid a Deo revelatur, certum est, ac infallibile.

Quidquid ab antiquis, probatis, sinceris, genuinis historiis, lapidibus, nummis, monumentis deducitur, est certum.

Et hoc de his dixisse sit satis.

C A P U T VII.

De Argumentationum fallaciis, sive sophismatibus.

§. 218.

UTinam in iudicando tantum fallerent homines? innumeri enim quoque sunt errores illi, *sophismata*, sive *paralogismi* dicti, queis ratiocinia nostra labefactari solent. Est autem *sophisma*: argumentatio extrinsecè, & apparenter vera, intrinsecè tamen falsa. Nomen istud *sophisma* a suis Patronis, *Sophisticis* dictis, originem noscit, quorum vel ipsas evidentissimas veritates, obscuritate, errorumque tenebris suffundere est proprium, omnibus quoque contradicere, ad absurda, & paradoxa suis cavillationibus perducere. Fiunt insuper huiusmodi *paralogismi* duobus modis, 1. per fallaciam *vocum*, 2. per fallaciam *forme*. Prior fallacia ex pravo, atque vitioso nascitur *vocum* usu, estque quadruplex, *equivocationis* nempe, *amphibologie*, *accentus*, & *dictionis*.

§. 219. *Æquivocatio* habetur, cum ambigua, vel *æquivoca* vox usurpatur, quæ res omnino diversas, ac accipitur, indicare potest; ut: *Canis latrat: sy-*
mus

duſ eſt canis: ergo ſyluſ latrat. Amphibologia eſt, cum ſingulæ voces ſunt quidem in ſe perſpicuæ, ſed ſimul ſumtæ phraſim dubiam formant, ut illud Terentii (a):

Ajo te, Æacida, Romanos vincere poſſe.

Omnes nurus ſocrus oderunt.

§. 220. Accentus fallacia committitur, quando varia abutimur ſyllabarum quantitate; h. e. aliquam vocem adhibemus, quæ juxta diverſos accentus, diverſa prodit; ut cum *populuſ* voce utimur, quæ inanimatum objectum indicat, ad populum, h. e. hominum coetum monſtrandum. Fallacia tandem diſtinctionis eſt illa, qua regulis Grammaticæ utimur ad judicium aliquod, ſive conceptum occultandum: ſic ſe geſſit Stiplo, qui Minervam Deum eſſe inſicias, in judicium ceu violatæ religionis ſons accitus, ſimulque ab Areopagitis quæſitus: cur id præſtitiffet? *Non enim*, reſpondit, *Minervam Deum eſſe, ſed Deam; Deos quippe mares eſſe* (b).

§. 221. Poſterior, ſeu fallacia formæ contra ſylogiſmi formam committitur; quæque duplici potiſſimum ex fonte enaſci videtur, ab intellectu nimirum, & voluntate.

§. 221. Primum intellectus ſophiſma a Scholaſticis *ignoratio elenchi* nuncupatur; h. e. ignoratio ejus, quod contrà Adverſarium probandum eſt; unde non intellecto vero, ac legitimo controverſiæ ſenſu, aliquid probatur, quod nec Adverſarius ipſe inſicias it, nec ad propositam ſpectat quæſtionem. Frequenter autem ſophiſma huiusmodi in publicis ſignatim occurrit concertationibus: „adeo enim inter diſputan- „dum incaleſcimus, ut ſæpe numero alter alterum „non intelligamus. Ex animi perturbatione, ex „mala fraude adverſariis ea adſingimus, quæ ſunt „ab eorum ſenſu alieniſſima, quo poſſimus illos facilius,

(a) *In Hec Art. Scen.*

(b) *Laert. 2. ſeg. 116.*

„ cilius, plausibiliusque contere; vel iisdem confe-
 „ quutiones adscribimus, quas ab eorum placitis ine-
 „ eptè remur deducibiles, quamvis has illi rejiciant,
 „ & pernegent,, (a). Hocce insuper vitio laborant
 ii omnes, qui contrà Newtonianum attractionem
 differentes, ceu proprietatem occultam refellunt, cum
 a Newtono non pro causa, sed pro phænomeno,
 universali utique, Sumatur.

§. 223. Secundum sophisma vocatur a Scholis *pe-
 titio principii*, & habetur, cum id quod controverti-
 tur, quando probari deberet, tanquam certum sumi-
 tur, vel supponitur. Fallaciam hanc patrant qui in-
 terrogati: num corpus A sit grave? reponunt utri-
 que, quia libere relictum ruit deorsum; & quare id
 præstat? quia, respondent, est grave. Hoc arguen-
 di genus *circulus vitiosus* a scholis dicitur etiam,
 quia nempe eo redit argumentatio, quo digressa pri-
 mo fuit; nec non & a Grecis *pistilli versatio*, quia
 pistillum dum circumagitur, eo redit, unde discessit.

§. 224. Tertium vocitatur *non causa pro causa*,
 quando scilicet pro rei alicujus vera causa, ponitur
 id, quod datæ rei causa non est; ut cum quis hu-
 mana infortunia in Cometas refert, qui non magis
 horum causa esse possunt, quam Planetæ reliqui.
 Dupliciter autem sophisma hocce contingere videtur,
 1. ex mentis præcipitatione, dum nempe ipsa rei ali-
 cuius veram nesciendo causam, illam tamen vult de-
 terminare. Hujusmodi vitium apud imperitos præser-
 tim est, quos sic Tullius arguit (b): *nec me pudet,
 ut istos, fateri nescire, quod nesciam*. 2. oriri so-
 let ex vanagloria, atque superbia, qua factum est,
 „ ut res, prout par erat, nondum expensas, per-
 „ spectas tamen habere videri voluerint (nonnulli)
 „ ea, inquam, superbia passim eos adduxit, ut eas
 „ causas esse dicerent quarundam rerum, antequam
 „ hoc

(a) Auctor Art. cogit. Part. III. cap. 19.

(b) Tuscul. I.

„ hoc satis constaret, ne viderentur aliquid ignorare.
 „ Sed oh! deplorabilis dementia! quam melius fuisset
 „ propriam ingenue inscitiam non erubescere, eam-
 „ que candidè confiteri! (a).

§. 225. Quartum audit ab *imperfecta enumeratione*, sitque cum ex pluribus, variisque causis, quibus res aliqua evenire potuerat, aliquibus duntaxat numeratis, deducunt nonnulli, datam rem e iis revera pervenisse, ut patet ex adducto (§. præc.) Cometarum exemplo.

§. 226. Quintum vocatur *sophisma accidentis*, & habetur, cum de re aliqua simpliciter, absolute, & universaliter id prædicatur, quod nonnisi per accidens illi convenit. In hoc vitium miserrimè labuntur, quotquot autumant, studium absolute hominibus nocu- mentum esse, ex quo per accidens quibusdam nocue- rit; ceu & exitiosi homines illi, Novatores dicti, qui Ecclesiæ Romanæ ritus ex eo labefactari opinan- tur; ex quo nonnulli in illos abusus irrepperint; aut considerent isti, quod Auctor quidam ad Herennium scripsit (b): „ Vitiosum est artem, aut scientiam, „ aut studium quodpiam vituperare propter eorum „ vitia, qui in eo studio sunt, veluti qui Rethori- „ cam vituperant propter alicujus Oratoris vitupe- „ randam vitam.

§. 227. Sextum dicitur *sophisma compositionis*, vel *divisionis*; h. e. argumentari *a sensu diviso ad com- positum*; vel *secus a sensu composito ad divisum*. Pri- mo modo peccant, qui contendunt, visionem, & cæcitatem posse in eodem subiecto componi, ex quo in Evangelio legatur: *cæci vident, claudi ambulant* &c. Secundo modo fallunt, qui ea dividunt, quæ di- videnda non sunt, ut si quis dicat, 9. numerum esse parem, atque imparem, eo quod 4., & 5. ipsum componant; 4. sunt paria, & 5. imparia.

§. 228. Septimum nominatur *a dicto secundum quid*,
 F 4 ad

(a) Joan. Cleric. Part. IV. Log. cap. 8. n. 3.

(b) Lib. 2. cap. 27.

ad dictum simpliciter; vel vicissim, a dicto simpliciter, *ad dictum secundum quid*, quando nempe ex aliqua peculiari rei alicujus proprietate, vel affirmativè, vel negativè aliquis descendit; ut si quis dicat: *qui albus est, non est niger: sed Æthiops in dentibus albus est: ergo Æthiops non est niger*. E converso intelligenda venit altera fallaciæ hujusce pars.

§. 229. Octavum nuncupatur fallacia *conversionis*, seu *consequentis*; cum scilicet enuntiatio illa simpliciter convertitur, quæ converti nequit; ut si quis dicat: *omnis homo est vivens: ergo omne vivens est homo*, peccaret sophismate dicto.

§. 230. Nonnum tantem sophisma dicitur *ab vitiosa inductione*, sitque cum ex aliquibus duntaxat particularibus enunciationibus in *materia contingenti*, universalis adsertio infertur; fallaciam hanc ut plurimum committunt homines præjudicati, ignari, invidi, qui ex quo nonnulla coetus alicujus Individua errant, omnia Individua errare ineptissimè deducunt. Quapropter cavendum, in omni inductione ne nimis, „properanter procedamus, & ex paucissimis signis, „laribus statim ad universale, vel ex quibusdam „duntaxat partibus statim ad totum evolemus (a).

§. 231. Innumera insuper sunt sophismata illa, quæ a voluntate ortum ducunt. Primus autem errorum fons, quo voluntatis vitio ratiocinia nostra labefactantur, *amor ille est, quo sua quisque prosequitur*, quique idcirco *philautia* a Græcis dicitur: ex hoc namque fit, ut complures altè, & gloriosè de se sentientes, omnia sua excogitata pro firmis, ac infallibilibus dogmatibus haberi prætendunt, taliter ut si quis refragari illis velit, coecutire prorsus ipsis appareat. Ex hoc ipso omnibus contingit, ut propriam incitiam sapientiam esse firmiter teneant; ideoque fit, ut quamvis parum sciamus, omnia scire tamen opinemur.

§. 232.

(a) Chauvin. Lexic. Phil. V. *inductio*.

§. 232. Ex hoc ulterius *philantia* fonte illorum nascitur error, qui de omnibus censent ex hoc universalissimo, maximèque commodo principio: *rationem*, nempe, *a se stare, sibi veritatem ipsam perspectam esse*. Qui sane error non aliundè procedit, quam ex ingenii sui honorifica præconcepta opinione. eo usque hominum devenit stultitia, ut omnia propriæ cognitionis principia, clavis, evidentibusque veritatibus innixa adserere non vereatur; ità res procedit: nemo se avarum esse intelligit, nemo cupidum, nemo ignarum.

§. 233. Adfunt verò alii, qui ad quasdam evellendas sententias, non alia utuntur ratione, quam hac, quæ sanè lepidissima est: *si id verum esset, ego doctus non essem: sed sum vir doctus: id ergo non est verum*. Propter hanc præsertim causam, tandiu „ neglectæ sunt tot utilissima in medicina medica-
„ menta tot certissima experimenta rejecta, quia sci-
„ licet qui illa nescivere, concipiebant, tandiu se
„ fuisse in erroribus versatos. Quid? si sanguis, in-
„ quunt, perenni circuitu corpus circumeat; si ali-
„ mentum feratur ad jecur per venas mesaraicas, si ar-
„ teria venosa sanguinem convehat ad cor; si idem
„ sanguis per venam cavam descendantem ascendat;
„ si natura vacuum non horreat; si aer gravitet,
„ deorsumque feratur, pulcherrimarum in Anatomia,
„ & Physica veritatum hucusque ignarus ego fuerim;
potius hæc omnia falsa sunt (a). Ad hoc vero animi vitium curandum, advertant huiusmodi homines, errare, ac decipi proprium mentis finitæ esse, simulque quæ in dies e sinu temporis exeunt, debent nos latere omnino, licet in aliarum rerum scientias supremum teneamus fastigium.

§. 235. Ex hoc præterea nimio sui amore, aliorumque odio, præter superbiam, ambitionem, gloriam vanam, aliorum contemptum, continuam rî-
xan-

(a) Auct. Art. cogit. Part. III. Log. cap. 20.

xandi libidinem, atque sano Philosopho prorsus indigna, aliud maximum oritur voluntatis sophisma, quod *argumentum ab invidia ductum* jure merito vocatur. Habetur autem vitium hocce multis modis, „ 1. cum sententia, quam impugnandam aggredimur, „ non ingenuè, & sua nativa facie, sed perperam, „ & iniquè exponitur. 2. cum nominibus invidiosis, „ exosisque titulis illa infamatur. 3. cum eadem iis „ confertur, quæ jam ab Ecclesia damnatæ sunt, „ quasi commune aliquid cum illis haberet. 4. cum „ pondus controversiæ augetur, maximique momenti „ res ipsa fingitur, quamvis in se sit levissima. 5. „ cum auctor accusatur, quod voces, usu, plurimum- „ que auctoritate consecratas adhibere noluerit, ut „ hinc callide dogma rejiceret, quod vocibus illis ex- „ poni ab omnibus solet. 6. cum oppositæ sententiæ „ rationes, atque principia malitiosè occultantur, vel „ ita exponuntur, ut nullius prorsus valoris; atque „ ponderis illæ appareant. 7. cum tacentur incom- „ moda, quibus opinio nostra premitur, & occultan- „ tur momenta, quibus convelli ipsa potest, vel plu- „ rimum labefactari. 8. cum vicissim ex sententia, „ quam oppugnamus, invidiosa consectaria deducun- „ tur. 9. cum non solum nulla eorum mentio effi- „ citur, quæ auctorem excusare possunt, verum „ etiam in malam partem accipiuntur, quæ explica- „ ri commode queunt, & sano sensu intelligi. 10. „ cum plura in disceptatione miscentur, quæ peni- „ tus abs re sunt, ad creandam tamen invidiam „ quamaximè conferunt. 11. cum novitas, quasi „ crimen, obicitur. 12. cum contraria sententia „ paucorum esse, & quidem exiguæ famæ, ostendi- „ tur; qui vero illi adversantur, viros esse eximios, „ atque doctrina apprime celebres. 13. cum ex pe- „ ritis idoneisque iudicibus sit provocatio ad ini- „ quos, & imperitos. 14. cum denique contrariæ „ sententiæ patroni, ac fautores, perinde ac si tur- „ batores essent, publicæ tranquillitatis, apud Viros
Pri-

„ Principes infamantur , malignisque suspicionibus
 „ exponuntur , quasi de regnis , de veritate , deque
 „ ipsa fide actum plane sit , si eorum doctrina in scho-
 „ lis recipiatur „ . Haftenus Joannes Clericus in *sua*
Logica .

§. 235. Postremo pravis ex hujusmodi voluntatis
 humanæ dispositionibus , in aliud extremum vitium ,
 inquirendæ veritati procul dubio perniciosissimum in-
 ctrunt non pauci ignari homines , qui Auctores im-
 pense diligunt , illis demissè obsequuntur , & quid-
 quid ab ipsis pendet , piaculum ducunt , ne quidem
 latum unguem ab eorum verbis , sententiisque disce-
 dere . Ast quantum a vero aberrant isti , nonnisi ex
 gravissimorum Auctorum mente dignoscere est , qua
 docemur , ut infra videbimus , sola naturali ratione
 ductrice , non aliorum auctoritate , de rebus natura-
 libus esse philosophandum . His autem omnibus , ac
 singulis tam ex intellectu , quam ex voluntate pro-
 fluentibus sophismatibus ut occurramus , præter dicta,
 contraria adhibeantur remedia : *contraria* enim , fert
 commune adagium , *contrariis curantur* ; simulque sat
 est viro cordato , ingenuoque veritatis amanti erro-
 rum fontes noscere , ut ab ipsis immunis inde serva-
 ri possit , atque alienus .

Tertia Partis Logices Finis.

LOGICES

PARS QUARTA.

De Methodo.

Ultima Logices nostræ pars remanet trutinanda, quæ methodum præfert. Parum namque est Viro Philosopho objecta externa percipere, de ipsis judicare, discurrere, ni omnia hæc ordinatè disponeret; de hac itaque dispositionis norma agentes, prodeat.

C A P U T I.

Methodi natura, & partes explicantur; ubi de questione, ejusque legibus differitur.

§. 236.

Methodus definitur communiter: ars quædam cogitationes nostras aptè ad invicem disponens, tum ad ignoratam veritatem investigandam, cùm ad cognitam aliis monstrandam.

§. 237. Duo scilicet sunt methodi munera, & veritatem ignotam quærere, & inventam aliis revelare. Methodus itaque duplex est, *analytica*, & *sythetica*. Prior, quæ *resolutionis*, sive *inventionis* dicitur etiam (idem est enim *analysis* græcè, quod latinè *resolutio*) delitescentem veritatem inquiri: omne totum in suas partes dividit, omnia composita in sua principia resolvit; sicque a cognitione rei singularis, atque compositæ transit ad cognitionem simplicium, & universalium. Posterior, seu *compositionis* (*synthesis* græcè, *compositionem* latinè indicat), vel quoque doctrinæ tradendæ, è contrario inventam veritatem alios docet;

et; a simplicioribus nempe ad minus simplicia, a partibus ad totum gradatim ascendit: sic mens universalis, atque obscuro aliquo sibi quaesito proposito, per analyticam methodum ad omnes singulares eius partes progreditur, singillatim illas explicat, donec ad peculiare conclusiones claras, atque evidentes deveniat; sicque controversiam resolvit, partem illam quæ vera apparet, amplectendo, oppositam vero rejiciendo. E converso, ut ex modo dictis patet, per syntheticam methodum in aliqua solvenda quaestione mens nostra procedit.

§. 238. Quæstio a verbo *quæro*, nascitur, estque veritatis alicujus obscuræ, ac inevidentis, propter varia momenta pro utraque parte, affirmante nempe, & negante, militantia, investigatio. Omnis autem quæstio vel instituitur *de nomine*, vel de re. Quæstio de nomine non est intelligenda de vocabulorum inquisitione, sed indagatio quædam est, qua mens ex vocabulis, quæ homines vel ad loquendum, vel ad scribendum utuntur, res significatas per ea scrutatur; tales sunt ænigmatis alicujus solutiones; tales, in quibus genuinus Auctoris alicujus sensus corruptus, vel a Scriptore aliquo ambagiosè occultatus, dilucidatio inquiritur. Quæstio vero de re, sive rei quadruplici modo institui potest, 1. cum ex rei alicujus effectibus eius indagatur causa, vel ex proprietatibus rerum natura. 2. è contrario cum ex causa effectus, ex natura proprietates inquiruntur. 3. cum cognitæ partibus, quæritur totum ex illis enascens: sic evenit in additione, in qua pluribus numeris datis, quænam sit omnium summa inquiritur. 4. denique cum cognito toto, & parte aliqua, quæritur quænam sit pars reliqua, quemadmodum fit in subtractione, & divisione, ut si quærat quæ dies remaneant ex 29., auferendo 15. respondebitur, restant 14.

§. 239. Advertendum hæc, quod in istis duobus postremis quæstionum generibus, nomine *partis* omne id intelligendum est, quod in re quomodolibet est, indicat nimirum rei *modos*, *proprietates*, *accidentia*, & ge-

& generatim attributa omnia .

§. 240. Tandem cujuscunque naturæ sit solvenda quæstio , distinctè animo tenendum est .

1. *Id , quod præcisè quæritur , h. e. quæstionis ipsius apex præ oculis est habendus . Nam „ evitan-
„ dum est nonnullorum vitium , qui præcipiti , &
„ inconsulto animi imperu responsa , & solutiones
„ dare conantur , priusquam bene ex circumstantiis ,
„ aliisque indiciis constiterit , quid quærat , ex qui-
„ bus , cum ipsis offertur , id esse , quod quæritur ,
„ cognoscere possint : non aliter quam si servus ju-
„ bente herò amicum accersiri , protinus se in pedes
„ conjiceret , nondum audito ejus nomine , quem ex
„ amicis herus conventum cupit (a) .*

2. *Quæstionis titulus clarè exponatur ; simulque quod ignoratur notis quibusdam signetur ; ut scire tandem possimus , veritate detecta , hoc illud esse , quod quæ-
rebat .*

C A P U T II.

*De Adalytica Methodi regulis ; seu de methodo stu-
dendi , & primo de legibus illis , quæ utrique
methodo sunt communes .*

§. 241.

Variæ sunt regulæ illæ , quas pro utraque metho-
do ; analytica nimirum , & synthetica Aucto-
res statuunt : utiliores vero sunt sequentes :

1. *Sive veritatem inquiras , sive doceas . a. notionibus ,
& facilioribus incipito , atque hinc pedetentim ad dif-
ficilia , & ignota progredito . Est regula isthæc fax
illa , quæ lumen menti præbet , ut ipsa neglecta nec
qui philosophatur ulterius progredi , nec qui alios do-
cet Auditorum mentes illustrare queit .*

2. *In*

(a) Auctor art. cogit. Part. IV. cap. 2.

2. In singulis gradibus seriei iudiciorum, quæ rationatio continetur, curato, ut eadem servetur evidentia, aut certitudo, quæ primum præstabilita est; ut nempe non tantum secunda iudicia necessariam importent cum primis connexionem, cum tertiis secunda, quarta cum tertiis, & sic porro; sed ut eam connexionem tu clare perscrutaberis, clareque, atque distincte veritatem eorum iudiciorum, quæ ex primis corrivantur, intelligas. Hoc siquidem modo tantum mens illustrari potest.

3. Sive inquiras, sive doceas tantum verborum adhibito, quantum ideis nris concipiendis, vel explicandis, sat esse queit: stylo facili, ac naturali semper utitor: a verborum tandem copia, & a stylo declamatorio, & tragico caveo. Intellectus enim non verborum copia, sed rationum efficacia percellitur. Stylo autem declamatorio, & tragico non suasio, sed commotio habetur.

4. Omne totum in suas partes, omne genus in suas species, quoad fieri potest, dividito, & membra singula diligenter examinato. Nequit sane res confusè, ac permixtè expedi, atque dignosci.

5. Vocabula singula si vaga sint, obscura, atque confusa, per ipsorum definitiones, & quidem communiter receptas declarato, eodemque in sensu semper intelligito. Secus enim, vel quid quæris, ignorabis, vel quod doces Auditores latebit. Hæ sunt leges illæ, quæ utrique methodo communes sunt; modo canones illos trademus, qui ad methodum analyticam spectant.

§. 242. Quicumque igitur ignoratam veritatem disquirere cupit, vel quætionem quamlibet expedire, præter traditas (§. 240.) regulas, sequentes quoque studiosè advertat.

1. Perpende num animum aptum habeas, idoneusque sis ad veritatem inveniendam, vel quæsitum solvendum, ne aut inutiliter divageris, aut ridicula prorsus, & inepta proferas. Sunt enim nonnulli, qui phi-

philautia ducti, cuique massæ manus imponunt, cum tamen scientias ne quidem a longe salutaverint; adversus hos sic cecinit Venustinus noster:

*Sumite matoriem vestris, qui scribitis, equam
Viribus, & versate diu, quid ferre recusent,
Quid valeant humeri*

2. *Singulis valedicendum est antea præconceptis quocumque ex fonte præiudiciis: his siquidem mediis rapimur in errorem, nec vera respicimus.*

3. *Auctores ea de re, cujus veritas inquiritur, agentes idonei, & meliores seligantur, in quibus studiosè versetur. Quanti namque emolumenti lectio sit optimorum Auctorum, nemo sanæ mentis ignorat.*

4. *Uni Facultati addictus, ab aliarum studio se abstineat. Fert enim commune adagium: pluribus intentus, minor est ad singula sensus; & ut Seneca monet (a): qui quo destinavit pervenire vult, unam sequatur viam, non per multas vagetur; non ire istud, sed errare est.*

5. *Non multa legenda, sed multum. Sic egregiè notat Seneca, curiosulos damnans, qui per varios Auctores, & scripta properanter currunt, inquit (b): „Primum argumentum compositæ mentis existimo, „posse consistere, & secum morari. Illud autem videtur, de, ne ista lectio multorum Auctorum, & omnis „generis voluminum habeat aliquid vagum, & in- „stabile. Certis ingeniis immorari, & innutrirî oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat, nusquam est, qui ubique est. In peregrinatione vitam agentibus hoc evenit, ut multa hospitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat necesse est iis, qui nullius se ingenio familiariter applicant, sed omnia cursim, & properantes transmittunt. Non prodest cibus, nec corpori accedit, qui statim sumptus emittitur. Nihil æquè „fani-*

(a) *Epist.* 45.

(b) *Epist.* 2.

„ sanitatem impedit , quam remediorum crebra mutatio . Non venit vulnus ad cicatricem , in quo crebro medicamenta tentantur . Non convalescit planta , quæ sæpe transfertur ; nihil tam utile est , quod in transitu proficit . Distrahit animum librorum multitudo . Itaque cum legere non possis quantum habueris , sat est habere quantum legas . Sed modo , inquis , hunc librum evolvere vole , modo illum . Fastidientis stomachi est multa degustare : quæ ubi varia sunt , & diversa , cō inquinant , non alunt . Probatos itaque semper lege : & si quando ad alios divertere libuerit , ad priores redi .

6. *Res , cujus veritas inquiritur ad modum questionis reducatur , & quantum fieri potest simplicis , vel saltem haud nimis compositæ . Compositio siquidem menti humanæ finitæ , ac limitatæ confusionem parere solet .*

7. *Exposito questionis sensu , omnes separatim termini definiantur , qui ad veritatem determinandam inservire debent . Ad perfectam namque rerum intelligentiam nil magis confert , quam distincta eorum notitia , quæ ad posteriora exponenda , sive probanda debet inservire .*

8. *Sicuti in terminis , ita & in definitionibus a communi sensu non est recedendum ; sed si aliquando contingat terminos præter communem sensum usurpare , hujusce novæ acceptionis ratio reddi debet .*

9. *Terminorum definitionibus subjiciantur Scholia , & Animadversiones , ut res quæ controversitur magis , magisque innotescat .*

10. *Dissentientes Auctorum opiniones sincerè perpendantur , & adnotentur . Sic enim in promptu habebimus quidquid alii sentiant .*

11. *Quod si res , quæ controversitur per solas adnotatas definitiones ita evidens non evadat , ut ab omnibus intelligatur , tunc Axiomata , Postulata , aut tandem hypothesis aliqua adhibeatur . Ad axiomata quod spectat , nullum admittatur , nisi per se notum*

sit, atque evidens ex terminis ipsis, quæ constat; quod si aliquod hujusmodi principium non sit tale, & explicatione aliqua egeat, utpote ex alio evidentiori deductum, pro secundario, non primario admitti poterit; secus enim demonstrationes, quæ ex principiis certis, ac evidentibus desumi debent, tanti momenti haud erunt ad contrarium sentientes perstringendos. Hac pariter ratione adhibeantur Postulata, quæ propositiones illæ sunt, quarum veritas ex eo manifestissima evadit, quod ab Adversariis illimet veritati acquiescentibus facile conceditur. Hypothesis autem græcè, idem latine significat, ac *una propositio posita super aliam*, ut ista: *Si diabolus est Angelus; diabolus non habet corpus*; prima positio, h. e. si diabolus &c. hypothesis; secunda autem *diabolus* scilicet &c. thesis nuncupatur; hinc istius veritas ab illius veritate, tanquam a sua conditione pendet. Hypothesis igitur definitur merito: enunciatio quædam a mente conficta vel ad veritatem explicandam, vel ad veritatis alicujus causam, rationemque, quæ vel penitus ignota, ac obscura est, determinandam. Duplici ergo modo hypothesis formari potest, & pro revelanda rerum veritate, & pro vera ipsius causa assignanda: sic primo modo hypothesis formaret, qui autem naret: *mentem humanam ideas in se gignere*; & ab aliis non intellectus, fingeret mentem ad modum speculi alicujus; ideas vero ad instar imaginem in illo depictarum. Secundo modo hypothesis institueret, qui causam, cur Philippus ex. gr. magnis febribus teneatur, assignare cupiens, mente confingeret, Philippum laboribus, vigillis, esui, & potui, aliisque hujusmodi afflictivis causis plurimum incumbuisse. Usus hypothesicon in Physicis frequentissimus est.

12. *Propria sententia si affirmans est, affirmativè, si negans, negativè determinetur; tum ope definitionum præmissarum, axiomatum, experimentorum, aliarumque propositionum antea demonstratarum, probetur, atque demonstratur.*

13. Op-

13. *Opposita rationes, & momenta, quæ stabilitatem affectionem evertere possunt, ingenuè referantur, & penitus diluantur.* Secus enim determinata propositio pro certa, & indubia, ex motivis in conversum militantibus, haberi non poterit. Utile ergo quammaximè est, concludit S. Aug. (a), *ut quidquid contradici potest, si occurrerit, refutetur, ne ibi occurrat, ubi non sit, qui respondeat; aut præsentì quidem, sed tacenti occurrat, & minus sanatus abscedat.*

14. *Digressiones fugiantur perattente:* Memoriz namque, & intellectur confusionem parere solent. Fit siquidem, loquitur S. Doctor (b), *ut cum incidentes quæstiones, aliæ quæstiones, & aliæ rursus incidentibus incidentes pertractantur, atque solvantur, in eam longitudinem ratiocinationis extendatur intentio, ut nisi memoria plurimum valeat, atque vigeat, ad caput, unde agebatur, disputationator redire non possit.*

15. *Cognitiones, quas studio hausimus, cum Viris doctis conferantur.* Ut enim pictores, ad rem Tullius (c), & ii, qui signa fabricantur, & verò etiam Poetæ, suum quisque opus a vulgo considerari vult, ut si quid reprehensum sit a pluribus, id corrigatur, hique & secum, & cum aliis, quid in eo peccatum sit, exquirunt, sic aliorum iudicio per multa nobis & facienda, & non facienda, & corrigenda sunt.

16. *Quidquid studio in dies consequitur in scriptis referatur; simulque pacato animo perpendatur.* Nulla res tantum, ait Cicero (d) *ad dicendum profuit, quam scriptio.* Et S. Aug. ego ipse, loquitur (e), *multa quæ nesciebam, scribendo me didicisse confiteor.*

(a) Lib. 4. de Doctrina Christiana cap. 20.

(b) Idem ibid.

(c) Lib. 1. de Offic. cap. 62.

(d) In Bruto cap. 24.

(e) In Prolog. lib. 2. de Trinitate.

De Methodi Synthetica regulis; sive de methodo docendi.

§. 243.

Syntheticam methodum adhibes, cum quæ didicisti, alios docere cupis. igitur.

1. *Curato ut ea doceas, quæ tu, quod perfectius potest, calles.* De se numque arrogantius sentire est, ea docere, quæ vel nos fugiunt, vel per summa capita tantum fuere agnita.

2. *Aptos, ac idoneos Auditores eligito, nec desiciendo eos cito relinquito.* Sapientia enim, ad rem Seneca (a), ars est, certum petat, eligat profecturos, ab his, quos desperavit, recedat, non tamen cito relinquat, sed in ipsa desperatione extrema remedia tentet.

3. *Facultatis, cui Auditores operam dant, emolumentum, & excellentiam explicato.* Sic discipuli alliciuntur, atque amorem erga ipsam in dies concipiunt.

4. *Quidquid doces, breviter, clarè, ordinatèque tradito.* Brevitatem itaque, ait C. Plinius II. cui studium esse confiteor, si causa permittat, alioquin pravaricatio est transire dicenda. Pravaricatio etiam cursim, & breviter attingere, quæ sint inculcanda, insigenda, repetenda (b). Brevitatem hanc commendavit Poeta, dum cecinit (c):

*Quidquid præcipies, esto brevis, ut cito dicta
Percipiant Animi dociles, teneantque fideles.*

Omne supervacuum plane de pectore manat.

5. *Quidquid doces, audientium memoriæ insigatur, curato:* sic enim exultabis, cum præterita, ab ipsis quaesieris.

§. 244.

(a) Epist. 29.

(b) Lib. 1. epist. 20.

(c) Horat. Art. Poet. v. 335.

§. 244. Quod autem Auditores respicit, sequentes monstrant canones:

1. *Debet studens præter magnam discendi cupiditatem, Præceptoris lectioni unice incumbere, eamque primò bene intelligere, & postea ad litteram, ut dicitur, memoria committere. Ex hoc enim non modicam sibi advenire experietur utilitatem; in primis namque familiaris ipsi evadet latina eloquutio, quam semper in promptu habere, magni est: eosdem insuper terminos, easdemque voces adhibendo, queis Magister utitur, facilius ejus ideas terminis illis alligatas, assequitur: memoria demum sic faciendo paulatim augetur; ex repetitis siquidem actibus, fit habitus; & ut Ovidius noster concinit:*

*Gutta cavat lapidem, non bis, sed sæpe cadendo.
Quid magis est durius saxo, quid mollius unda?
Dura tamen molli saxa cavantur aqua.*

2. *Quotidianis lectionibus non sit contentus, sed præteritas cum illis præsertim connexionem habentes, frequenter adeat. Ignavi siquidem Auditoris est diurnis lectionibus incumbere, vel cursim tantum illas attingere.*

3. *Quidquid in dies dicit, cum aliis sociis semper conferat mutuis interrogationibus; simulque quamdiu sub Magistri disciplina moratur a libris absteineat. Ex multitudine namque, & varietate rerum confusio magna nascitur.*

4. *Magistri opiniones, ac sententias non ideo veras præcisè existimet, quia ipse dixit, ita rem se habere, sed rationes, quibus ad illas probandas utitur, animadvertat, atque perpendat, ex quarum efficacia illas veras judicet, donec majori fulcitus cognitione, si veritati aut consonas adinvenerit, illas penitus rejiciat. Poterit inquam id præstare studens, quando amplius sub Præceptoris disciplina non extat.*

§. 245. Postremo illas relinquo leges, juxta quas in omnibus se gerere debet discipulus cum suo Magistro, utpotè illæ cuique vel ex ipso rationis lumine

innotescant . Solum dicam cum Seneca (a) : „ Præ-
 „ ceptorum , & Medicorum magna caritas , magna
 „ reverentia sit . Ne dicas nihil quidquam his debere
 „ te , nisi mercedulam . Nam primo quædam pluris
 „ sunt quam emuntur , Emis a Medico rem inæsti-
 „ mabilem ; vitam ac valetudinem bonam : a bona-
 „ rum artium Præceptore , studia liberalia , & animi
 „ cultum . Itaque his non rei pretium solvitur , sed
 „ laboris , quod a rebus suis advocati nobis vacant .
 „ Deinde & medicus , & præceptor sæpe in amicum
 „ transeunt , & nos non tam arte , quam vendunt ,
 „ obligant , quam benigna , & familiari voluntate .
 „ Hoc cum factum est , tam medico , quam præcep-
 „ tori prætium operæ solvitur , animi semper debe-
 „ tur „ . Nec non & cum Quintiliano , sic agen-
 „ te (b) : „ Id præcipue monendi sunt Adolescentes ,
 „ ut ament Præceptores suos non minus quam ipsa
 „ studia ; & existiment eos Parentes esse , non qui-
 „ dem corporum , sed mentium . Multum hæc pie-
 „ tas confert ad felicem exitum studiorum . Itaque enim
 „ & libenter audient , & dictis credent , & esse Ma-
 „ gistrorum similes concupiscent ; in ipso denique
 „ coetu scholarum læti , & alacres convenient ; emen-
 „ dati non irascuntur , laudati gaudebunt , ut sint caris-
 „ simi , mereri conabuntur . Nam ut præceptorum
 „ officium est docere , sic discipulorum præbere se do-
 „ ciles : alioqui neutrum sine altero sufficiet „ . Tan-
 „ dem cum M. Aurelio Imperatore , sic loquente (c)
 „ concludamus : „ Diis acceptum refero , quod bonos Præ-
 „ ceptores habuerim , quod illos maturè evexerim ad
 „ honores quos expetere videbantur : quod mihi quo-
 „ que copia fuerit Magistrorum , qui ad educandos
 „ liberos meos essent idonei (d) . „ Imo tantum ho-
 noris

(a) Lib. 6. de Benef. cap. 15.

(b) Lib. 2 cap. 2.

(c) Lib. 1. §. 17.

(d) Senec. lib. 2. de ira cap. 2.

noris Magistris suis detulit, ut imagines eorum aureas domi inter Lares Deos, haberet, ac sepulchra eorum hostiis, & floribus semper honoraret.

C A P U IV.

De methodo disputandi.

§. 246.

Disputatio quedam est studiosa contentio, seu pugna inter duos in aliqua resolvenda questione; quorum unus *defendens* opponens alter vocitatur. Primus thesim, h. e. propositionem aliquam tuetur; secundus eandem oppugnat, ac evellere nititur. Disputationis emolumentum, modo ea non abutamur, magnum est: *linguorem, enim*, loquitur Petrus de Crofa (a) *privata meditationis, utraque disceptatio* (privata nempe, & publica) *supplet; promptam* tum ad cogitandum, tum ad eloquendum *facultatem conciliat; acuit ingenium, & judicium in veri a falso discrimine roborat, dum talibus in exercitiis objecta ab omni parte versantur, occasionesque præbentur eorum excogitandorum, quæ alias in mente forte nunquam venissent.* Quomodo autem disputatio institui debeat, diximus (§. 240.); modo quasdam disputationis leges tam generales, quam particulares trademus.

§. 247. Regulæ generales disputationis sunt sequentes.

1. *Nulla de iis instituenda est disputatio, quæ per se nota, evidentissima, certissimaque sunt; ceu & de iis, quæ hominis captum planè superant, ac excedunt.* Disputationis siquidem cujuslibet scopus est, ut rerum veritas manifestetur: quæ ergo per se nota sunt, nullum subire debent disputationem. Nulli quoque

que disceptationi subiecta esse debent, quæ nequeunt mente capi : ubi namque , ad rem S. Aug. (a) de re obscurissima disputatur , non adjuvantibus Divinarum Scripturarum certis , clarisque documentis , cohibere se debet humana præsumptio , nihil faciens , partem alteram declinando .

2. Antequam disputatio incipiat , breviter , nitidèque id exponatur , in quo volumus disceptando versari . Secus enim nec rectè differi , nec ad finem unquam perveniri potest .

3. Disputantes sint in colloquio mites , in audiendo quieti , & attenti , in reponendo blandi , in docendo officiosi . In collatione itaque , sunt Augustini verba (b) disputationis hoc cavendum est , ne prurumpantur in litem , quod certe caveri a modestis ac mitibus & potest , & solet .

§. 248. Regulæ autem particulares disputationis sunt quæ sequuntur tam pro defendente , quam pro opponente :

1. Defendens obsequenter semper , ac honorificè opponentem excipiat , ejusque argumenta fideliter , & ad verbum quantum fieri potest , repetat , ne ea terminorum mutatione propositi argumenti genuinus sensus mutetur , contrà ac opponens intelligit . Id enim & munus defendentis est , & candidi animi argumentum .

2. Argumenti repetitione hoc modo peracta , defendens perattentiè super omnes illius propositiones reflectendo , juxta morem scholæ respondeat , h. e. concedendo veras ; modestè negando falsas , & ambiguas , vel equivocas distinguendo . Sic namque in apertum veniet , quod delitescit .

3. Ad omnes quoque terminos attendat , nullumque qui ambiguus sit , permittat ; si vero opponens aliquem terminum ignotum proferat , tunc defendens illius explanationem quærat , & tunc eundem vel concedat , vel negat .

4. Di-

(a) Lib. 2. de peccator. merit. cap. 36. num. 59.

(b) Lib. 4. contra Crescon. cap. 3.

4. Diligentissimè animadvertat defendens, ne quid tanquam certum, aut sibi concessum adversarius assumat, quod nec concessum fuerit ab ipso, nec pro certo jure haberi possit.

5. Si totum opponentis argumentum, vel aliqua ejus propositio supponat aliquid, quod alienum a veritate sit, tunc modestè dicat: nego suppositum argumenti, aut minoris.

§. 249. Quod tandem ad opponentem pertinet, sequentibus continetur legibus:

1. Opponens contra expositam a defendente assertionem, seu thesim suam producat argumentum ea brevitate, qua facilius possit a defendente repeti.

2. Quamcumque defendens propositionem neget, ipsam opponens probet, omnesque illius responsiones directè oppugnet. In hoc enim opponentis munus situm est.

3. Caveat, ne medium terminum, quod primo ad thesim impugnandam assumpsit, mutet. Secus namque dedecus ipsi non deerit.

4. Nihil tanquam certum opponens assumat, quod jure a defendente negari possit, vel in dubium verti.

5. Difficultatis objecta nodo soluto, quiescat, nullumque aliud medium assumant.

6. Ultimo si opponens victoriam in se inclinare viderit, argumenti vim Assessoribus se aperuisse contentus finem oppugnationi imponat, minimè a defendente querendo, ut proposita difficultati faciat satis. Sic namque fiet, inquit Petrus de Crosa (a), ut opponentis modestia delinitus respondens, ab errore deduci se patiat, quem obstinatè defenderet, odio atque pudore a vero contemplando alienatus.

De methodo circa Auctoritatem : ubi Critices principia exponuntur.

§. 250.

Nemini dubium est, inquit B. Aug. (a), *gemino pondere nos impelli ad discendum; auctoritatis, atque rationis*. De facto quidquid cognoscimus, aut per fidem ab aliis accepimus, aut evidentibus ex principiis ratiocinando nos ipsi deduximus; hinc subdit S. Doctor ibid: *quod intelligimus debemus rationi, quod credimus, auctoritati*. Primum scientiam constituit; secundum vero fidem. Fides vel est divina, vel humana: Illam efficit auctoritas divina; istam autem, humana. Et quoniam plura superius diximus relatè ad iudiciorum, & ratiocinationum errores; ita hic nonnulla exponemus, quæ ad Auctoritatem spectant, & fidem in nobis constituunt: præcipua hinc Critices principia explicabimus. Est autem Critica ex P. Honorato a S. Maria (b): *ars iudicii ferendi de factis historiam constituentibus, de operibus ingenio partis, de eorum variis lectionibus obviis, de sensu, stylo, & auctoribus*.

Regula humanam mentem dirigentes in iis credendis, quæ ab Auctoritate Divina pendent.

§. 251. Divina auctoritas constat, cum Deus docet. Plura itaque attendenda sunt, ne mens hac in parte erret.

1. *Non idè quædam sunt inficienda, quia apimè comprehendi nequeunt*. Plura siquidem conspiciuntur in rerum natura phænomena, permulti effectus, puta magnetis, gravitatis, luminis, siderum, mutui commercii animæ cum corpore, aliaque id

(a) Lib. 3. *contrà Academ.* cap. 20.

(b) Tom. 1. *Animadv. in regulas Critices*.

id genus innumera , quæ certissima sunt , & tamen in dubium vertere nefas omnino est , sanumque Philosophum dedecet . Fatenda hinc potius est intellectus nostri imbecillitas , quam ea inficiari , quæ intelligere haud quimus . Numquid ideo , eleganter B. Aug. fatur (a) *negandum est quod apertum est , quia comprehendendi non potest quod occultum est ?*

2. *Deus aliquid revelando , nec fallere potest , nec falli .* Magis enim falsa esse possunt , quæ certissima , & evidentissima sensibus nostris apparent , quam quæ per revelationem nos docet Optimus , Maximus Deus , cujus natura bonitas , cujus attributum veritas est .

3. *Evidentia ergo in iis postulanda non est , nec intrinseca eorum ratio quarendæ , quæ nobis proponuntur credenda .* Quæ siquidem apparent , appositè S. Gregorius Papa ait (b) , *jam fidem non habent , sed agnitionem .*

4. *Ea insuper omnia assensu firmissimo sunt tenenda , quæ Divina , h. e. Dei , Ecclesiæ , & Sanctorum Patrum innititur auctoritatibus ;* Dei quidem in Scripturis Sacris , vel Traditionibus per Apostolos , aut per alios loquentis auctoritas infallibilis est : quod enim , ad rem B. Aug. (c) *universa tenet Ecclesiæ , nec Conciliis institutum , sed semper retentum est , non nisi auctoritate Apostolica traditum rectissime creditur .* Ecclesiæ pariter auctoritas hujusmodi est : dicitur siquidem ab Apostolo (d) : *columna , & fundamentum veritatis ;* atque porte inferi adversus eam prevalere non possunt (e) . Vel Romani Pontificis : Divo namque Petro , ejusque successoribus promisit Christus , dicens (f) : *Rogavi pro te , Petre , ut non deficiat fides*

(a) *De domo Persev.*

(b) *Homil. 26. in Evang.*

(c) *Lib. 4. de Baptis. contra Donat. cap. 4.*

(d) *Epist. 1. ad Timoth. cap. 3. v. 15.*

(e) *Matth. cap. 16. v. 28.*

(f) *Lucæ cap. 22. v. 32.*

fides tua: Tu es Petrus, & super hanc petram edificabo Ecclesiam meam (a): Sic quoque se habet auctoritas Ss. Patrum; ab ipsis enim universa repræsentatur Ecclesiæ doctrinā, atque idcirco fieri nequaquam potuit, ut in iis, quæ ad Religionem spectant omnes simul erraverint „Solis eis Scripturarum libris, loquitur S. Aug. (b), qui jam Canonici appellantur; didici hunc timorem, honoremque deferre, ut nullum eorum auctorem, scribendo, aliquid errasse, firmissimè credam; ac si aliquid in eis offendo litteris, quod videatur contrarium veritati, nihil aliud, quam mendosum esse codicem, vel interpretem non assequutum esse, quod dictum est, vel me minime intellexisse, non ambigam. Alios autem ita lego, ut quantalibet sanctitate doctrinaque præpolleant, non ideo verum putem, quia ita ipsi senserunt; sed quia mihi vel per illos auctores Canonicos, vel probabili ratione, quod a vero non abhorreat, persuadere potuerunt“.

5. Diximus: *fieri minimè potuisse, ut omnes Ss. Ecclesia Patres in materia Fidei, & Religionis errarent*. Siquidem in rebus purè naturalibus non tanta eorum quilibet fuit infallibilitate decoratus, ut haud potuerint erroribus subjici.

6. In disciplinis naturalibus, humanisque artibus Ss. Patrum auctoritas majoris non est ponderis, illorum Philosophorum auctoritate, quos ipsi Patres sunt secuti: unde tanti præcise hac in parte valent Ss. Patrum dicta, quanti valent rationes, quæ illa nituntur. „Sancti namque Auctores, egregiè monet Melchior Cano (c) non erant adeo solliciti, in Philosophiæ dogmatis perscrutandis, quin Philosophorum libros, ut totos sese Divinæ Sapientiæ darent, aut valere sinebant, aut etiam interdum a limine saluta-

(a) *Matth.* 16.

(b) *Epist.* 19. ad Hieron.

(c) *De locis Theol.* lib. 7. cap. 3.

lutabant. Hinc apertè patet, quo plausu, est
 „ Cl. Ludovicus Antonius Muratorius (a) excipiendi
 „ sint illi, qui in physicis, in historiis profanis, &
 „ hujusmodi argumentis Augustinum, Thomam, Bo-
 „ naventuram, Antonium aliosque sanctitate simul,
 „ & eruditione celebres viros producunt, rati se in
 „ istorum auctoritate firmissimum suis sententiis com-
 „ parasse præsidium, & ad ista certe magna nomina
 „ incutiendum esse mirum suis adversariis timorem.
 „ De facto, ut idem proseguitur: Ss. Patres in hisce
 „ humanis artibus, ac scientiis non Christum, sed
 „ Platonem, sed Aristotelem, sed Avicennam, ho-
 „ mines scilicet impios, aut cæcos habuere Magi-
 „ stros, aut suum intellectum fallacem, aut alios
 „ homines erroribus obnoxios sequuti sunt. Quid
 „ ergo hic certi a Ss. Patribus polliceri tibi possis?
 „ Tantum fane eorum dicta valebunt apud cordatos
 „ viros, quantum rationibus, & robustissimis, neque
 „ fallacibus argumentis nitentur.

Regula pro humana auctoritate.

§. 252. Quoad humanam auctoritatem, quoad res
 nimirum, quæ ab Auctoribus vel per narrationem,
 vel per dogmata nobis traduntur, sequentes attenden-
 di sunt canones:

1. *Fides humana ex se errori est obnoxia; fierique
 potest, quod ille ipse, qui aliquid nobis pro vero af-
 firmat, decipiatur.* Omnis namque homo fallere po-
 test, & falli; fallere quidem ex malitia, & pravo
 voluntatis effectu; falli autem ex intellectus imbe-
 cillitate, ac finitate; & hoc sensu illud Prophetæ
 verificatur: *omnis homo mendax.* „ Nihilominus ta-
 „ men aliqua, quorum notitiam per fidem humanam
 „ habemus, non minus certa, & indubia a nobis
 „ credenda sunt, quam si geometricis demonstrationi-
 „ bus essent stabilita. Horum ex numero ea sunt,
 „ quæ cognoscimus ex testimoniis continuis, obfir-
 „ matif-

(a) De Ingeniorum moderatione cap. 21.

„ matisque multorum hominum, quos moraliter im-
 „ possibile est conspiravisse ad aliquid pro vero testi-
 „ ficandum, quod verum non sit. Ex. gr. homines
 „ naturaliter averfatissimi sunt ab Antipodibus vel
 „ concipiendis, vel credendis; attamen quamvis nun-
 „ quam fuerimus, ubi adversa nobis vestigia moven-
 „ tur, nihilque cognoverimus, nisi per fidem huma-
 „ nam, emotis mentibus ut finis oportet, si creda-
 „ mus Antipodas non esse. Citra etiam dementiam
 „ affirmari non potest, Cæsarem, Pompejum, Ci-
 „ ceronem, Virgilium olim nullos fuisse, præter
 „ inania in fictis ad voluptatem fabulis nomina (a).

2. Nullius hominis tanta auctoritas est, ut intel-
 lectum nostrum captivet. Vitium hocce omnes no-
 scunt, damnant omnes, non omnes tamen vitant. „
 „ Nescio enim, inquit Lactantius (b), quomodo ple-
 „ nique errare malunt, eamque sententiam, quam
 „ adamarunt, pervacacissime defendere, quam sine per-
 „ tinaciar quid constantissime dicatur exquirere; a
 „ quibus si persuasionis rationem exquiras, nullam
 „ possunt reddere, sed ad majorum iudicia confu-
 „ giunt, quod illi sapientes fuerint, illi probaverint,
 „ illi scierint quid esset optimum; seque ipsos, sen-
 „ sibus spoliant, ratione abdicant dum alienis erroribus
 „ credunt. Atque unam soli errarent, soli decipe-
 „ ri vellent; alios etiam in consortium sui mali
 „ trahunt. quasi habituri solatium de perditione
 „ multorum.

3. Universalis, & constans populorum omnium, aut
 plurimorum in aliqua re consensus, certissimum est
 veritatis argumentum. Ex lege prima colligitur; &
 ut egregie ait Tullius (c): neminem omnes, & ne-
 mo omnes unquam fefellit; & alibi (d): omni in re
 omnium

(a) Auctor Att. cogit. Part. IV. Log. cap. 12.

(b) Lib. 5. Institut. cap. 20.

(c) Lib. 1. de nat. Deor.

(d) Lib. 1. 44. Tuscul.

omnium gentium consensus lex naturæ putanda est.

4. Credendum potius est paucis doctis, atque peritis, quam indoctorum multitudini. Ad aliquid inveniendum, ad rem S. Aug. (a), nihil multitudinem prodesse cæcorum; uti se habent ignari, vulgaresque homines.

..... fruges consumere nati,
Sponsi Penelopes, nebulones, Alcinoique
In cute curanda plus æquo operata juvenus,
Cui pulchrum fuit in medios dormire dies; &
Ad strepitum cithara cessatum ducere curam.

5. Perito in arte sua credendum est. Hoc ipso enim quod peritus est, perfectè rei, de qua loquitur, notitiam callere debet.

6. Sola facti alicujus possibilitas auctoritatem non efficit. Ex quo siquidem res aliqua sit, vel fuerit possibilis, non sequitur eam esse, vel fuisse: a potentia namque ad actum non tenet illatio, ac vel ipsi Logicæ Tirones docent., Debet igitur hic loco axiomatis certi, & indubii esse, quod sola rei possibilitas ratio sufficiens non est ad fidem generandam; & quæ potest quid rationabiliter credi, quamvis credatur impossibile non esse, contrarium accidisse: adeo ut e duobus eventibus, alter tantum credi possit contigisse, licet uterque possibilis censeatur; concludit auctor artis cogitandi (b).

7. Præstantium Virorum, summorumque Philosophorum opiniones tam faciliè rejici, vel reprehendi non debent; ab iisque si evidens ratio, vel manifesta experientia recedendum dicet, id fiat, salva semper, qua illis jure debetur, reverentia. Ut enim eleganter Quintilianus scripsit (c): neque id statim legenti, persuasum sit, omnia utique esse perfecta, quæ magni Auctores dixerint. Nam & labuntur aliquan-

(a) Lib. 2. contra Julianum cap. 10. n. 32.

(b) Log. Part. IV. cap. 13.

(c) Lib. 10. Institut. Orator. cap. 1.

„ quando, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum
 „ suorum voluptati; nec semper intendunt animum,
 „ & nonnunquam fatigantur; cum Ciceroni dormi-
 „ tare interim Demosthenes, Horatio vero etiam
 „ Homerus ipse videatur. Summi enim sunt, homi-
 „ nes tamen... Modestè ergo, *concludit idem*; &
 „ circumspècto iudicia de tantis viris est pronuntian-
 „ dum, ne (quod plerisque accidit) damnent, quæ
 „ non intelligunt. At si necesse est in alteram erra-
 „ re partem, omnia eorum legentibus placere, quam
 „ multa displicere, maluerim.

8. *Testis semel etiam mendacis nulla est auctoritas, fides nulla. Sicuti & Scriptoris illius, qui auctoritates mutilat, textus truncat, interpolatque, & documenta malitiosè suppressit, quæ ipsius doctrinæ adversantur.* Hi siquidem & veritatem occultandi, & alios decipiendi, propriamque sententiam licet erroneam, ceu veram propugnandi voluntatem habent: nullam idcirco merentur fidem, modo palinodiam haud concinant, & quidem publicam; nec non infallibilia constantiæ suæ signa non præbeant: *ubi semel quis pergeraverit, ad rem Cicero (a), ei credi postea, etiamsi per plures Deos juret, non oportet.*

§. 253. *Alit incredibile dictu est, quam crebro utrumque postremum sano Scriptore indignum, & abominabile vitium nedum in factorum narrationibus, verum ipsis in libris tam profanis, quam sacris, passimque occurrat: quot enim mendacia, textuum mutilationes, testimoniorum interpolationes, falsas auctoritatum interpretationes, &c. non induxere in Facultatibus singulis, præsertim in Sacris Litteris Infideles, Hebræi, Hæretici, alique hujus fursuris homines?* „
 „ Antequam Reges, *apposuit Galenus loquitur (b)* qui
 „ erant Alaxandriæ, & Pergami de possessione veterum
 rum

(a) Pro C. Rabirio Postumio.

(b) Comment. 1. in Hippocr. de natura hominis
 ad text. 42.

rum librorum studiosè contenderent, nondum ullum falso inscribatur opus. Sed postquam primum accipere cœssent, qui antiqui alicujus hominis scripta iis afferebant, sic demum multa falsa inscribentes adportabant. *Et alibi (a) inquit:* temporibus Attallicorum Regum, qui de acquisitione librorum inter se contendebant, coepit fraus circa inscriptiones, & dispositiones librorum ab iis fieri, qui pecuniæ causa ferebant ad Reges viro- rum illustrium scripta. Quinimo & ipsimet Ss. Ecclesiæ Patres passim de fraudibus lamentantur ab hæreticis illatis, dicentes: Hæreticos, ut somniis suis auctoritatem conciliarent, libros, quibus ea in vulgus profeminabant, celeberrimi cujusque Ecclesiæ Doctoris, immo & Apostolorum ipsorum nominibus inscribere ausos esse: Dionysius Corinthiorum Episcopus queritur, se vivente, Ministros diaboli epistolas suas zizaniis complevisse, apud Euseb. h. e. lib. 4. cap. 23. Amphilochius Episcopus Iconii de supposititiis hujusmodi libris commentarium inscripserat, qui temporum injuria periit (*) Hæc Genuensis (b). Cui addimus, quod Sixtus Senensis de libranis sui temporis scripsit (c)., Librarii nihil, inquit, præter questum arte sua quærentes, novos quotidie librorum fœtus emittunt adulterinos, supposititios, pseudepigraphos, & nothos, præpositis absque ullo judicio & pudore in frontispiciis operum, quo ipsa & cæsius, & citius vendant, falsis auctorum inscriptionibus. Hoc sane artificio supposuerunt nobis inter multos spurios. partus quæstiones in Genesim Philonis Judæi, quæstiones Justinii Philosophi, & Martyris ad gentes, &c. „

H

Ad

(a) Idem *præf. comment. 2.*

(*) Laudatur in Concilio Oecumenico VII. act. 3. tom. 3. veteris editionis.

(b) Art. Log. cap. 7. §. 3.

(c) *Præf. sue Biblioth.*

Adversus hos itaque ex fraude concreati, aliosque hujus pessimæ farinæ homines; sit

C A P U T VI.

De methodo dijudicandi genuina Scriptorum opera a spuris, integra a corruptis, vel mutilatis, aut interpolatis.

§. 254.

Varios adsignant Auctores Canones, juxta quos se gerere debet Vir studiosus in discernendis genuinis Auctorum libris a supposititiis, integris a corruptis; nos autem ad sequentes reducimus.

1. *Spurium, ac suppositum dicendum est opus illud, quod alicui vetusto adscribitur Auctori, dum ex antiquis codicibus id minimè deducitur. Corruptam vero autumandum illud, in quo aliquid deest, quod in novis reperitur. Mutilatum denique illud, in quo aliquid est, quod in novis deest codicibus. Regulæ hujus ratio patet ex eo, quod nullum est genuinitatis, & integritatis libri alicujus argumentum, præter antiquitatis judicium ab ipso Auctoris tempore per aliqua sæcula sibi tenax, atque constans.*

2. *Mutilus, aut alius est liber ille inscriptione eadem fulcitus, in quo ea modo desiderantur, quæ a veteribus de eodem olim prolata fuere; suspectus autem est ille, in quo aliter legitur. Ex se patet.*

3. *Opera illa utplurimum aut ficta sunt judicanda, aut suspecta existimanda, quorum nulla in veteribus catalogis mentio habetur, quaque memorata haud sunt ab ullo Scriptore proximè sequentium seculorum, nisi in conversum alia existant ratio. Antiqua namque nulla res existimari potest, ulla absque veterum, vel immediatè sequentium obtestatione.*

4. *Aut spurius, aut interpolatus censendus est liber ille, in quo dogmata leguntur iis contraria, quæ Au-*

Auctor, *cujus nomine insignitur*, *constanter tuetur*, *præcipue si alicujus momenti illa esse videantur*. Verum regula hæc magna cum cautione, inquit Cl. Genuensis (a) est adhibenda: potuit enim *Auctor doctior facius*; *alia scribere*, *neq. interim priorum recordari*, *quod omnibus*, *qui plura scribunt*, *passim contingit*. Potest esse paulo Scepticismus additior, adeoque in diversis locis diversa iuxta dogmata, quod præter alios, *Platonem*, & *Ciceronem egisse apud veteres*, *apud recentiores Petrum Bæcium*, scimus.

5. *Liber indoctus*, *aut imperitia refertus*, *nequit* *ulla ex parte*, *aut totus viro docto tribui*; *nec liber fabulis scatens viro non inepto affigi*, *licet in antiquiss. codicibus ejus nomine fulciatur*. Injuria enim magna est id alicui tribuere, quod jure ipsi non convenit. De facto, ab omni penitus verisimilitudinis specie abhorret, ut *Scriptor prudens*, *gravis*, & *eruditus* sibi planè ad evidentiam adversetur, *opposita*que in re magni momenti sententias tradat, *vel tueatur*, quin aliquo in loco ne leviter quidem tantæ mutationis, tantique discriminis mentionem fecerit, docueritque, *cur hac in parte non sibi placè consenserit* (b).

6. *Genuinum ergo censendum est opus illud*, *atque integrum*, *in quo omnia inveniuntur eodem*, *ac propterea cui constans*, *perpetuæque traditio favet*. Non potest liquidem verum, ac genuinum non esse opus illud, in quo omnis conspirat antiquitas. Quod si quis, *loquitur doctissimus Daniel Huetius* (c) ne id quidem ad fidem faciendam satis firmum putet, videat, quo argumento probare possit proavita bona hæreditario jure ad se pertinere; nec tutior est enim *publicarum tabularum*, *aut domesticorum in-*

H. 2

stru-

(a) Art. Log. cap. 7. §. 9.

(b) Caveus. Proleg. in op. de Script. Eccl. Sect.

4. n. 5.

(c) Demonstr. Evang. axiom. I.

„ instrumentorum auctoritas, quam historiarum, imo etiam
 „ infirmior. Illorum enim custodes sunt pauci ho-
 „ mines, & obscuri; huius vero universus Orbis:
 „ igitur, *concludit idem*, genuinus est liber ille, qui
 „ genuinus habitus est ab omnibus proximè, & con-
 „ tinuata ferie sequentibus cum ætatibus.

7. Verum postremo, *authenticum, atque genuinum
 autumandum est opus illud, quod tale esse constat ex
 manuscriptis fide dignis, ex uniformitate styli, atque
 doctrinæ, ex Veterum testimonio, & ex rebus gestis,
 quæ in illo eloquuntur.* Sanè: quatuor conditiones re-
 quiruntur ex Viro doctissimo (a), ad hoc ut genui-
 na opera a supposititiis dignosci tutissimè valeant;

1. „ Si aliqua manuscripta existimatione digna, ea-
 „ quæ in primis, quæ magis Auctori coæva viden-
 „ tur in fronte, vel etiam in calce operis nomen
 „ ejusdem gerant. 2. Si stylus fuerit ubique confor-
 „ mis alteri ceterorum Auctoris Operum; sicut &
 „ principia, ac opiniones. 3. Si Scriptores sive syn-
 „ chroni, sive pene synchroni, ejusmodi opus eidem
 „ Auctori certò describant. Si denique nihil gestum
 „ in hoc opere legatur, quin cum historia sui ævi
 „ concordet.

C A P U T VII.

*De methodo ritè Auctorum verba, & sententias in-
 telligendi; ubi Hermeneutica Artis principia
 traduntur.*

§. 255.

INutiles sane forent hucusque traditi auctoritatem
 respicientes Canones, nisi modum tradamus etiam,
 quo Auctorum libri capi possint. Hanc enim ob cau-
 sam *hermeneutica* ars est excogitata; ars nimirum
 rectè

(a) Mabillonius de studiis monasticis cap. 13.

rectè aliorum verba, opinionès concipiendi. Constat autem ars isthæc paucis regulis, quas pro coronidè modo recensemus.

1. *Qui veram libri alicujus intelligentiam assequi cupit, ita originatè linguam, qua fulcitur, callere debet, ut naturalis ipsi videatur.* Absque liquidè perfectà linguarum intelligentia, librorum versiones imperfectæ ut plurimum succedunt, & ratio multiplex est, ut monstrat Cl. Riccardus Simonius; 1. quia linguæ adamussim non conveniunt, 2. quia librorum enucleatores ut plurimum nomina vel ex relatione ad objecta, vel ex relatione ad proprias notionès usurpant, 3. quia idiotismi, emphases, & colores nativi linguarum nequeunt in alienam flecti.

2. *Ut librorum versiones obtatum finem sortiuntur, codices quam emendatissimos teneamus oportet.* Nonnisi enim hoc itinere Auctoris mentem assequi possumus, cum depravati, mutilati, & interpolati codices in causa sint, ut opinionès alienas Scriptoribus impertiamur.

3. *Auctoris patriam, religionem, ætatem, professionem, moresque sciamus, necesse est:* ex his namque facilius ejus mens noscitur. Scriptores enim opinionès suas a moribus aut patriis, aut suis deducunt.

4. *Gentium antiquitates, atque mores, ex quibus Auctor est, sunt discenda:* perdifficile liquidè est Auctorem scripta sua morum, aut opinionum gentis propriæ colore haud inficiare.

5. *Spectandus insuper est Scriptorum finis.* Nam ut advertit Cl. Genvensis (a) „ alia ratione inter-
„ prætandus est Philolophus, alia Orator, alia Poëta,
„ aut alius iocularis Scriptor; quandoquidem non
„ unus omnium est scribendi finis. Oratores, &
„ Poëtæ aut delectant, aut popularia sectantur, ple-
„ rumque contra quod sibi persuaserunt: quocirca
„ verum Poëticum, & verum Oratorium, quum

H 3

inter-

(a) Art. Log. cap. 8. §. 6.

interdum popularia sint vera , idest popularia præjudicia , minus sunt vera philosophica . At Philosophi finis una est veritas . Quamobrem nisi constat Poeticum in morem ludere voluisse Philosophum , severius interpretandus est . Hæc eadem regula tenenda est in legendis primorum Christianæ Religionis Theologorum libris : Nempe Patres illi non eodem modo loquebantur in Homiliis ad populum , in quibus quædam aut subdicebant , aut obscure explicabant , ne in corruptas , & profanas Gentilismi aures abirent : & in libris dogmaticis , aut in epistolis familiaribus ad viros eruditos datis , quod Hieronymus ad Pammachium disertè observat .

6. *Loci Auctoris alicujus obscuri interpretatio ab iis quærenda est , qui Scriptoris vel discipuli , vel amici , vel coacti fuere , non vero a Scriptoribus posterioribus , modo non convenient . Illis namque ; non istis perspectior esse debet , estque Auctoris sensus , atque mens .*

7. *Ceteris paribus , ejus interpretatio præferenda est , qui Scriptoris linguam probè novit , ejus interpretationi , quæ ex versione tantum habetur . Ex superioribus patescit .*

8. *Ceteris paribus , in locis obscuris , ejus interpretatio præferenda est , qui in materia , de qua Scriptor commentatur , est versatus , interpretationi illius , qui dicta materia ignarus extat . Plus enim momenti est , ad rem Lactantius (a) in paucioribus doctis , quam in pluribus imperitis . Nunc*

Clandite rivos parvuli , sat prata biberunt .

Quarta Partes Logices Finis .

QUE-

(a) Lib. 2. *Divinar. Institut.* cap. 20.

QUÆSTIONES LOGICALES

Methodo mathematico-scholastica
adornatæ.

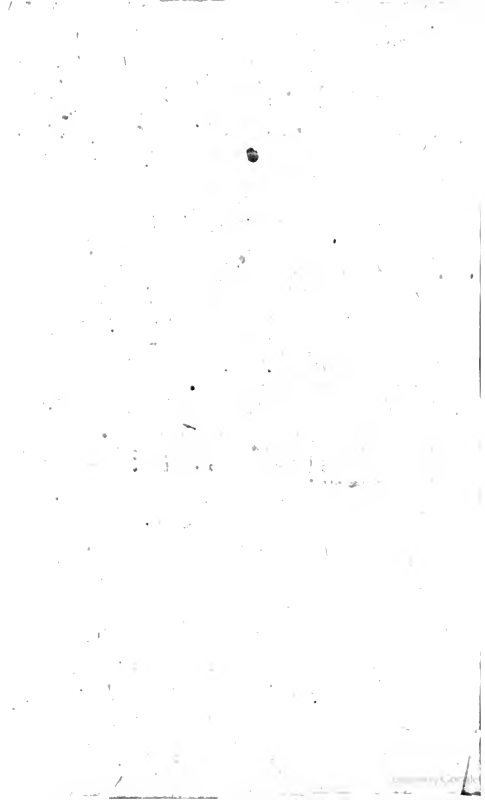
Finis speculative veritas, finis pratica opus

Aristot. Metaph. tex. 3.

A D L E C T O R E M

M O N I T U M .

PARUM est, benevole Lector, Artis cujusque Tyronibus præcepta tantum ipsius tradere, nil vero de ejus exercitio: per speculativam scimus equidem, ut sciamus; aut per practicam sumus scientes ut operemur: praxis igitur artem perficit. Itaque ut Ordinis nostri Juventus nedum sciat, quod modicum est, bene vero ut sciendo operetur, quod perfectius est, quæstiones illas, & quidem utiliores, quæ in Logica moveri assolent, enucleandas modo suscipimus. Missas hinc libenter facimus eas, quæ vel ictu oculi, vel ex solis præceptis logicalibus solvi queunt. Ipsas insuper exercitationes ea methodo trademus, qua & præcepta logicalia; ita nempe ut una cognitio prono alveo sequatur ex altera. In Adversantium tandem solvendis momentis ad usum nostræ Scholæ, pro qua hæc scripsimus, me gero, ut in sequentibus. Vale.

CAPUT I.

*De Philosophantium jure in rebus naturalibus
perscrutandis.*

ANtequam Logices Controversiis manus admoveamus, de Philosophorum jure in rebus naturalibus investigandis exercitationem primam instituere, rem utilem duximus: hæc siquidem quæstio totius philosophici palatii princeps clavis est; hæc, quæ Philosophis eorum aperit potestatem: jure hinc merito ait Scevola (a): *turpe est jus, in quo versantur, ignorare; prodeat itaque.*

QUÆSTIO I.

*Ubinam Philosophorum jus in rebus naturalibus
rimandes situm sit?*

§. 256.

PHilosophus is a Tullio dicitur (b), qui studeat rerum divinarum, atque humanarum (ratione a nobis indicata §. 16.) vim, naturam, causasque nosse; & omnem bene vivendi rationem tenere, & persequi. Inspecta autem rerum veritate, quam ex munere inquirat Philosophus, rectè definitur a Cl. Wolfio, qui in eligendis, statuendisque sententiis, solius veritatis rationem habere debet.

§. 257. Philosophus nempe dum assertionem aliquam de rebus naturalibus statuere exoptat, solam naturalem rationem, non aliorum auctoritatem, juxta prima cognitionum principia ante oculos habere debet. Ex hac autem recta philosophandi methodo, vera nascitur philosophandi libertas; §. 258.

(a) *Adversarios Serv. Sulpit.* lib. 2. §. 43.

(b) *Lib. 1. de Orat.* cap. 49.

§. 258. Quæ in firmandis sententiis , sola naturali ratione inspecta , non aliorum auctoritate incedendum præscribit . Estque *moderata* , cum circum ea versatur , quæ naturalia sunt , mentisque humanæ caprum haud excedunt ; *immoderata* verò , quando res supernaturales , humanam superantes capacitatem , audacter rimatur

§. 259. Philosophicæ libertati è diametro opponitur philosophandi servitus , quæ è converso de rebus naturalibus conclusiones non ex naturalis rationis diamine , sed ex Aulorum doctrina statuit . Et duplici modo spectari potest ; vel quatenus nempe , qui aliorum statuunt sententias , quia illas docuit atque probavit datus Auctor , puta Aristoteles , ullo absque ad naturalem rationem respectu ; hæcque strictè , proprièque sumta , servitus nominatur : vel quatenus qui laudatas opiniones admittunt , non ideo præcipuè id præstant , quia datus Auctor veritati consonas dixit , bene verò quia naturalis ratio id monstrat ; atque ista nonnisi improprie , ac lato modo accepta servitus nuncupatur , utpotè si naturalis ratio deficeret , dati Auctoris assertiones haud tuerentur .

§. 160. Ex hæcenus dictis aperte colligitur , Philosophis illis , qui servitutis philosophicæ iugo haud ligantur , nec in verba Magistri jurant , liberum esse , quotquot extant Aulorum opinamenta ad trutinam evocare , & quæ veritati , ac rationi consona adveniunt , tenere , & persequi . Secus autem de sectariis intelligito Philosophis , utpote non aliter de rebus naturalibus sentire queunt , ac sentiat Auctor , in cujus verba jurarunt , etiamsi aliquid in eorum sententiis rationi adversum evidentissimè deprehendant .

Philosophorum opiniones .

§. 261. Philosophantium jus in rebus naturalibus investigandis , in moderata situm voluere philosophandi libertate (§. 259.) ex Ethnicis Pythagoras , Thales Milesius , Zeno Eleates , Socrates , Plato , & Aristoteles , qui hujusmodi libertate utentes ,

tes, varia systemata instituere. Hac tamen non obstante Magnorum Virorum methodo, quotquot eorum extitere Auditores, Pythagorici præsertim, penes quos tantum præjudicata opinio poterat, ut etiam sine ratione valeret auctoritas (a), nedum suis calculum addidere, sed quod pejus, pro aris, & focis illorum opinamenta decertare non verebantur. In moderata quoque philosophandi libertate situm docuere Philosophorum jus Recentiores Galilæus Galilei, Petrus Gassendus, Renatus Cartesius, Leibnitius, Christianus Wolfius, Isaaccus Newton, Gravesandus, Hugenius; & ex Ecclésiasticis Potamon Alexandrinus, Ammonius, Plotinus, Herennius, Jamblychus, Clemens Alexandrinus, alique permulti, quorum innumerae extant detectæ veritates, innumeraque experimenta.

§. 262. Quoad Renatum Des-Cartes advertere est, ipsum post institutam de rebus omnibus dubitationem, universaliter, & immoderatè philosophandum docuisse, dum ait (b): Quoniam infantes fuimus, & varia de rebus sensibilibus judicia prius tulimus, quam integrum nostræ rationis usum haberemus, multis præjudiciis a vera cognitione avertimur, quibus non aliter videmur posse liberari, quam si semel in vita de omnibus studeamus dubitare... Nunc itaque que cum tantum veritati inquirendæ incumbamus, dubitabimus in primis, an ullæ res sensibiles, aut imaginabiles existant; primo quia deprehendimus, interdum nos errare; ac prudentiæ est, nunquam nimis fidere iis, qui nos vel semel deceperunt. Deinde quia quotidie in somnis innumera videmus sentire, aut imaginari, quæ nunquam sunt. Deinde dubitabimus etiam de reliquis, quæ antea pro certissimis habuimus, etiam de iis principiis, quæ hæcenus putavimus per se nota; tum quia vidimus errasse aliquando nonnullos in talibus; & quæ-

(a) Tullius lib. 1. de nat. Deorum.

(b) Part. 1. Princip.

„ quædam pro certissimis , ac per se notis admissa .
 „ quæ nobis falsa videbantur ; tum quia maximè igno-
 „ ramus , an fortè tales nos creare voluerit Deus ,
 „ ut semper fallamur etiam in iis , quæ nobis notis-
 „ sima apparent , quia non minus hoc videtur fieri
 „ potuisse , quam ut interdum fallamur „ . Hæc Car-
 tesius : ex quibus clarè inferitur , ejus philosophandi
 methodum immoderatam , universalemque esse , utpor-
 tè ne evidentissimis veritatibus quidem , ac primis
 cognitionum principiis fidem ullam præstat .

Controversia sensus .

§. 263. Inquiritur in præsentia a nobis , ubinam
 situm sit Philosophorum jus in rebus naturalibus per-
 ferutandis ? numque illud sit situm in aliorum pro-
 bandis , statuendisque sententiis juxta Pythagoricos ,
 Aristotelicos , aliosque Sectarios ? & num tandem
 hanc circa rem probanda sit Cartesii opinio , immo-
 deratè , ac universaliter , ne quidem primis fidendo
 cognitionum principiis , philosophandum esse , autu-
 mantis ? Priusquam autem ad quæsitæ decisionem veni-
 amus , sit .

Postulatum 1.

*Quod veram philosophandi methodum tollit, omneque
 iter ad veritatis progressum claudit, improbandum est
 a sano Philosopho .*

§. 264. Patet ex se : siquidem unusquisque Philo-
 sophus hoc ipso quod talis est , vera uti debet in ve-
 ritatis inquisitione philosophandi methodo ; eaque me-
 diante progredi semper ad alias veritates in rerum
 natura adhuc abditas , indagandas .

Lemma I. ()*

*Pythagoricorum , Aristotelicorum , aliorumque Sectan-
 tium de Philosophantium jure in rebus naturalibus
 rimandis , opinamentum , veram philosophandi metho-
 dum tollit ; omneque ad veritatis progressum iter
 occludit .*

§. 265.

(*) Lemma propositio est , quæ propria eget de-
 monstratione .

§. 265. *Probatur 1. pars.* Vera Philosophandi methodus in eo potissimum est sita, ut in philosophando nihil tanquam verum admittatur, quod tale naturalis ratio haud dixerit: sed hanc philosophandi methodum e medio tollit Pythagoricorum, &c. opinio, cum in philosophando non rationem, sed aliorum auctoritatem juxta philosophicam servitutem propriè dictam, præ oculis habendam præcipiat (§. 260.): Pythagoricorum, ergo, &c. veram philosophandi methodum tollit. Q. G. 1. P.

§. 266. *Probatur 2. pars.* Omne sane iter ad veritatem, ac scientiarum progressum occluditur absque vera philosophandi methodo: ipsa siquidem media excogitatæ, atque detectæ sunt; ipsæque mediante progressum sunt accepturæ: atqui Pythagoricorum, &c. opinamentum veram philosophandi methodum tollit (§. præc.): omne, igitur, iter claudit etiam ad veri progressum. Eo vel maxime quod cum singuli homines, in philosophando præsertim, innumeris sint obnoxii erroribus, ceu quotidiana nos edocet experientia, servitute philosophica erga Auctorem aliquem adoptata, cum ejus omnino standum sit sententiis, etiamsi earum oppositum vero conforme videatur (§. 260.): quomodo hocce in casu grande non habebitur veritatis detrimentum, præcipuè cum uno admissio errore, plures inde pullulare queant, si ille præsertim ad alias deducendas assertiones inferuat? At papè dato etiam libenter, veritati adamsim correspondere quæcunque datus Auctor, puta Aristoteles statuit, probavitque; cum nihil hinc novi, & ab detecta jam veritate diversi constitui queat servitutis amore (ibid.); nullum progressum veritatem capere posse, luce meridiana patescit. „ Quare oportet, oppositè Lactantius fatetur (a) in ea re maxime, in qua vitæ ratio versatur, sibi quemquam confidere, suoque judicio, ac suis sensibus niti ad inve-

(a) Lib. 2. *Divin. Institut.* cap. 8.

„ investigandam , & perpendendam veritatem , quam
 „ credentem alienis erroribus decipi , tanquam ipsum
 „ rationis expertem . Dedit omnibus Deus pro virili
 „ portione sapientiam , ut & inaudita investigare pos-
 „ set , & audita perpendere . Nec quia nos illi (ma-
 „ jores nostri) temporibus antecesserunt , sapientia
 „ quoque antecesserunt ; quæ si omnibus æqualiter
 „ datur , occupari ab antecedentis non potest . Illiba-
 „ bilis est tanquam lux , & claritas Solis : quia ut
 „ Sol oculorum , sic Sapientia lumen est cordis hu-
 „ mani . Quare cum sapere , idest veritatem quære,
 „ re , omnibus sit innatum , sapientiam sibi adimunt
 „ qui sine ullo judicio inventa majorum probant , &
 „ ab aliis pecudum more ducuntur . Sed hoc eos fal-
 „ lit , quod majorum nomine posito , non putant
 „ fieri posse , ut aut nisi plus sapiant , quia minores
 „ vocantur ; aut illi desipuerint , quia majores nomi-
 „ nantur . Ex quibus concludendum , quod Pytha-
 „ goricorum &c. omne ad veritatis &c. Q. E. 2. P.

. Propositio . I.

*Jus Philosophantium situm haud est in Auctorum
 probandis , statuendisque opinamentis juxta philosophi-
 cam servitutem propriè dictam ; secus ac Pythagorici ,
 Aristotelici , aliique Sæctarii contendunt .*

§. 267. *Demonstratur : Quod veram &c. (ex po-
 stul. 1.) : atqui Pythagoricorum &c. (per Lem. 1.) :
 jus Philosophantium , ergo , situm &c. Appositè hinc
 loquitur Aristoteles (a) : Philosophia de ipsis rebus
 tractandum esse secundum veritatem ; & alibi (b) ait :
 Oportet percurrere opiniones priorum , qui aliquid enun-
 ciaverunt , ut bene quidem dicta accipiamus ; si quid
 autem est non bene , evitemus . Idipsum Lactantius
 sentit , cum scripsit (c) : Docemur , nullam sectam
 fuisse tam deviam , nec Philosophorum quemquam tam
 inanem , qui non viderit aliquid ex vero ; & post pau-*

ca 2.

(a) Lib. 1. Topic. cap. 11.

(b) Lib. 1. de Anim. text. 19.

(c) Lib. 7. Divin. Instit. cap. 7.

ca: quod si existisset aliquis: qui veritatem sparsam per singulos, per sectasque diffusam colligeret in unum ac redigeret in corpus, is profecto non dissentiret a nobis. Idipsum Seneca, inquiens (a): *Rerum natura sacra sua simul non tradit. Illius arcana non promittuē; nec omnibus patent; reducta, & in interiore sacrario clausa sunt, ex quibus aliud hæc ætas; aliud quæ post nos subibit, aspiciet: nihil ergo, idem concludit (b); magis præstandum est, quam ne pecorum ritu sequamur antecedentium gregem, pergentes non quæ eundem est, sed quæ itur. Ideoque Jus Philosophantium &c. Q. E. D.*

Postulatum II.

Quod rectæ rationi refragatur, a sano Philosopho: est abjiciendum.

§. 268. Evidentissimum per se est hocce postulatum. Nam cum Philosophus sit ille, qui rectæ rationi in veritatibus detegendis inniti unicè debeat; si quod ipsi rationi contrariatur admitteret, præposterum philosophandi modum induceret, suique naturam destrueret.

Lemma II.

Universalis, ac immoderata Des. Cartes. philosophandi libertas rectæ rationi adversatur.

§. 269. Probatur. Recta ratio dicat, ad rerum veritatem capeffendam, necessaria esse prima cognitionum principia, quæ mens ad veri detectionem illustratur quammaximè; & in quibus remotiores continentur rerum notiones: sed universalis Cartesiana philosophandi libertas. principia huiusmodi e medio tollit, illa nimirum pro falsis, vel pro dubiis habendo (§. 263.): universalis, ergo, &c. Q. E. P.

Propositio II.

Philosophorum jus situm haud est in universali, ac immoderata philosophandi libertate, juxta Renatum Des. Cartes.

I

§. 270.

(a) Lib. 7. qq. nat. cap. 31.

(b) De vita beata cap. 1.

§. 270. *Demonstratur*. Quod rectæ rationi &c. (post. 2.): atqui universalis &c. Q. E. D. Ceterum Cartesium inferius, ubi ejus dubitationis systema ad examen citabimus, perstringemus.

Postulatum III.

Quod veram philosophandi methodum servat, & veritatis progressus importat, debet vir Philosophus amplecti.

§. 271. Patet ex Philosophi definitione (§. 257.).

Lemma III.

Moderata philosophandi libertas Recentiorum, & Eclecticorum veram servat philosophandi methodum, & veritatis præfert incrementa.

§. 272. *Prob. 1. p.* Vera philosophandi methodus in eo præsertim stat, quod in philosophando nulla statuatur sententia, nisi eam vero conformem esse, naturalis ratio præscribat: sed ita quoque se habet moderata Recentiorum, & Eclecticorum philosophandi libertas (§. 259.): ergo moderata &c. veram servat &c. Q. E. 1. P.

§. 273. *Prob. 2. p.* Quotquot in rerum natura detectæ extant veritates suum progressum a moderata philosophandi libertate utentibus, recognoscunt, uti videre est in ævi cujusque Philosophis liberrimè philosophantibus: si ergo id per moderatam philosophandi libertatem consequitur; necessario concludendum, quod moderata &c. veritatis &c. Q. E. 2. P.

Propositio III.

In rebus naturalibus rimandis, juxta Philosophorum in moderata situm est philosophandi libertate.

§. 274. *Demonstratur*. Quod veram &c. (post. 3.): sed moderata &c. (Lem. 3.): igitur in rebus &c. Præterea cum philosophicis in rebus majori standum sit experientiæ; hæcque nostra hac ætate major sit, in qua, paucissimis exceptis, omnes eclectica utuntur methodo; turpe certo hominibus foret humanæ mentis vim quoad res naturales ita inter sectæ alicujus inventa, & angustias cohibere, ut credatur, mentem ipsam

ipsam nil amplius veri posse detegere, in tanta præsertim rerum multitudine, quæ adhuc ignoræ obdormiunt. Summæ namque pusillanimitatis est, totum auctoritatis pondus tribuere Auctoribus, temporique jus suum denegare: veritas siquidem in naturalibus rectè temporis filia dicitur, non auctoritatis. Merito hinc ait Seneca, de se loquens (a): *Non me cuiquam mancipavi, nullius nomen fero: multum magnorum virorum iudicio credo, aliquid & meo vindico. Nam illi quoque non inventa, sed quærenda nobis reliquerunt: & invenissent forsitan necessaria, nisi & superflua quasissent.* Ex quibus inferendum, quod in rebus &c. Q. E. D.

Objectis fit satis.

Opponit Peripateticorum turba. In rebus naturalibus perscrutandis, Philosophorum jus situm est in aliorum probandis sententiis, non in moderata philosophandi libertate: corrui igitur exposita propositio. *Probatur antecedens.* Ibi situm esse debet Philosophorum jus in rebus naturalibus rimandis, ubi innumeræ detectæ veritates adinveniuntur: atqui in Philosophia Peripatetica innumeræ extant repertæ veritates: in rebus naturalibus, ergo, &c.

§. 275. *Respondetur.* Ibi &c. distinguo maiorem, ubi innumeræ veritates detectæ tantum adinveniuntur, nego maiorem, detegendæ quoque, concedo maiorem: atqui in Philosophia &c. disting. minorem, & veritates huiusmodi admittendæ sunt a sano Philosopho juxta servitutem philosophicam propriè dictam, nego min., impropriè dictam, subdistinguo min., & tamen hoc modo servatur moderata philosophandi libertas, conc. min., non servatur, nego min., & consequentiæ. In rimandis itaque rebus naturalibus, Philosophantium jus nedum in detectis statuendis veritatibus est situm, sed in detegendis quoque; cum Philosophus ad verum inveniendum progredi semper

(a) Epist. 45.

debeat, ut scientiæ suum semper acquirant, obri-
neantque progressum. Sic pariter se gerere debet in
veris probandis sententiis, Aristotelica in Philosophia
adinveniuntur, ita tamen ut se, philosophicæ servi-
tutis iugo neglecto, intra ipsius sectæ limites non
coerceat, sed juxta improprie dictam servitutem illas
admittat; sicque faciendo, moderata semper eruetur
philosophandi libertas, quæ sola naturali ratione du-
ctrice, non aliorum auctoritate, statuendas esse sen-
tentias, præcipit; atque præscribit (§. 259.) *: igitur
Philosophiæ Scholasticæ detectæ veritates servitu-
tis jugum imponere haud debent sano Philosopho.

Contrà: atqui Philosophia Peripatetica per-
veritates,

* *Peripateticis optimè quadrant quæ sequuntur P. Alphonsi de Castro Ordinis nostri verba lib. 1. adv. hæreses cap. 7.* Sunt plerique, qui sic afficiuntur ali-
quorum hominum scriptis, ut si forte quempiam vi-
derint, qui vel digito transverso ab eorum sententia
discedant (oculatus testis loquor), hæresim statim
inclament... Quare fateor me non posse cohibere
iracundiam, quoties video aliquos ita addictos homi-
num aliquorum scriptis, ut impium autument, si
vel in modica re quis ab eorum sententia discedat.
Volunt enim hominum scripta, velut Divorum ora-
cula recipi, illumque honorem illis exhiberi, qualis
solis sacris literis debetur. Non enim juravimus in
verba hominis, sed in verba Dei. Ego enim miser-
rimam hanc dicerem servitutem, sic esse humanæ
sententiæ addictum, ut non liceat ullo modo illi re-
pugnare. Qualem patiuntur hi, qui se tantum Bea-
ti Thomæ, aut Scoti, aut OKam. dictis subji-
ciunt, ut ab eorum placitis, in quos jurasse videntur, no-
mina sortiantur, quidam Thomistæ, alii Scotistæ,
alii OKamistæ appellati. Paulus quidem jussit capti-
vare intellectum nostrum, sed in obsequium Christi,
non autem in obsequium hominis.

tes, quas continet, talis est, ut unice adoptanda sit a Viro Philosopho: ergo responsio nulla. *Prob. min. subsump.* Id dicat, ac præcipit universalis virorum in philosophicis apprimè versatorum consensus. Philosophia, igitur, &c. *Prob. antec.* Europæ fere omnes universitates, singula Religiosorum Monasteria Philosophiæ Peripateticæ nomen dedere, & in Aristotelis verba jurarunt: atqui ab istis universalis conficitur Philosophorum consensus: id dicat, ergo, &c., adeoque Philosophia &c.

§. 276. R. Europæ &c. distin. maj., & id meritò præstiterere, neg. maj., immerito prorsus, conc. maj., min. neg. conseq. utramque. Quamvis ferme omnes Europæ Academiæ, aliæque scholæ transactis temporibus Peripateticæ Philosophiæ nomen dederint, & in Aristotelis verba juraverint, parum nobis officit, utpote immerito prorsus id præstiterunt: Et re quidem vera quanto tempore Philosophi illi sectarii Peripatetico sub vexillo sunt philosophati, nihil novi adinvenire, sed pecudum more ducebantur; postquam autem miserrimum huiusmodi servitutis philosophicæ jugum e medio tollere Recentes Philosophi, innumera veritates, solis experimentis, soli rationi, non aliorum auctoritati innixi, sunt detectæ. Insuper veteres Philosophi illi nullius sunt modo auctoritatis penes Recentiores, qui Philosophiam Peripateticam, sicuti & quamcunque aliam nonnisi quod veritati conformia amplectuntur; simulque eclectica philosophandi methodo utentes, non exiguum veritati incrementum attulere, afferuntque & nunc. Tali siquidem pacto philosophantur modo celebriores Europæ nostræ Universitates, Londinensis nempe, Parisina, Salmanticensis, Bononiensis, Romana, Neapolitana, Viennensis, Patavina, &c., sicuti & Religiosorum Gymnasia, quæ huiusmodi libertate utentia, nova in dies reperiunt, quod certè obtineri haud posset, philosophica servitute erga Auctores adopta-

numero fuerit exulta, non ideo eandem probare quimus servitutis gratia, ac per consequens moderatæ valedicere philosophandi libertati, quod verat & vera philosophandi methodus, & ulterior in scientiis progressus (§. 266. 267.): nil ergo adducto momento Scholastici proficiunt. Ad aliud quod spectat, dicimus, quod cum philosophica libertas, quam patrocinamur tanquam Philosophantium ius, moderata sit, ordinemque naturæ haud excedat (§. 259.), nullo sane pacto, ipsi hærendo, periculum inde in absurda, & hæretica Christiano Philosopho subesse potest; cumque insuper juxta Concilium Lateranense naturalis veritas nequeat supernaturali adversari, & vicissim, tutissimè hinc ille incedet in naturalibus statuendis veritatibus. Idcirco autem Reformati, Libertini, alique hujus fursuris homines nonnulla Catholicæ Fidei haud consona statuere, ac statuunt, quia immoderatâ prorsus, ac effreni philosophandi libertate usi sunt, atque utuntur. Postremo ad quoscumque Scholasticos refellendos illud eorum Magistri sat sit, agentis: *Amicus Socrates, amicus Plato, sed magis amica veritas*; nec non & illa Hesiodi carmina, quæ ipsemet Aristoteles recenset (a)-

*Optimus ille, potest qui ex se cognoscere cuncta.
Ille bonus, monitis qui aliorum obtemperat. At qui
Ex se nec novit, nec quæ bene censuit alter,
Percipit, admittitque, animo est ignavus, inersque.
Ideoque in rebus &c.*

Quæstio incidens.

Num ad verum detegendum utilis sit Syllogistica forma?

Sano Philosopho in sui juris notitia deducto in rebus naturalibus perscrutandis, utilia instrumenta ad id feliciter exequendum ipsi nunc præbere, magni res est emolumenti: hinc cum talis sit syllogistica forma, de hac differere modo non pigeat.

§. 278. Quid sit ars, seu forma syllogistica, jam di-

I 4

di-

(a) Lib. 1. *Epic.* cap. 4.

diximus (§. 189.): nunc sciendum, nos heic loqui de perfectæ syllogismo, sive simplex, sive compositus fuerit (§. 187.).

Philosophorum placita.

§. 279. *Artem, seu formam syllogisticam ad veritatem detegendam utilissimam agnovere, falsique sunt Cl. Viri Auctor artis cogitandi, Bernoullius, Wallisius, Leibnitius, Wolfius, Gravesandius, Muschembroekius, Heineccius, Tacquier, alique innumerum Scholasticis omnibus. Diversi opinamenti sunt nonnulli scioli, scholastici nominis hostes insens, adversus quos sit.*

*Theorema **

Syllogistica forma utilis est ad verum detegendum.

§. 280. *Probat. Philosophorum omnium vox est, ad rectè philosophandum, verumque inveniendum, nedum utile; sed necessariura esse perfectum ratiocinium, h. e. progressio a noto ad ignotum (§. 174.): atqui perfectus syllogismus ratiocinii naturam complectitur, ex notis nempe propositionibus, ignotas deducit, ceu in 3. Logices parte docuimus: igitur syllogistica forma &c. Insuper per formam hujusmodi error in ratiocinando detegitur, utpotè dubias assertiones distinguit, falsas negat, veras tantum admittit: clauditur quoque per ipsam omne iter fallacis in ratiociniis passim occurrentibus; quocirca perfectus syllogismus medium solidissimum est nedum ad verum detegendum, propugnandum, bene vero & aliis monstrandum. Omnis præterea per hanc methodum confusio vitatur, acuiturque attentio tum defendentis, cum opponentis, dum quod controvertitur ad tres tantum propositiones, totidemque terminos convertere impelluntur. Jure hinc merito eadem, tantam præferente utilitatem usi fuere celebriores Theologi, & Ss. Ecclesiæ Patres, quos pro nostra sententia adducit*

* Est Theorema propositio, in qua de re descripta disseritur, ejusque proprietas aliqua monstratur.

ducit Cl. Petavius (a); eo quod scilicet, ut ille ait, isti peroptimè dignoscerent per eandem syllogisticam formam Etherodoxorum errores, & sophismata solidius detegi, veritatesque Catholica Fidei invictè propugnare. Tandem scholastica forma neglecta, quamnam disputandi methodum ad veritatem indagandam sectabimur? Non Socraticam, quæ alternis continetur quæsitis, & responsis, atque ideo ad docendos pueros magis, quam ad Virum revincendum est apta. Neque Academicam, quæ potius ad ornatè dicendum, quam ad verum dijudicandum confert: una ergo superstes est scholastica methodus, quæ opponentem haud finit huc, illucque vagari, sed directè semper incedere, donec ad manifesta principia tam ex parte sui, quam ex parte defendentis sit devenit*: ideoque syllogistica forma &c. Q. E. P.

Contraria enodanur momenta.

Obijciunt. Per quemcunque syllogismum nihil inveniri potest, quod prius detectum non sit ab intellectu: ergo syllogistica forma inutilis est &c. *Prob. antec.*

(a) Lib. 1. Theol. Dogm.

* Cl. Wolfi hac de re locum integrum ponam: est namque lectu dignissimus. Non dubito fore aliquos, qui mirentur, cur syllogismorum formalium utilitatem predicem, qui hodie tantum non omnium ludibrio expositi sunt. Eos autem scire velim, me nec veterum placita superstitiose colere, nec in iis esse hospitem, quæ a recentioribus memoriæ prodita sunt; mihi a præceptoribus, quibus usus sum, syllogismorum contemptum fuisse implantatum, ut consueto more tyro riserim non satis intellecta; me tamen seria discussione usum aliam prorsus deprehendisse rei faciem, quam quæ per transennam eam adspicienti apparuerat, nec cum aliis viris magnis nunc ea defendere pudet ex veritatis amore, quæ fugillantur ab iis, qui ea intimius perspicere non valent. *Cogitationes* §. 111. pag. 102.

antec. Per syllogismum combinari nequeunt duo extrema cum uno tertio, h. e. cum medio, nisi illorum in præmissis jam habeatur cognitio: igitur per quemcunque &c., ideoque syllogistica &c.

§. 281. *R. retorquendo argumentum.* Per syllogismum &c. atqui per ratiocinium quoque combinari nequeunt &c., nisi &c. quodlibet, ergo, ratiocinium utile est ad verum detegendum, quod sanè nolunt oppositores. Sed quoniam *adducere inconueniens*, ut fertur *non est solvere argumentum*, sic directè adductæ difficultati cum Christiano Wolfio (a) occurrimus: „ Equidem faciliè prævideo, contemptores syllogismorum formalium opposituros, per eos nihil
 „ inveniri posse, quod antea cognitum non erat,
 „ cum conclusio quæ inveniri debet, cognita atque
 „ perspecta esse debeat, antequam syllogismus formari possit. Quod igitur inveniendum est, cognitum
 „ esse debet, antequam inveniri possit: id quod manifestò absurdum est. Enimvero nonne syllogismorum origo, & quotidiana, immo momentanea
 „ ipsius vulgi experientia apertè loquitur, præmissas
 „ nobis perspectas esse, & simul animum nostrum
 „ subire posse; antequam de conclusione cogitemus?
 „ Non jam dicam de eo, calculum algebraicum
 „ universum, quo non modo in Mathesi, sed disciplinis etiam agnatis tam multa nova hodie deteguntur, ex meris syllogismis formalibus componi;
 „ sed in præsentì ostendisse suffecerit, quomodo theorema geometricum, cujus demonstrationem modo
 „ expendimus, nonnisi per syllogismos formales olim fuerit repertum. Ponamus enim me investigare debere, quanta sit summa trium, qui triangulo sunt,
 „ angulorum 1. 2. & 3. Ars inveniendi nobis insinuat, quantitatem angulorum incognitorum per
 „ comparisonem cum angulis datæ quantitatis determinandam esse. Vi propositi liquet, angulorum

1. 2.

(a) *Ibid.* §. 113.

„ 1. 2. & 3. quantitatem esse incognitam. Unde
 „ colligimus, quantitatem angulorum 1. 2. & 3.
 „ simul sumptorum per comparisonem cum angulis
 „ datæ quantitatis determinandam esse. Quoniam
 „ itaque recordor, lineas parallelas exhibere angulos
 „ inter se æquales; duce syllogismo præcedente per
 „ verticem trianguli C cum basi AB duco parallelam
 „ DE. Hoc pacto ratiociniis liberum campum aper-
 „ ruimus. Proceedunt autem ratiocinia eodem pror-
 „ sus modo, quo in demonstratione, ut adeo eadem
 „ hic transcribi supervacaneum existimari debeat.
 „ Ecquis igitur negare ausit, præmissam utramque
 „ nobis cognitam esse posse, antequam conclusio in-
 „ notuerit, & utramque nobis succurrere, ut con-
 „ clusio inde inferri queat? syllogismi adeo formales
 „ sunt utique medium inveniendi veritatem, &, si
 „ ea attentione utamur, quæ ad præcavendum erro-
 „ rem in ratiocinando sufficit, ut in errorem inci-
 „ diamus fieri haudquaquam poterit,,: igitur &c.

Instant. 2. Forma syllogistica veritati detegendæ
 minime infervit, estque inutilis, immo noxia: ergo
Prob. Per formam huiusmodi altercationes, atque
 dissidia inter defendentem, & opponentem utpluri-
 mum exoriuntur: sed hoc in casu veritas obumbra-
 tur potius, quam adinvenitur: forma syllogistica igi-
 tur &c. Merito hinc appositè concinit Juvenalis:

.... sed jurgia prima sonare

Incipiunt animis ardentibus: hæc tuba rixa.

Dehinc clamore pari concurritur, & vice teli

Sevit nuda manus: pauca sine vulnere mala,

Ludere se credunt ipsi tamen, & pueriles

Exercere acies

§. 282. R. Per formam &c. omitto maj. sed hoc
 &c. neg. min. & conseq. Imperitè se gerunt Adver-
 sarii nostri, dum tale nobis objectant argumentum.
 Ecquis enim non videt abusus huiusmodi, atque de-
 fectus non a syllogistica forma, quæ suo pro scopo
 veri-

veritatis præfert revelationem ; bene vero a syllogizantium imperitia , superbia , philautia &c. ortum suum recognoscere ? Insuper etiam in ratiocinando nonnulli adinveniuntur pertinaces homines ; qui nolunt veritati acquiescere ; ex hoc , ergo , sicuti ratiocinii haud eruitur inutilitas ; ita quoque ex dissentionibus in disputando occurrunt quandoque inferri haud debet syllogisticæ formæ inutilitas , atque vanitas .

Instant 3. Forma syllogistica ceu inutilis , ad verum detegendum est traducenda : ergo . *Prob.* Si utilis revera foret ars huiusmodi , in concionibus quoque , aliisque publicis in orationibus adhiberetur . In physicis præterea nullam habet sedem talis ars , cum solis standum sit experimentis ; nec non & in moralibus , in quibus tota ratio ad auctoritatem reducitur : autumandum ergo , huiusmodi artem , seu formam syllogisticam nil veritatis inventioni , atque manifestationi conferre .

§. 283. R. Tantum abest , ut adducta momenta thesim nostram infirment , ut ipsam potius corroborent . Enimvero ad 1. quod attinet , falsum est omnino , syllogisticam artem non tam strictè quidem , quam in scholis , in concionibus , aliisque orationibus suam haud obtinere sedem , ad docendum præfertim , delectandum , movendum . Nec ars huiusmodi , ut imperitè nonnulli arbitrantur , sita est in illis vocibus *atqui* , *ergo* &c. , sed in perfecto ratiocinio (§. 282.) , quo certè utuntur , & quidem necessario Oratores singuli . Ad 2. In Physicis autem sunt equidem advertenda experimenta , sed ita tamen ut vera ratiocinatio , ideoque etiam perfectus syllogismus locum obtineat suum ; quod pariter , *ad ultimum* , servandum est in moralibus , in quibus sola auctoritas non pecudum more est attendenda ; bene vero Auctorum sententiæ , atque rationes per rectum discursum sunt discutiendæ , ceu peritiores Moralistæ , sanioresque Theologi præstant . Concludendum igitur ex his restat , quod syllogistica forma &c. -

CA-

Renati Cartesii universalis dubitatio exponitur , & ad trutinam evocatur :

QUOD alibi (§. 271.) polliciti , heic satisfaciendum sumimus . Attentione siquidem digna est universalis dubitandi methodus , qua pro vero assequendo usus fuit , atque adhibendam præscripsit Renatus Des-Cartes , quæ ut magis innotescat , sit .

Quæstio II.

Nam universalis Cartesiæ dubitatio veritatis affectioni conferat ?

§. 284.

Dubitatio nil aliud est , quam iudicii suspensio ; vel assensus in alterutram partem cohibitio .

§. 285. Enascitur scilicet dubitatio ex rerum obscuritate , inevidentia , incertitudine , ac veræ cognitionis deficientia , qua fit , ut mens suspensa maneat in aliquid de alio affirmando , vel negando .

§. 286. Dubitatio duplex est , *particularis* , & *universalis* . Prior de aliquibus obscuris , & inevidentibus rebus dubitandum præcipit . Posterior vero secus de rebus omnibus sive certis , sive incertis , sive evidentibus , sive non , ambigendum dicitur . Universalis dubitatio insuper est *ad tempus* , cum hærentium mandat donec veritas elucescat ; quando vero de omnibus semper dubitandum præscribit , *perennis* salutatur . Illa moderata ; hæc vero immoderata prorsus , ac effrænæ merito vocatur .

§. 287. Deducitur apertè ex nunc dictis 1. , dubitationis fundamentum rerum esse obscuritatem , inevidentiam , incertiam ; 2. uni rem dubiam posse videri , de qua alter sit certissimus ; 3. dubitationem , confun-

fundendam haud esse cum rerum negatione, quia qui dubitat; ut diximus (§. 287.) nec adfirmat, nec negat.

§. 288. Quid veritatis, & falsitatis nomine veniat, innuimus (§. 17.); quid sint præjudicia, diximus quoque (§. 122.). modo probè advertendum, ne erronea, ac falsa præjudicia cum præcognitionibus, h. e. præviis judiciis certitudine, ac evidentia referatis, confundamus; possunt namque, assolent immo præjudicia, illæ omnes dici præcognitiones per se certæ, atque perspicuæ, ceu sunt axiomata, prima principia, &c. unde præcognita vocantur a Tullio (a) *perspicua*, & hoc in sensu præjudicia *mentis anticipations* nuncupatur. His libatis, accedat.

Historica Synopsis.

§. 289. Renatus Des-Cartes natione Gallus, Dominus de Perron, religione Christianus, scholasticorum insensissimus hostis, post humaniorum literarum, Mathesis, & Philosophiæ studia, militiam secutus, in Germaniam perrexit; verum ipsa relicta, ad studia reversus. Academicos sequens, in Batavia a generali de rebus omnibus dubitatione suam exorsus est Philosophiam, sequentibus ductus motivis: „ Cum
„ itaque, *loquitur Cartesius* (b), nihil magis conducatur
„ ad firmam rerum cognitionem assequendam, quam
„ ut prius de rebus omnibus, præsertim corporeis,
„ dubitare assuescamus; etsi libros ea de re complures
„ ab academicis, & scepticis scriptos dudum viderem,
„ istamque crambem non sine fastidio re-
„ querem; non potui tamen, non integram meditationem ipsi dare. *Et alibi ait*: quoniam infantes
„ &c. (263.). . . . *Postea subdit* (c): Supponam igitur
„ non optimum Deum fontem veritatis, sed genium
„ aliquem malignum, eundemque summe potentem,
„ & cal-

(a) Lib. 4. de Finib. cap. 4.

(b) In respon. ad 2. object.

(c) Meditat. 1.

„ & callidum , omnem suam industriam in eo po-
 „ fuisse , ut me falleret . Purabo cœlum , aërem , ter-
 „ ram colores , figuras , sonos , cunctaque externa ,
 „ nihil aliud esse , quam ludificationes somniorum .
 „ Considerabo me ipsum , tanquam manus non ha-
 „ bentem , non oculos , non carnem , non sangui-
 „ nem , non aliquem sensum : sed hæc omnia me
 „ habere falso opinantem . Manebo obstinatè in hac
 „ meditatione defixus . Tum inquitbat : Cogor fate-
 „ ri , nihil esse ex iis , quæ olim vera putabam , de
 „ quo non liceat dubitare , & ab iisdem , non mi-
 „ nus quam ab aperte falsis , assensionem omnem ef-
 „ se cohibendam . Clarius vero fatur (a) , dicens :
 „ Nonne ego ipse sum , qui jam dubito fere de omni-
 „ bus , qui nonnichil tamen intelligo , qui hoc unum
 „ verum esse affirmo . Nego cetera „ . Expositam
 Cartesii dubitationem nedum eius affectu , sed com-
 plures alii amplexi sunt , inter quos præcipue effræ-
 nes sceptici hodierni , nec non Libernini , vulgo *spi-
 riti forti* , cum Auctore opusculi gallici . *De la foi-
 blesse de l'entendement humain* , Bælio , & Voltæro .

§. 290. Deducendum ex modo dictis i. , Carte-
 sium dubitationem suam non fictitiam , joculari ,
 aut falsam reputasse ; non fuisse ex hypothese loquu-
 tum ; non hyperbolicè illam statuisse , sed serio , &
 ex animo differentem , præfractè omnia denegasse .
 Monstrant namque id illa verba : *supponam , putabo ,
 considerabo* , ut vel ipsi Grammaticæ Tyrones non
 ignorant . Idipsum indicant quoque illa alia : *nego ce-
 tera* : quinimo clarius se explicat Des-Cartes ipse lau-
 data meditat . i. , & in respons. ad 5. objectiones ,
 dum Gassendum irato animo urgere tentat , qui ipsi
 ceu impietatem illud de Deo dubium exprobrarunt ,
 inquit : ubi enim vis , opus non esse Deum finge-
 re deceptorem , neque nos somniare , nec talia Phi-
 losophus putasset , sibi adducendam esse rationem ,
 cur

(a) Meditat. 2.

cur illa non possint in dubium revocari, vel si nullam habuisset, ut revera nulla est, id non dixisset. Ait etiam, se non leviter, & inconsideratè, sed serio, validisque, & meditatîs rationibus fuisse ad dubitandum adductum, & per multos annos in ea permansisse dubitatione: sanè non aliam, quam veram exigunt dubitationem, quæ ab ipso in dubium revocantur: Ergo, concludit Cl. Daniel Huetios (a) cum „ dubitationem suam metaphysicam, & hyperbolicam „ appellat Cartesius, non fictitiâ intellexit, aut falsam, quod putant, aut putare fingunt ejus asseclæ, „ in vocabulorum illorum ambiguitate latebram pertinaciæ pro more suo quærentes, sed quæ contineretur intra Metaphysicæ fines, nec ad vitæ usum „ adhiberetur: cum cæteroquin dubitatio fictitiâ, dubitatio non sit, uti fatentur ipsi, nec usui esse possit ad inquisitionem veritatis; sed opportuna tantum ad contradicendum; adeo ut ex usu & commodo disputantium dubitatio sit, aut non sit, . Patet 2. discrimen inter Cartesii dubitationem, & scepticorum impietatem. Sceptici enim ita de veritate hæsitant, ut eam inveniri haud posse, adstruant; Cartesius autem ad tempus tantum dubitat, & dubitandum docet, donec scilicet rerum veritas elucescat: quapropter Cartesius veritatem dari existimat; simulque generali de rebus omnibus instituta dubitatione, hanc veritatem se adinvenisse ait; repugnare nimirum id, quod cogitat, eo tempore, quo cogitat, non existere: hoc itaque primum, stabile, ac solidum veritatis omnis principium statuit: *ego cogito: ergo sum*. Ex ipsa insuper cogitatione infert Renatus se esse, ac existere; idque verissimum esse, etiamsi semper falleretur, semper dormiret, & somniaret, atque talis esset naturæ formatus, ut semper, ac in omnibus deciperetur.

Quæ-

(a) *Censur. Phil. Cartes. cap. 1. num. 2. circa finem.*

§. 291. In præsentia quæritur a nobis, num ad verum detegendum necesse, vel saltem utile sit omnia omnino, etiam per se certa, ac evidentia; nos scilicet extare, totum esse sua parte majus; &c. in dubium vertere etiam ad tempus, donec scilicet veritas appareat; nec solum judicium simpliciter de rebus ipsis suspendere, verum etiam omnia falsa ad tempus quoque juxta Cartesium (§. 291.) habere? ad cujus resolutionem priusquam deveniamus, sit.

Theorema.

Cartesii dubitatio, vera, proprieque dicta dubitatio adstrui nequit,

§. 292. Prob. Cartesius non anceps judicio hæret, sed supponit, putat, considerat, & existimare se dicit, omnes omnino res incertas esse, ac falsas (ibid.): sed qui omnia supponit, & habet pro falsis, nec vera illa existimat; non magis hæsitat de illis, quam qui pro veris ea tenet: assentitur enim, credit, & affirmat illa esse falsa. At qui assentitur, credit, & affirmat, non dubitat (§. 284.); sed qui assensum retinet, & incertum habet an res vera sit, vel falsa: Cartesii, ergo, dubitatio &c. „ Nec Cartesium juvant, subjungit Cl. Huetius (a), qui res ipsum „ hypotheticè tantum falsas habuisse volunt: nam „ cum & hypotheticè de iisdem dubitasse cum contendunt, sequitur res easdem hypotheticè falsas simul „ & dubias ipsum, hoc est (ut omnis vocabulorum „ removeatur ambiguitas) res easdem simul posuisse „ falsas & dubias, & manifestam repugnantiam in „ iisdem rebus admisisse. Nam quod falsum ponimus, „ de eo simul dubitare non possumus falsumne sit, „ an verum. Sed quidquid de hoc sit, clarius infra patebit. Q. E. P.

Postulatum.

Nec necessarium, nec utile veritati assequenda ad-
K *strui*

(a) Ibid. num. 3.

strui id potest, quod intimo conscientie sensui, & recte rationi adversatur.

§. 293. Luce meridiana patet principium huiusmodi : omnis namque veritas ut detegatur, vel intimo sensu, vel sana, ac recta ratione debet constare.

Lemma.

Universalis Cartesiana dubitatio intimo conscientie sensui, recteque rationi est adversa.

§. 294. *Trob. 1. pars.* Quæ intimo conscientie sensui nota vel ipsemet fatetur Cartesius, huiusmodi sunt : nos scilicet existere, & cogitare ; totum esse sua parte majus ; impossibile esse idem simul esse, & non esse ; bina binis addita efficere quatuor, & similia : Jam vero quid intimus sensus de illiusmodi aperte monstrat veritatibus ? ostendit nimirum, ut quilibet in seipso experitur, mentem humanam ne tantillum quidem posse de illis ambigere, multo minus pro falsis easdem habere. Sane cum humanus intellectus potentia sit necessaria, & cuius objectum veritas est (§. 16.) ; statim ac evidentis alicuius veritatis lumine irradiatur, ac vivida prædicati cum subiecto connectio ipsi exhibetur, ad illi assentiendum non liberè, sed necessario mens ipsa cogitur, & quidem ita, ut impossibile sit de ea dubitare, non dicam iam pro falsa, & incerta eandem habere : sed Cartesiana dubitatio allata prima principia, aliasque huiusmodi veritates pro falsis, vel pro plane dubiis, ac incertis habendas dicat : igitur intimo conscientie sensui relucetatur. Nec Cartesianis obstinata favet scepticorum, Academicorum, ac Pyrrhonicorum dubitatio, cum isti tanquam stulti, ideoque non attendendi a sanioribus traducantur Philosophis, sicuti & a Cartesio ipso, qui sæpius in suis meditationibus, & in libro de methodo ait : *Scepticorum argumenta nunquam sufficientia esse posse, ut homo illasam rationem conficiens, de illarum propositionum veritate valeat dubitare. Secundo, ad sophistici nimis ingenii ostentationem, quam ex sincero, intimoque animi sensu ab iis dictum fuisse,*

se, constantissimè teneo. Igitur universalis &c. Q. E. 1. P.

§. 295. *Prob. 2. pars* Recta ratio dicitur, ad verum investigandum non ludere, & per fictionem; bene vero serio; & ex animo esse incedendum. Novit id Cartesius in suis celeberrimis meditationibus. Enimvero: vel Renatus nosse ludicrè omnia falsa, vel dubia existimanda nobis præcipit, vel serio, & ex animo. Si secundum cum, ergo, impossibile esse, fateatur & ipse de omnibus perpetuo scepticorum more dubitare (§. præc.); fateatur quoque opus est, id etiam ad tempus repugnare; tam impossibile siquidem est de evidentissimis hæsitare veritatibus per horas, quam per annos, aut ævum. Si primum: quomodo quæso per dubitationis apparentiam poterit mens ad verum pervenire? necesse est, igitur, ut Cartesius fateatur etiam, universalem ejus dubitationem rectè rationi reluctari. Q. E. 2. P.

Propositio.

Universalis Cartesiana dubitatio ad verum assequendum minimè confert.

§. 296. *Demonstr.* Nec necessarium &c. (postul.): sed universalis Cartesiana &c. (ex Lein.): universalis, ergo, &c. Insuper pro maiori Cartesianorum confusione, subsumimus: atqui universalis Cartesianarum dubitatio talis est, ut ea semel instituta, nihil adeo evidens potest menti obversari, quo rationabiliter conceptam valeat deponere dubitationem. Rê: fingamus eo humanam mentem adduci posse, ut per se nota etiam, ac evidentissima si non pro aperitè falsis, saltem pro planè dubiis, atque incertis habeat; sintque hæc bina: *impossibile est idem simul esse, & non esse; totum est sua parte majus*: quam hocce in casu utentur Cartesiani methodo, qua dubium omne de illis relinqui possit; mensque ipsa certissima rursus evadere queat? mehercle consequi id haudquaquam poterit, ni alia evidentior accedat enunciatio, quæ mentem ipsam percellere queat, propositiones illas, quas in dubium vertit, indubitabili veritate

ritate fulciri : ast quæso quænam ista erit admirabilis enuntiatio , quæ lucem tantam ceteris perfundere potis sit , ac valeat ? en : *ego cogito : ergo sum* ; cum impossibile sit , ait Renatus : me cogitare quin sim : Præclarum certè ratiocinium solo Cartesio dignum ! Ecquid ? nonne de hoc ipso quoque nos ambigere præcepit Des-Cartes ? magis ne fortasse possibile est idem simul esse ; totum non esse sua parte majus ; bina binis addita non efficere quatuor , aliaque hujusmodi falsitati subijci , quam me allucinari quin cogitem , aut me cogitare quin sim , ac existem ? quod si eo mentem adigere quimus , ut de prioribus reipsa hæsi- ret , major ne vis opus erit ipsi , ut de posterioribus dubitet ? si illas audet scepticus denegare , istas æquo jure inficiari non poterit ? tunc certe impotes æquo erimus ad eas omnes simul probandas , quia veritates , queis Cartesiani utuntur , ut mentem a dubio eripiant , evidentiores haud sunt iis , de quibus dubitandum cum eorum duce præscribunt . Sane illud : *ego cogito : ergo sum* suam mutuatur claritatem ab illo : *impossibile est idem simul esse , & non esse* , ut cuique vel pa- rum attendenti est manifestum : si hoc , iam fucum sibi faciunt Cartesiani omnes , utpote universalis &c. Q. E. D. Qui plura hac de re cupit , adeat Cl. Damielem Huëcium in sua censura Philosophiæ Cartesianæ .

Objectis occurritur .

Opponunt 1. Sola Cartesianæ dubitatione ad verum devenitur : falsum , ergo , nil ipsam veritatis assecutioni conferre . *Prob. antec.* Plura sunt obstacula , queis mens ad verum detegendum moratur : atqui per so- lam Cartesianam dubitationem hujusmodi removentur obstacula : sola , ergo , Cartesianæ &c. *Prob. min.* Ob- stacula hujusmodi sunt præjudicia : sed per Cartesianam dubitationem omnia a mente removentur præ- judicia : ergo per solam &c. ideoque sola &c.

§. 297. R. Obstacula &c. disting. maj. falsa scilicet , ac erronea , conc. maj. judicia prævia , seu pri- ma principia nota ex se , ac evidentia , neg. maj. & disting.

disting. min. sed per &c. præjudicia tam falsa, quam vera, conc. min. secus neg. min. & consequ. utramque. Probe jam diximus advertendum, ne &c. (§. 288. usq. ad fin.). Præjudicia siquidem prioris generis, h. e. erronea, cum utique obstacula sint, ne mens rerum veritatem tutissimè assequatur, rejicienda equidem a mente esse ultro concedimus; secus autem dicendum de præjudiciis posterioris generis, scilicet per se notis, ac evidentissimis, cum ad alias detegendas veritates quammaxime inserviant, mentemque ipsam tutissimè ducant. Hinc attente consulenda, & retinenda sunt a mente principia hujusmodi ad veri assequutionem: unde Philosophi illi, qui pro removendis a mente veritatis obstaculis, hæc quoque principia evidentissima in dubium revocant; cetera præstant Cartesiani, rectè Medicis illis, ut optimè advertit Pr. Sicco, *similes esse dicuntur, qui ut humores malos ab humano corpore expellant, animam ipsam expellunt*: ideoque sola Cartesiana dubitatione minime ad verum pervenitur.

Contra: atqui pro removendis a mente veritatis obstaculis, prævia quoque judicia, sive prima principia sunt in dubium evocanda, immo ut falsa habenda: ergo suo in robore argumentum. *Prob. min. subsump.* ex Cartesio ipso penes Claubergium (a)., Si „ quas veras opiniones, antequam serio philosophemur, habeamus, illæ tam multis aliis vel falsis, „ vel saltem dubiis sunt permixtæ, ut ad illas ab his „ secernendas, optimum sit, omnes initio rejicere... „ Quod plane idem est, ac si dixissem, ad cavendum, „ ne in canistro, vel corbe pomis pleno aliqua corrupta haberentur, principio omnia esse fundenda, „ nihilque prorsus in eo relinquendum; & deinde ea „ sola vel resumenda, vel aliunde assumenda, in quibus nullum vitium esse cognosceretur „: ex his sic probant Cartesiani subsumptum. Ad illa removenda ve-

ritatis obstacula, præjudicia falsa a veris judiciis discerni debent: sed non alia ratione consequi id potest, ni omnia tanquam falsa, vel dubia habeantur, ceu ex allato pomorum patescit exemplo: pro removendis, igitur, &c.

§. 298. R. conc. maj. neg. min. conseq. & paritatem. Maximum est discrimen, quod inter pomorum exemplum, & adductum reperitur momentum. Ideo namque poma illa in principio sunt e canistro, vel corbe fundenda, quia quandiu in illo extant, corrupta poma ab integris obteguntur, illaque ab istis absque canistri versione discere oculus nequit. At judicia prævia, priora nimirum principia licet cum erroneis, ac falsis permixta in mente dicantur, hoc ipso tamen quod per se nota sunt, ac evidentissima, ita humanam mentem splendore suo irradiant, ut quamclarissime propriam veritatem, & erroneorum præjudiciorum etiam falsitatem, absque eorum commixtione, ei ostendant; hinc est, quod nullus sanæ mentis adinvenitur, qui unico, ac simplici intuitu prima præjudicia, seu principia a posterioribus haud distinguat, illaque veritate semper, hæc autem falsitate suffusa haud fateatur: nil ergo ad rem exemplum adductum.

Contrà: atqui ut judicia vera a falsis distinguantur, utraque sunt in dubium advocanda, immo ut falsa habenda: ergo a capite argumentum. *Prob. subsump.* Præjudicia erronea aliquando habita sunt tanquam vera, quæ falsa inde sunt detecta: hoc ipso etiam judicia vera laudatam aufugere non debent dubitationem; adeoque ut judicia &c. *Prob. min.* ideo præjudicia erronea quandoque ut vera sunt habita, quia tunc primum incuriosè, & ulla absque advertentia fuere usurpata: atqui hoc etiam modo prima principia assolent a mente nostra admitti: ergo hoc ipso &c.

§. 299. R. conc. maj. & disting. min. atqui hoc etiam &c. simulque immediatè vera, immo verissima menti apparent, conc. min. secus, neg. min. & conseq.

seq. Prima igitur principia, cum evidentia metaphysica polleant, eorumque veritas semper eodem modo mentem affulgeat, sequitur, quod absque examine debent a mente admitti; licet aliquando, cum nempe necessaria illa prædicati cum subjecto convenientia non statim elucet, aliquali examine soleat mens ipsa uti. Secus autem incedere debet intellectus in rebus obscuris, atque falsis, uti se habent præjudicia erronea, quæ nonnisi maturo examine, ac advertentia, ratione claritatis deficientiæ, queunt tales ab intellectu dignosci; quod cum circa prima principia haud verificetur, sequitur, omnem debere ipsam dubitationem aufugere.

Contrà atqui ad veri detectionem de primis etiam principiis dubitandum est: ergo nihil solutum. *Prob. min. subsum.* ad formam Soritis: Rerum veritas agnosci nequit, nisi evidentix ope: evidentia haberi nequit sine demonstratione: demonstratio non datur sine evidentibus principiis: evidentia principiorum non obtinetur absque investigatione: rei investigatio præsupponit dubitationem: ergo ad veri &c. Deïn complures ex Philosophis in iis decepti sunt etiam, quæ ipsis certissima videbantur: præstat, igitur, ad verum inveniendum de omnibus dubitare.

§. 300 R. ad 1. conc. 1. proposit. , & disting. 2. evidentia &c. , mediata conc. , immediata neg. ; & concessa altera una cum 3. , disting. 6. rei investigatio &c. in rebus obscuris, & inevidentibus, conc. in rebus claris, per se notis, & evidentibus, neg. proposit. & conseq. Datæ distinctiones ex præcedente responso patent. *Ad 2. disting. antec.* Complures &c. ob nimium ad propriam sententiam amorem, atque peculiarem experientiam, conc. antec. ex evidentia genuina, & universali experientia, neg. antec. & conseq. Decepti equidem plerique sunt e Philosophis in rebus peculiari obfirmatis experientia, dum plurimum sibimetipsis fidentes, communia aspernarunt principia. In iis tamen, quæ generali nota sunt experien-

tia, & universalibus innixa principiis, nemo, nisi mente captus, est deceptus: Sileant ergo Cartesiani; eorum siquidem universalis dubitatio minime confert ad verum assequendum:

Obijciunt 2. Naturalis ratio bona roborata experientia præcipit, ad verum inveniendum, de omnibus omnino rebus esse dubitandum: ergo falsa propositio. *Prob. antec.* Astronomi, ad verum detegendum, falsa pro veris sumunt, cum Equatorem, Zodiacum, aliosque circulos imaginantur in Cœlo. Non absimili modo incedunt passim Geometræ, atque Philosophi. Theologi pariter in solvendis quæstionibus ad fidem pertinentibus, falsum aliquid, & hæreticum supponunt in processione Spiritus Sancti; ut inde realem Divinarum Personarum distinctionem, & Processionis naturam perquirant; disceptantes: *An si Spiritus Sanctus a Filio non procederet, ab eo nihilominus realiter distingueretur?* De omnibus, ergo, licitum est dubitare, ut verum a falso clarius inde discerni queat; adeoque ratio naturalis &c.

§. 301. R. Plusquam palmaris adest disparitas Cartesianam ipsis dubitationem, & laudatos Astronomos, Geometras, Philosophos, atque Theologos. Astronomi siquidem in incertum, & obscurum haud animo currunt, sed observata habent Planetarum loca; unde ut corporum cœlestium explicent motus, nonnullos imaginantur circulos, ad eorundem effectibus explicandis aptos, atque idoneos esse concipiunt. Geometræ etiam, & Philosophi aliquando nonnullas fingunt hypotheses vel eadem ratione, qua Astronomi, vel ut ex istis ad aliquod statuendum absurdum impellant eum, qui evidentem aliquam veritatem denegare audet, ut scilicet eandem admittat: sic si quis deneget, omnes lineas a centro circuli ad circumferentiam ductas inter se esse æquales; Geometra demonstrabit, hoc in casu, destrui circuli proprietatem, quæ est, ut æquales sint omnes rectæ lineæ, quæ ducuntur a centro
ad

ad circumferentiam ; atque ita Adversarium vel ad negatam linearum æqualitatem fatendam , vel ad absurdum admittendum perstringunt . Theologi denique haud abnuunt Spiritum Sanctum a Filio procedere , sed duntaxat simpliciter abstrahunt , & meræ hypothesis gratia antecederet apprehendunt Spiritum Sanctum non procedere a Filio : *abstrahentium* enim , ut Scholæ loquuntur , *non est mendacium , bene vero dividendum* . At Cartesius noster nil horum præstat , sed de omnibus omnino dubitat , omniaque , evidentissima etiam pro plane falsis supponit . Paritas ergo nil ad rem .

Contrà : atqui naturalis ratio vera quoque in dubium revocanda , immo pro falsis habenda esse demonstrat : ergo responsio nulla . *Prob. subsump.* Fert commune adagium : *via deveniendi ad medium , est declinare ad aliud extremum* . Sicut baculum , loquitur Cartesius , *qui curvus est , ut rectum reddamus , illud in contrariam partem inflectimus : ita* , deducit Renatus , *mentem ad falsitatem inflecti debere , ut rectissimè ad veritatem assurgat* : igitur naturalis ratio &c.

§. 301. V. Non aliam aptiorem dari posse argumento huic responsonem , opinamur , ea , quam Cl. Petrus Gassendus (a) Cartesio ipsi inter vivos adhuc degenti præbuit his verbis : „ Dicis te facere , quod „ illi , qui baculum curvum reddituri rectum , in „ contrariam partem inclinant ; sed dum baculus ita „ incurvatur , per rectitudinem transit , sicque assue „ scit se paulatim ad illam componere ; Tu vero „ menti dubiæ non per veritatem facis transitum , „ sed flexæ in falsitatem impulsus præbes , & ex „ curvitate parva , aut mediocri , curvitatè maxi „ mam facis „ ut scilicet inde impossibile evadat menti , veritatem aliquam detegere , susceptamque de-
pone-

(a) Tom. 3. *advers. Metaph. Cartes.* pag. 282.

ponere dubitationem, ut (§. 286.) demonstravimus.

Contrà: atqui falsum est, universalem Cartesii dubitationem haud per rectum transire, dum omnia in dubium præcipit revocari: ergo viget argumentum. *Prob. min. subsum.* Ideo præcise homines in errores labuntur, quia methodum hanc dubitationis tempunt: falsum est ergo &c. *Prob. antec.* ex Augustino, ajente (a): *Sequuntur nonnulli phantasmata sua tam præcipientes, ut nulla sit alia materies omnium falsarum opinionum, quam habere phantasias, vel phantasmata pro cognitis: ex quibus en probatio.* Ideo homines ex Aug. a vero aberrant, & in errores turpissime labuntur, quia quæ sensibus percipiunt pro veris, ac certis tenent; h. e. nolunt eadem in dubium vocare: atqui nil adinvenitur in mente, quod per sensus habitum non fuerit: ideo præcise, ergo &c. Hinc Aristoteles quoque, ut ediscamus, dubitationem probavit (b): autumandum, igitur, universalem Cartesianam dubitationem ad veritatem mentem deducere.

§. 302. R. ad 1. Miramur sane quam facie tam confidenter Cartesiani istiusmodi nobis obiciant argumentum. Falsum est enim per ipsos, omnia mediis sensibus in mentem advenire, cum plures ipsi ideas tueantur humanæ menti ab ortu suo inditas. At propius ad rem accedentes, distinguenda esse, reponimus, ea, quæ mens a sensibus immediate haurit, ab iis, quæ mens super eadem reflectendo, certissime noscit. In iis, quæ immediate mens per sensus cognoscit quandoque decipimur; at evenit id, quia ad requisitas non attendimus condiciones (§. 124.). In reliquis autem cognitionibus, quas mens non quidem immediate a sensibus, sed aliunde adipiscitur, nullum habere posse locum Cartesii dubitationem, pluries diximus. Nec Augustinus Adversariis prodest. Enimvero

(a) Lib. 6. de Musica cap. 11.

(b) Lib. 2. Metaph.

vero modum exponens S. Doctor (a), quo ad verum ducimur , sic loquitur : *In quod pervenimus , in eo ambulemus ; ambulando quippe in quod pervenimus , & quo nondum pervenimus , pervenire poterimus : ex quibus patet , nos ex habitis cognitionibus ad alias veritates detegendas pervenire debere , non quidem ex falsitate , vel dubitatione ; quandoquidem , ut advertit S. Gregorius Nazianzenus : absurdum est per scopulos , immo per naufragia , ad littus ducere .* Illud ergo citato loco unice contendit Augustinus , non debere nos de rebus præcipitanter iudicium ferre , sed ad omnes attendere circumstantias , nec temere phantasmatibus præbere assensum . Quocirca subdit ibid. : *quare his potissimum resistamus , nec eis ita mentem accomodemus , ut dum in his est cogitatio , intelligentia ea cerni arbitremur .* Hoc quoque in sensu , ad 2. , loquutum dicimus Aristotelem , qui generaliter de rebus dubitandum nunquam commendat , sed assensum cohibendum , quoties res sit dubia , & mens suspensa hæreat pro aliquid de ipsa affirmando , vel negando : a primo itaque usque ad ultimum semper factum manet , Cartesianam universalem dubitationem minime ad verum conferre .

C A P U T III.

De idoneo veritatis Criterio .

Nihil , vel parum sano Philosopho ingenuo veritatis amanti esset , sui iuris tantum , atque methodi in rebus naturalibus rimandis callere notitiam , nisi veritatis regulam quoque , hoc est *Criterium* , quâ tutus esse possit , ea , de quibus iudicavit ita se habere , ceu dicuntur , & nullo pacto in illis decipi , perfecte cognitam haberet . De hac itaque veritatis tessera pro Logices nostræ coronide differentes , sit .

QUÆ-

(a) Lib. de gratia , & liber. arbitr. cap. 1.

Q U Æ S T I O III.

Quodnam statuendum sit veritatis Criterium?

§. 303.

Quid sit veritas, diximus (§. 18.). Modo sciendum, quod veritas triplex est, *logica*, *metaphysica*, & *moralis*. Prior conformitas est idearum nostrarum cum veritatibus ipsis realibus; quæ *objectiva* audit, ut a *formali* secernatur, quæ in conformitate idearum cum seipsis est sita. Posterior, seu *realis* habetur, cum res talis in se est, qualis natura sua esse debet. Ultima tandem in concordia sita est sententiarum animi cum signis, quæ solent exprimi.

§. 304. Evidentia pariter, seu veritas triplex est, *metaphysica*, *physica*, & *moralis*. Evidentia metaphysica distincta est, ac perspicua rerum abstractarum, axiomatum, atque demonstrationum puræ intellectiōnis menti facta explanatio. Physica, quam sensus faciunt aut intuitione, seu sensatione, aut propriam suppeditando demonstrationem. Moralis tandem cognitionem absolute certam importat, propter testes omni exceptione majores.

§. 305. Advertendum heic 1., quod illi, qui majorem, vel minorem de rebus haberi posse evidentiam adstruunt, ita sunt intelligendi, ut humanæ cognitionis evidentia major, vel minor sit non *intensive*, sed *extensive*: h. e. una cognitio altera evidentior dici potest quinque ex causis, 1. ex majore, vel minore intellectus ipsius cognoscentis perfectione; 2. ex ejusdem intellectus attentione, vel distractione; 3. ex aptiore, vel ineptiore sensuum tum interiorum, cum exteriorum dispositione, atque constructione; 4. ex objectorum noscendorum conditione, & natura; 5. demum ex vocabulorum, ac signorum diversitate, qua fit ut non semper eodem pacto a cunctis

etis intelligantur. Notandum 2., evidentiam esse veram, ac genuinam, & falsam, fucatam, ac apparentem. Omnes certissimæ rerum cognitiones ad evidentiam veram pertinent. Ad evidentiam vero falsam, *Enthusiasmus* spectat, cuius nomine quidam mentis fervor venit; seu vividissima quædam objecti alicujus excitatio in mente, a phantasia præcipue illustrata, qua mens clarissime objectum illud percipit, atque vividissime ab eo percellitur.

§. 306. Criterium juxta græcum vocabulum *Criterion*, *judicium* significat; juxta naturam vero definitur: certa, ac infallibilis tessera, seu regula, qua ad veritatem, veluti ad lydium lapidem, certo ducimur; sive, quod idem est, qua certi sumus, ea, de quibus judicamus, sic se habere, nulloque pacto in iis nos decipi.

§. 307. „ Qui aliquid ediscere, loquitur *Diogenes*
 „ (a), pertractare, vel edocere instituit, necesse ha-
 „ bet certum, & indubitatum præstare principium,
 „ scilicet aliquam regulam, sive criterium, quo di-
 „ rigatur tutissime ad intentum finem consequendum.
 „ Regula autem omnis, ut monet *Aristoteles*, gene-
 „ ralis esse debet, æquabilis, minimeque fallibilis;
 „ alioquin altera opus esset regula, quæ cognosciti-
 „ vum principium dirigat; ut enim *judicium* aliquod
 „ indubium, certumque sit, humanusque intellectus
 „ certo, infallibiliterque quidpiam se noscere tutissi-
 „ me sciat, citra scilicet periculum, errandique for-
 „ midinem, necessarium omnino est, ut cognitionem
 „ omnem ad aliquam certam normam, ac infallibi-
 „ lem, veluti ad lydium lapidem referat, ac proinde
 „ quædam veritas, ac certitudinis nota in omni pro-
 „ positione vera reperiri, ac veluti fulgere debet.

§. 308. Ex nunc dictis colligendum cum Philosophis, quatuor esse Criterii characteres; 1. *Criterium debet esse universale*, se nimirum ad ea omnia ex-
 ten-

(a) *Apud Laertium.*

tendere, quæ in data facultate eo mediante sunt noscenda; secus enim altero opus esset Criterio, ut cum Aristotele diximus (§ præc.) ; 2. *absolute primum*, ita ut a nullo alio præcedatur, & a quo pendeat, quia tunc istud, non illud proprie Criterium foret; 3. *certum, ac infallibile*, cum secus regula certa dici haud posset: certum enim ex incerto dignosci nequit; 4. tandem *ultima ratio veritatis rei cujusque demonstrabilis*. His quatuor, inquam, characteribus insigniri debet veritatis tessera, live Criterium, ut infra.

§. 309. Sciendum tandem, Criterium veritatis dupliciter considerari posse, *materialiter*, & *formaliter*. Primo modo attentum, in iis situm est regulis, ac præceptis, quæ ad formale Criterium ducunt. Secundo modo consideratum, in ea immediata situm est regula, qua clare, evidenter, ac absolute veritas ipsa noscitur, & a falsitate fecernitur.

Philosophorum placita.

§. 310. Quotquot extitere veteres, & Recentiores Philosophi, scepticis exceptis, qui attendendi non sunt, veritatis Criterium agnovere, sed non omnes idem sensere. Illustriores namque Philosophi Thales, Parmenides, Xenophanes, Democritus, Heraclitus, & Anaxagoras *solum rationem*, fatente Tullio (a), *esse Criterium dixerunt*; *sensus autem propter illorum imbecillitatem non posse vera judicare*; & inter alios divinus Plato, *qui omne iudicium veritatis, veritatemque ipsam abductam ab opinionibus, & a sensibus cogitationis ipsius, & mentis esse voluit*. Platonici autem ita utramque colligavere sententiam, ut veri Criterium partim in ratione, partim in sensibus reponerent. Idipsum de Aristotele, & Theophrasto affirmat

(a) Lib. 1. de finibus.

firmat Empyricus (a): Peripatetici, ait, communiter cum sit duplex in summa rerum natura, quoniam alie quidem sunt sensibilia, alia autem intelligibilia, ipsi quoque duplex relinquunt Criterium; sensum quidem, qui sit sensibilem, intelligentiam deinde, qua intelligibilem: amborum autem commune est, ut dicebat Theophrastus, id quod est evidens. Ex Scholasticis vero nonnulli ab Aristotelis opinione discedentes, veritatis Criterium in solis regulis logicalibus, præcipue autem in tribus sciendi modis, quos definitionem, divisionem, & argumentationem dicunt, situm volunt; tales sunt PP. Ferrari Conventualis, & Franciscus Jacquier Minimus, alique. Contrarium his sentiit

§. 311. Epicurus, qui putat omnem

. a sensibus esse creatam

Notitiam veri, neque sensu posse refelli (b).

Omnia nempe iudicia rerum, teste Tullio (c), in sensibus ponit; quibus si semel aliquid falsum pro vero probatum sit, sublatum esse omne Iudicium veri, & falsi putat. Zeno Citricus cum suis Stoicis ad Epicurum hac in re accessisse videtur; statuit nempe pro veri Criterio comprahensibilem, h. e. evidentem phantasiam, idque ex Laertio (d), & Tullio (e) colligitur: Zeno, ait Cicero, quod erat sensu comprahensum, id ipsum sensum appellabat; & si ita erat comprahensum, ut convelli ratione non posset, scientiam; sin aliter inscientiam nominabat: ex qua existeret etiam opinio, quæ esset imbecillis, & cum falso, incognitæque communis.

§. 312. Ex Recentioribus vero Renatus Cartesius novitatis amator, postquam ad verum detegendum de rebus

(a) Lib. 1. advers. Logicos.

(b) Lucret. lib. V.

(c) Lib. 1. de finib.

(d) In Zenone.

(e) Lib. 1. contr. Academ. cap. 12.

rebus omnibus dubitandum docuerit, veritatis testem in clara rei, distinctaque perceptione reposuit, sequentibus ductus motivis: „ Quoties, ait (a) voluntate ita contineo, ut ad ea tantum se extendat, quæ illi clare, & distincte ab intellectu exhibentur, fieri plane non potest, ut errem, quia omnis clara, & distincta perceptio procul dubio est aliquid, ac proinde a nihilo esse non potest, sed necessario Deum Auctorem habet: Deum, inquam, illum summe perfectum, quem fallacem esse repugnat, ideoque procul dubio est vera „ . Quid autem nomine ideæ claræ, & distinctæ intelligat Cartesius, exponit ipse (b), dicens: „ Claram voco illam perceptionem, quæ menti adtendenti præsens, & aperta est: sicut ea clare a nobis videri dicimus, quæ oculo intuenti præsentia satis fortiter, & aperte illum movent; Distinctam autem illam, quæ cum clara sit, ab omnibus aliis ita sejuncta est, & præcisa, ut nihil plane aliud, quam quoddam clarum est in se contineat. Ita dum quis magnum aliquem sentit dolorem, clarissima quidem in ea est ista perceptio doloris, sed non semper est distincta; vulgo enim homines, illam confundunt cum obscuro suo iudicio de naturâ ejus, quod putant esse in parte dolente simile sensui doloris, quem solum clare percipiunt. Atque ita potest esse clara perceptio, quæ non sit distincta; non autem ulla distincta, nisi sit clara „ . Recensitum Cartesii veritatis nanciscendæ Criterium sic aliis verbis reddunt e Cartesianis nonnulli: *Quidquid in idea clara, & distincta rei alicujus comprehenditur, id de ea re certissime potest affirmari*. Hanc Cartesianorum assertionem moderatam tuentur quotquot ex Catholicis Cartesianæ doctrinæ nomen dedere: unde Pr. Mallebran-

(a) Meditat. 4. prope finem.

(b) Part. 1. Princip. Artic. 45. 46.

branché inquit (a) : *In rebus ad fidem spectantibus, nulla quærenda est evidentia ; sicut in rebus natura, fides, seu auctoritas Philosophorum nihili facienda est.*

§. 313. Cl. Petrus Daniel Huetius cum nullam in humana ratione veri tesseram una cū aliis veteribus adinveniret, *solum Dei revelantis auctoritatem* veritatis criterium esse docuit. (b). Anaxagoras una cum Pantheistis non aliam ob causam rationem humanam veri tesseram statuit, nisi quod ea ipsissima sit Dei ratio. Eruditissimus Vicus Criterium veritatis *scientiam esse*, ait, *rerum faciendarum* ; ita ut verum duntaxat id habeatur, quod facere scimus. Insignis mathematicus Doria veri tesseram in *rerum unitate* statuit, adeo nempe ut id solum verum dicatur, quod uno modo fieri potest. Postremo reliqui omnes Neoterici veritatis Criterium in vera, ac genuina evidentia statuunt, qua sit, ut evidentissimis nequeamus non adfentiri veritatibus. Ex his omnibus recensitis sententiis, quid nobis videatur, priusquam statuamus, aperiat.

Controversia status.

§. 314. Quærimus quoddam ex iis omnibus, quæ hæcenus Philosophi excogitarunt sit veritatis Criterium ? seu quænam sit illa immediata regula, h. e. formale Criterion (§. 309.), quo mediante intellectus tutissime, & absque ullo erroris metu veritatem detegere, noscere, atque stabilire valeat ?

Hypothesis.

§. 315. Duo in præsentiarum adversus effrænes scepticos supponimus, & dari nimirum rerum scientiam, quam, ipsis exceptis, omnes saniores admittunt Philosophi ; & aliquod extare etiam veritatis Criterion, quod insulse inficiantibus scepticis, attendendos haud esse, decernimus.

Postulatum.

Illud

(a) Lib. 1. de inquir. verit. cap. 3.

(b) In Alnet. quæst. lib. 1.

Illud formale est veritatis Criterium, quod 1. est universale, 2. absolute primum, 3. certum, ac infallibile, 4. demum ultima ratio veritatis rei cuiuslibet demonstrabilis.

§. 316. Hi siquidem 4. characteres illi sunt, quos ad veri Criterii naturam repositos volunt saniores Philolophi (§. 307. 308.).

LEMMA I.

*Vera, ac genuina evidentia universalis est;
certa, ac infallibilis.*

§. 317. *Prob. 1. pars.* Vera, genuinaque evidentia universalitate gaudet, quoties ad res omnes naturali ratione noscibiles extendatur, & extendi queat: sed ita res procedit. Enimvero res omnes, quæ naturali ratione capi possunt, vel sunt pure intelligibiles, ut *mens humana, angeli, Deus*; vel sunt sensibiles, ut *arbores, lapides, terra*, aliaque huiusmodi; vel sunt demum auctoritati innixæ, ut *opiniones, historia, &c.* atqui ad res primi generis se extendit evidentia metaphysica, ad res secundi generis, evidentia physica; ad res tandem tertii generis, evidentia moralis (§. 304.) suis decorata conditionibus: vera, ergo, ac genuina evidentia est universalis quoad res dignoscibiles. Neque universalitas huiusmodi vel parum læditur, aut minuitur, ex quo ad res supernaturales etiam, humani captus aciem exuperantes, evidentiam ipsam non dicatur extendi: istæ enim non naturali, sed supernaturali lumine sunt dignoscibiles; præter quam quod in istis quoque supernaturalibus noscendis veritatibus evidentia non deest, si non intrinseca, extrinseca saltem, ex Dei nempe ipsius veracitatis, atque auctoritatis infallibilis deprompta notione, quæis unice res illæ nituntur: igitur vera &c. universalitate pollet. Q. E. P.

§. 318. *Prob. 2. pars.* Intimo conscientiæ sensu experi-

perimur, mentem humanam naturali quodam pondere ad veritatem noscendam ferri, ut nullo libentissime orietur, quam in his, quæ evidentissime, ejusdem revelantur: sicut namque necesse est, ad rem Tullius (a), lancem in libra ponderibus impositis deprimi; sic animum perspicuis credere; quod sane luculentissimo argumento est certitudinis, ac infallibilis evidentiæ. Insuper judicia omnia, atque enunciationes, quæ ab hominibus feruntur duplicis sunt generis, aliæ evidentissimæ, ac per se notæ, & obcuræ aliæ, atque inevidentes. Prioris sunt: impossibile est idem simul esse, & non esse; quæ sunt eadem uni tertio, eadem sunt inter se; totum est sua parte majus; aliaque id genus. Posteriores autem: Corporum gravitas mutua est materia attritiq; fluxus, & refluxus maris origo, pressio est Luna juxta Cartesium; prima corporis naturalis principia sunt monades Leibnizianæ, & alia his similia. Jam vero circa enunciationes prioris generis cuncti homines mira quadam concordia conspirant, atque unanimiter veritatem ipsam inesse fatentur; & ex quibus inde alias inferunt propositiones, quæ certitudine pari gaudent, atque fulciuntur. Secus autem circa enunciationes posterioris generis mira conspicitur dissensio, eam ab aliis veræ, falsæ ab aliis iudicantur: occur autem, amabo, circa illas mirabilis ille consensus, circa istas verò tam potentosa dissensio. Non alia, mehercule ratione id contingit, nisi quia illarum veritatem evidentia genuina fulgore suo patefacit, adeoque assensum extorquet ab omnibus sana ratione utentibus; istæ autem, utpote obscuritate, ac incertitudine suffusæ, formidinem in mente relinquunt, qua fit, ut omnes ad eam confutandam veritatem intellectum cohibere non valeant. Quod si per impossibile ab enunciationibus illis perspicuitas omnis detrahatur, jam illa assentiendi necessitas & mirabilis consensus desideraretur, ipsaque veritas

LIB. IV. IN

(a) Lib. 4. *Academ.*

in densam caliginem prolaberetur, nihilque remaneret, cui tute homines fidere possint, & verum a falso discernere; sed dubitationibus, atque opinamenti duntaxat omnis humana cognitio ætueret: igitur cum vera, ac genuina admissa evidentiâ, humana mens ineluctabili necessitate veritati assensum præbere cogatur; concludendum, veram, ac genuinam evidentiâ infallibilem esse, ac certam veritatis tesseram.

L E M M A II.

• Vera, ac genuina evidentiâ est absolute prima; simulque ultima ratio veritatis rei cujuslibet demonstrabilis.

§. 319. Prob. 1. pars. Nam absolute prima est evidentiâ vera, ac genuina, ita ut a nulla alia veritatis regula præcedatur. Siquidem quidquid a mente ut verum dignoscitur, vel ut falsum, sic noscitur per evidentiâ, quæ humanum irradiat intellectum (§. 18.). Deinde concessis quod alia detur regula, quæ veri Criterium sit; querimus: vel regula hujusmodi clare, ac evidenter veritatem intellectui patefacit, vel non; si secundum: regula ergo veritatis nec dici potest; si vero primum; id certo præstat per evidentiâ: ideoque vera &c. est absolute prima.

Q. E. P.

§. 320. Prob. 2. pars. Si enim a sano Philosopho queratur: cur ex gr. substantia spiritalis externorum corporum actione interire non possit? ille sane respondebit: quia illud tantum externorum corporum actione perire, vel alterari potest, quod partibus constat, quæ profecto spiritalis substantiæ destituitur. Si rursus queratur: cur quod partibus caret, externorum corporum actione perire nequeat? forsan dicet: quia corpora externa nonnisi per partium motum agere valent; adeoque nil eorum actione perire posse, nisi per partium earundem dissociationem, vel alterationem, quod certe in substantia spiritali, partibus

tibus orbata ; evenire non potest. Quod si tandem quærat : cur id , quod partium concretione haud est compos , partium dissociatione , vel alteratione interire non possit ? respondebit . id ex contradictionis principio : *impossibile est idem simul esse , & non esse* , evidentissimum reddi ; & proinde eo signo veritatem illam esse revelatam , ultra quod nec aliud esse , nec optari posset . Postremo ad ipsam veram , ac genuinam evidentiam ; seu ad lydium lapidem , lacescit ; quicumque defendens ad proprii opinamenti veritatem fatendam cupit comprimere opponentem : ipsa , igitur , rerum magistra experientia , & intimo sensu apparet , veram , ac genuinam evidentiam ultimam rationem esse veritatis rei cujuslibet demonstrabilis .
Q. E. D.

Propositio.

Vera , ac genuina evidentia formale est veritatis Criterion.

§. 321. *Demonstratur.* Illud formale &c. (ex postul.) : sed vera , ac genuina &c. universalis est ; certa , ac infallibilis (per Lem. 1.) ; simulque absolute prima , & ultima ratio &c. (ex Lem. 2.) : igitur vera &c. Q. E. D.

§. 322. Ex modo dictis colligendum , quod cum triplex sit rerum noscendarum ordo (§. 317.) , triplex quoque statui debet veri Criterium : sic pro rebus pure intelligibilibus , seu metaphysicis noscendis , Criterium est evidentia metaphysica ; pro sensibilibus , seu physicis , evidentia physica ; pro moralibus denique , evidentia divinæ auctoritatis pro rebus divinis ; evidentia vero auctoritatis humanæ , pro rebus humanis , seu naturalibus . De facto hacce neglecta rerum distinctione , quo pacto res unius ordinis , puta metaphysicæ , per alteram evidentiam , physicam nempe , aut secus dignosci possent ? nullo sane . Præterea diverso in casu evidentia genuina universalis haud foret , quod veri Criterii primus character prohibet (§. 308.) . Nunc oppositarum opinionum falsitas patet . Itaque allucinantur

1. Platonici omnes , Criterium veritatis partim in ratione , & partim in sensibus reponentes . Desiit namque per Platonem evidentia physica , cum duntaxat evidentiam metaphysicam , & mathematicam , pro veri tessera admittat ; nec non & evidentia moralis . Hoc quoque vitio cum laborent Platonici , insimul idcirco falluntur .

2. Scholastici illi , qui in solis regulis logicis , tribus præcipue sciendi modis veritatis formale Criterium statuunt : in illis enim materiale tantum Criterium proprie consistit , ex quibus postea formale sequitur .

3. Epicurei solis sensibus , eorumque evidentie uni-
ce innixi . Deest namque evidentia metaphysica , & moralis .

4. Stoici omnes per suam evidentem phantasiam .

5. Cartesius quoque cum Cartesianis fallitur , si pro formali veritatis Criterio illud : *quidvis in idea &c.* (§. 315.) generatim , sive de qualibet evidentia tam genuina , quam apparente usurpandum esse velint . Multæ siquidem in nostro intellectu adinveniuntur idæ , magna etiam claritate suffusæ , quæ tamen falsæ , a vero difformes , & pure chimericæ sunt , ut in enthusiasmo præsertim laborantibus videre est . Uterius illa quoque distinctione admissa , Cartesianum veritatis Criterion veritatibus moralibus aptari minime potest .

6. Allucinatur Cl. Huetius , solam Dei auctoritatem , & revelationem pro universali veritatis Criterio statuendam esse , docens . Sane omni ablata humanæ rationis certitudine , ipsius divinæ revelationis auctoritas evertitur . Nam si ratio nihil certi nec de Deo , nec de Mundi ortu docet , qui ad revelationem appellat , aut ad Judicem , quem penitus ignorat , appellat , aut ad privatum cujusque spiritum confugit ; sicque phanatismum inducit , quo nihil absurdius . Prophetæ equidem , utpote divino repleti spiritu , nullo alio a ratione humana petito egebant argumeta-

gumento, quo tuti redderentur, Deum esse, qui secum loqueretur. Ast non omnes spiritu prophetico decorabantur: igitur maxima hominum portio nil, ut hodie, sciebat, cum nulli sint Prophetæ, cuncti in rerum omnium inscitia versentur est opus: qui, ergo, hujusmodi propugnant sententiam, dum nimis rationem, Religionis ergo deprimunt, imprudenter licet, primum tamen Religionis fulcrum subvertunt, foedissimumque inducunt Pyrrhonismum.

7. Eruditissimus Vicus, scientiam rerum faciendarum veri tesseram esse adstruens, ita ut id verum sit tantum, quod nos facere scimus, vel possumus: ita quia substantias producere nequimus, quid ipsæ sint, nos fugit; secus vero modos, numeros, atque figuras substantiarum non ob aliam causam noscimus, juxta Virum Ch, nisi quia hujusmodi res producere quimus. Verum fallitur apertissime. Si enim res sic se haberet, hominum cognitio adeo exigua foret, ut vix de propria existentia certi essemus. Re cum simus substantiæ, substantias autem producere nequeamus, ignorabimus, num substantiæ ipsi simus, vel potius quid aliud. Insuper cum neque nobismetipsis existentiam dederimus, nec aliis præbere queamus, lateret quoque nos simus ne, vel non: scilicet!

8. Mathematicus Doria in rerum unitate veri regulam statuens. De facto si istiusmodi foret veritatis Criterium, de veritate detegenda actum omnino foret, cum modi omnes, quæ una quælibet res esse potest infiniti prope sint, neque cuncti nobis sint revelati, neque tandem mens nostra finitate donata, eorum omnium numerandorum potis sit.

Objecta diluuntur.

Opponunt 1. Formale veritatis Criterium illud esse debet, quo posito, certi de veritate detecta esse possumus: atqui talis non est evidentia vera, ac genuina: falsa ergo, propositio. *Probat* minor Illud medium aptum, ac idoneum veritatis esse haud potest, quod omni spoliatur certitudine: sed talis est

evidentia : ergo talis &c. *Prob. min.* Illud tantummodo certitudine decoratur , quod tale demonstrari potest : atqui evidentia demonstrari certa nequit : ergo evidentia omni spoliatur certitudine ; ideoque formale veri Criterium in evidentia collocari haud debet.

§. 323. R. Illud &c. disting. maj. quod tale demonstrari potest vel directe , vel indirecte , conc. maj. directe tantum , neg. maj. atqui evidentia &c. disting. min. directe , omittimus min. , indirecte neg. min. & utramque conseq. Duplici demonstrationis genere possem quamlibet demonstrari , directe scilicet , & indirecte , vel ipsi Logicæ Tyrones noscunt (§. 212.). Jam vero , evidentiam ex eo certitudine decorari indirecte probatur , quod nisi hoc itinere de veritatibus naturalibus certi esse possemus , errores omnes , qui orirentur inde , nonnisi in Deum refundere necesse foret , utpote fatalem illam in hominis mente induceret ad assensum necessitatem : blasphemum autem , impiumque cum sit delusionis auctorem Deum opinari : inferendum , ergo , evidentiam certitudine præditam iri. Verum quid si aliquo saltem pacto , directe quoque , evidentiam in mente humana certitudinem inducere probemus ? Enimvero Sapientissimus Deus sicuti humanas mentes idoneas condidit permultas tum intelligibiles , cum sensibiles noscendi veritates , ita iisdem inconcussum Criterium aliquod elargiri debuit , quo de dictis veritatibus tutissimæ redderentur . Criterium autem hocce in genuina evidentia generice attenta statuendum esse , ex eo vel maxime apparet , quod si secus res se haberet , tunc etiam mens de revelata veritate hæreret , quamvis interne se ambigere non posse , percipiat , sed necessario ad id , quod verum ipsi exhibetur admittendum propelli ; idque ideo præcise , quia Deus humanarum mentium conditor hanc ipsis præscripsit normam , qua certæ de cognitis veritatibus forent . Præterea cum vera , ac genuina evidentia sit absolute prima , simulque

que ultima ratio veritatis rei cujuslibet demonstrabilis (Lem. 2.), universalis , & certa , ac infallibilis (Lem. 1.), non alia sane indigere debet regula , qua talis demonstretur . Sicuti namque solis lux in meridie signatim ita per semetipsam oculis manifestatur , ut nulla alia egeat luce : ita genuina evidētia seipsam intellectui patefacit , quin alia indigeat claritate . Nec putida principii petitione laboramus , cum genuinam evidētiam formale dicimus veritatis Criterium : siquidem non ex evidētia ipsa talem depromimus demonstrationem , h. e. evidētiam per evidētiam haud probamus ; bene vero ex iis omnibus characteribus ad formale Criterium communi Philosophorum voce requisitis , quibus sola genuina evidētia decorata incedit : falsum est , igitur , evidētiam omni certitudine spoliari , ac per consequens veri Criterium adstrui minime posse .

Contrā : Licet concedatur , evidētiam talem non esse , ut directe , & a priori demonstrari queat ; simulque quod per eam quandoque in statu certitudinis deveniamus , tamen perspicuitas ipsa formale haud est veritatis Criterium : ergo nulla responsio . *Prob. min. subsump.* Genuina evidētia ea præsertim est adstruenda , quæ intimo sensui nititur : atqui in hujusmodi evidētia situm haud est Criterium veritatis : igitur licet &c. *Prob. min.* Ex hujusmodi evidētia intimo sensui innixa , falsa , & absurda , tanquam vera a Philosophis tuentur : uti nos edocet experientia : in hujusmodi , ergo &c. Deinde cum evidētia sit humani intellectus affectio , eidem intimo sensui ut plurimum inhærens , æqualiter omnes per ipsam veritatem noscere deberent ; simulque evidētiam ipsam cuncti pro veri Criterio statuere : hoc autem cum non eveniat , sequitur quod evidētia ipsa immerito prorsus veritatis Criterium statuitur .

§. 324. R. Ex hujusmodi &c. disting. antec. intimo sensui , præjudiciis omnibus spoliato , & omnibus cū genuinam evidētiam conditionibus requisitis prædito ,

dito, falsa &c. neg. antec., intimo sensui aliter se habenti, conc. antec. neg. consequ. Utique genuina evidentia ea præsertim est autumanda, quæ intimo conscientiæ sensui nititur, sed modo præjudicia omnia desint, simulque omnes ad genuinam evidentiam actus habeantur requisitæ conditiones. Defendunt quidem nonnulli Philosophi falsa pro veris; & per evidentiam id non præstant intimo sensui præjudiciis singulis expoliato, omnibusque ad genuinam evidentiam requisitis decorato; bene vero ex evidentia fucata, ac apparente, nec non intimo sensu præjudicatis opinionibus repleto id effutunt; quod certe non eveniret, si res diversimode se haberet, idque ex eo vel maxime patet, neminem unquam ab evidentia primorum principiorum, aliarumque similium veritatum fuisse delusum. Hinc sua sponte altera corrumpit difficultas: quoties enim humanus intellectus præjudiciis singulis careret, omnibusque ad genuinam evidentiam proprie fulciretur characteribus, per ipsam profecto æqualiter omnes veritatem noscerent, omnes unanimiter idem judicarent, ceu in primis contingit cognitionum principii; simulque a cunctis hocce in casu evidentia ipsa genuina pro formali veritatis Criterio haberetur; quod cum non eveniat, nusquam veræ, ac genuinæ, sed fucatæ, & falsæ evidentia, nec non hominum ipsiciæ, vel præjudiciis est adscribendum.

Contrà: atqui homines per evidentiam intimo sensui, præjudiciis singulis spoliato, innixam, falsa pro veris tuentur: ergo viget argumentum. *Prob. subsump.* Duorum contradictoriorum unum duntaxat potest esse verum, alterum falsum sit oportet: sed utrumque contradictorium ab evidentia ipsa intimo sensui innixa multoties verum monstratur: ergo homines &c. *Prob. min.* Harum adsertionum: *trina dimensio realem corporis physici essentiam constituit: trina dimensio minime realem corporis physici essentiam constituit*, tam affirmativa Cartesianis, quam negativa Recentiorum compluribus, utraque vera, & quidem ex intimo

timo sensu apparet , & ut talis ab utrisque tuetur : ergo utrumque &c.

§. 325. R. Harum &c. disting. antec. utraque fucate ~~con~~ apparenter vera apparet , conc. antec. , evidenter , ac genuine neg. antec. & consequ. Judicia omnia , atque enunciationes &c. (§. 318.) usque ad jam vero exclusive. Nunc vel adductum argumentum de utroque contradictorio priorum illarum enunciationum , vel de utroque posteriorum accipitur : si primum ; jam utrumque earum contradictorium verum esse posse , puta : *bina binis abdita quatuor efficiunt* ; bina binis addita non efficiunt quatuor , repugnare prorsus , evidentia ipsa genuina patefacit , ut cuique apparet . Si secundum ; cum istæ hoc ipso quod dubæ , incertæ , obscuræ , & probabiles ad summum dicuntur , cuiusmodi sunt binæ illæ Cartesianorum , & Recentiorum adsertiones , profecto vera , ac genuina evidentia de istis desideratur , & quandiu tales adparent , earum specifica veritas determinari nequit ; & licet aliqui statuere illas audeant , nonnisi fucatae evidentiae ope id præstant ; atque hinc est , quod utrumque illarum contradictorium verum adparet , cum tamen tale haud sit , quod certe cum de enunciationibus , & judiciis prioris generis non contingat , signum est , evidentiam ipsam solam veritatem continuo revelare .

Contrà . Si evidentia absolute veritatis dijudicandæ tessera foret statuenda , jam gradus in certitudine deberent admitti : sed ridiculum est hoc adstruere : ergo a capite argumentum . *Prob. maj.* Evidentia generice attenta per vos certitudinem inducit : ergo major evidentia , maiorem gignere debet certitudinem : atqui , subsumo , evidentia metaphysica est physica major : igitur maiorem etiam parere debet certitudinem : ideoque si evidentia &c.

§. 326. R. conc. antec. ergo maior &c. disting. consequens , maiorem , h. e. nobiliorem gignere debet &c. conc. consequentiam ;
tiam ;

tiam ; & conc. min. disting. consequens eodem in sensu , h. e. majorem , seu nobiliorem , vel securiorem , conc. , secus , nec. utramque consequentiam . Denegamus absolute , admittendam esse certitudinem , certitudine majorem . Nam sciendum est , quod illi &c. (§. 305. , usque ad notandum 2. exclusive) . Præterea si certitudo gradus admitteret , quæ pauciores habet gradus , minor quoque certitudo foret , ac proinde cum aliqua esset dubitatione conjuncta , & subinde non esset , ut patet , certitudo . Attenta autem certitudine prout in judicii severitate continetur , una certitudo , altera perfectior , & securior est , prout nobiliore perfunditur mens ipsa evidentia , ceu se habet evidentia metaphysica , & mathematica : at quid ex hoc ? forsan dicet aliquis : ergo in evidentia metaphysica tantum statui debet veri Criterium ? amabo ; etiam evidentia physica veram certitudinem in mente inducit , ut cuique est manifestum : igitur concludamus , veram , ac genuinam evidentiam formale esse Criterium veritatis . Verum

Obijciunt 2. Epicurei. Illud formale dici debet veri Criterium , quo veritas ipsa tuto agnoscitur : atqui sic se habet evidentia sensuum , seu physica : ergo in sola physica evidentia statui debet veritatis Criterium . *Prob. min.* Experientia nos docet , quod ubicunque adest evidentia physica suis fulcita conditionibus , veritas semper tuto deprehenditur : igitur sola evidentia physica hujusmodi est , ut ea una veritas dignoscatur .

§. 327. R. Experientia &c. disting. antec. veritas physica , conc. antec. , veritas metaphysica neg. antec. , & consequ. Dicimus itaque , quod veritas rerum intelligibilium , nec non abstractarum , non nisi evidentia mentis , h. e. metaphysica nobis innotescere potest , quin ad evidentiam physicam recurramus , qua media solas physicas veritates noscere valemus . Non ergo una est physica evidentia , in qua veritatis Criterium universum statui debeat , sed in eo duntaxat , quod

quod omnes capax est rerum noscere veritates (Postul. 1.), cujusmodi est evidentia genuina triplici ratione considerata (§. 319.).

Contrà: atqui sola evidentia physica, cujusunque generis veritatum Criterion statui debet: ergo nil solum. *Prob. subsumpt.* Quidquid ab intellectu humano dignoscitur, a sensibus vel mediate, vel immediate noscitur: ergo sola &c.

§. 328. R. Quidquid &c. conc. antec. neg. consequ. Libenter concedimus, omnes humanæ mentis cognitiones sive mediate, sive immediate a sensibus obtineri: at ex hoc nullum thesi nostræ accedit incommodum. Sane cum sensuum evidentia ad solas immediatas sensationes, si physico-immediata; si vero physico-mediate, ad eas quoque veritates, quæ claris insistant sensationibus, protendatur; cumque innumeræ aliæ reperiantur veritates, quæ claris sensationibus haud nituntur, sed quas sola mentis industria contemp'amur; hujusmodi sunt veritates omnes metaphysicæ, & mathematicæ: ullo hinc absque dubio adfirmare timemus, hisce in veritatibus, nullum omnino adesse evidentiæ physicæ Criterion, cum nullam in eisdem possint sensus physicam devincere evidentiam.

Contrà: atqui evidentia physica sedem possidet quoque in veritatibus intelligibilibus: ergo redit argumentum. *Prob. min. subsum.* Vel hujusmodi veritates aliquo pacto a sensibus pendent, vel non; si secundum: falsum est, ergo, quod omnis nostra cognitio vel mediate, vel immediate ortum a sensibus ducat; si primum: in eisdem, igitur, ut constat, sedem quoque habere debet physica evidentia; ac per consequens sola evidentia physica veri dijudicandi Criterion statui debet.

§. 329. R. Vel Adversarii nostri in luce meridiana cæcutiunt, vel patientia nostra abuti ardent. Siquidem eo pacto dicitur quis, mediis sensibus, intelligibiles, ac theoricæ dignoscere veritates, quatenus
meta-

metaphysicarum disciplinarum femina, vel demonstrationes aliquas sive a Magistris initio audivit, sive proprio Marte per libros didicit. At nonne insanire est, adstruere, hoc pacto ad veritates intelligibiles, evidentia physica mediante advenire? nemo est; qui non videt. Sileant, ergo, Oppositores nostri, utpote vera, ac genuina evidentia formale est veritatis Criterion.

Hæc tibi tradidisse sufficiant nunc, Franciscana Juventus. Faxit Deus, ut meliora mente exorner, quoniam utiliora his ad tui privatum usum scribere non omittam!

Logica Finis.

